

ALBERTO MORAVIA

A MEGVETÉS

EURÓPA · ZSEBKÖNYVEK

EURÓPA • ZSEBKÖNYVEK

ALBERTO MORAVIA

A MEGVETÉS

EURÓPA KÖNYVKIADÓ 1982

FORDÍTOTTA
SZÉKELY ÉVA

A FORDÍTÁS AZ ALÁBBI KIADÁS ALAPJÁN KÉSZÜLT:

ALBERTO MORAVIA: IL DISPREZZO

@ 1954 GRUPPO EDITORIALE PABBRI, BOMPIANI, SONZOGNO ETAS S.p.A.

HUNGARIAN TRANSLATION @ SZÉKELY ÉVA, 1972

MÁSODIK KIADÁS

A házasság első két évében – ma már megállapíthatom – tökéletes volt a viszonyunk. Ezt úgy értsék, hogy ebben a két évben az a homály kísérte az érzékek teljes és mély összhangját, vagy ha jobban tetszik, az a szellemi csönd, amelyben hallgat a józan ész: az ember csak a szerelemre bízta magát, és nem méricskéli az értékeit annak, akit szeret. Egyszóval: Emiliát én hibátlannak láttam, és úgy gondolom, hogy ő is engem. Vagy talán láttam a hibáit, és ő is látta az enyéimet, ám a szerelem titokzatos módon nemcsak hogy bocsánatossá varázsolta őket, de egyenesen szeretni valóvá is, mintha nem is hibák, hanem erények volnának, bár kissé különös erények. Mindenesetre nem bírálgattuk, hanem szerettük egymást. Ez a történet azt beszéli el, hogy amíg én továbbra is szerettem, és nem bírálgattam Emiliát, ő egyszer csak fölfedezte vagy fölfedezni vélte néhány hibámat, és bírálgatni kezdett, következképp: kiábrándult belőlem.

A boldogság annál nagyobb, minél kevésbé veszünk tudomást róla. Lehet, hogy furcsa, de ebben a két évben néha szinte még unatkoztam is. Egy bizonyos: arra igazán nem gondoltam, hogy boldog vagyok. Úgy éreztem, hogy azt teszem, amit mindenki: szeretem a feleségemet, és ő is szeret engem; szabályszerű, hétköznapi dolognak tartottam ezt a szerelmet, vagyis nem különösen becsesnek; éppolyannak, mint a levegőt, amelyet belélegzünk, és amelyből olyan sok van, s csak akkor válik ritka kincssé, amikor fogyni kezd. Ha ebben az időben valaki azt mondja, hogy boldog vagyok, még csodálkozom is; minden valószínűség szerint azt válaszolom, hogy nem vagyok boldog, szeretem ugyan a feleségemet, és ő is szeret, de valami fényes jövő nem áll előttünk. Ez igaz volt: éppen csak megéltünk, egy másodrendű napilapnak írtam nyomorúságos filmkritikákat, meg más hasonló újságírói munkát végeztem; bútorozott szobában laktunk, albérletben; gyakran nem volt pénzünk a felesleges dolgokra, néha a szükségesekre se. Hogyan lehettem volna hát boldog? Soha annyit nem panaszkodtam, mint az idő tájt, pedig, ahogy később kiderült, tökéletes és felhőtlen boldogságban éltem.

Házasságunk első két évének vége felé javult a helyzetünk: megismerkedtem Battistával, egy filmproducerrel, és megírtam neki első forgatókönyvemet; ezt a munkát akkor átmeneti megoldásnak tartottam, mert többre, nagyobbra törekedtem az irodalom területén, aztán végül mégis ez lett a foglalkozásom. Ám ugyanakkor kezdett megromlani a

kapcsolatom Emiliával. Történetem éppen a forgatókönyv-írói mesterség kezdeteivel és viszonyunk romlásával, két, szinte egyidejű, és mint látni fogják, egymáshoz közvetlenül kapcsolódó eseménnyel indul.

Ha visszagondolok rá, fölfedezem, hogy megőriztem egy apró eset zavaros emlékét – akkor jelentéktelennek láttam, később kénytelen voltam döntő fontosságot tulajdonítani neki. A járdán állok, az egyik belvárosi utcában. Emilia, Battista meg én egy vendéglőben vacsoráztunk, utána Battista azt javasolta, hogy nála fejezzük be az estét, és mi beleegyeztünk. Most mind a hárman Battista piros autója előtt állunk; luxuskocsi, de szűk, csak két ülés van benne. Battista, aki már a kormánynál ül, kihajol, és kitarja az ajtót:

– Sajnálom, de csak egy hely van; Molteni, magának külön kell jönnie, valami más járművel... hacsak nem akar inkább itt megvárni: ez esetben visszajövök magáért – mondja.

Emilia mellettem áll, fekete selyemruhát visel, egyetlen estélyijét, a ruha kivágott és ujjatlan, a szörmekeppet karján tartja: október van, még meleg az idő. Elnézem, és nem tudom, miért, máskor békés, derűs szépségében ma este valami ismeretlen nyugtalanságot, szinte zavart érzek.

– Indulj csak el Battistával, Emilia... én majd utánaatok megyek taxin – mondom vidáman.

Emilia rám néz, aztán lassan, vonakodva mondja:

– Nem lenne jobb, ha Battista előreindulna, mi meg együtt mennénk utána, taxival?

Erre Battista kidugja fejét a kocsi ablakán, és tréfásan fölkiált:

– Szép dolog, mondhatom, azt akarja, hogy egyedül menjek!

– Nem, de... – kezdi Emilia, és látom, hogy szép, máskor nyugodt és harmonikus arca elsötétül, mondhatnám szétesik valami fájó döbbenettől. Ám közben már kimondtam:

– Igaza van Battistának, rajta, menj csak vele, én majd fogok egy taxit.

Most már enged, vagy inkább engedelmeskedik, és beszáll a kocsiba. De – és ez új felfedezés, csak most, írás közben jut eszembe – amikor már ott ül Battista mellett, akkor a nyitott ajtóból rám néz, szeme tétova, egyszerre könyörgő és megvető. Én azonban túlteszem magam ezen a benyomáson, és határozott mozdulattal, mint egy páncélszekrényt, bevágom a nehéz ajtót. A kocsi elindul, és én vígan fűtyörészve elindulok a közeli taxiállomás felé.

A producer lakása nincs messze a vendéglőtől; rendes körülmények közt, ha nem is Battistával egyidőben, de rögtön utána oda kellene érnem. Ám tessék, félúton, egy kereszteződésben baleset ér bennünket: a taxi összeütközik egy magánautóval, és mindkettő megsérül, a taxi sárhányója elgömbül, lejön róla a festék, a másiknak az oldala horpad be. A két autós kipattan a kocsiból, egymásnak esnek, vitatkoznak, kölcsönösen sértegetik egymást, összeszalad a nép, közbelép egy rendőr, nagy nehezen szétválasztja őket, végre kicserélik a címüket, nevüket. Ezalatt én a taxiban várok, nyugodt vagyok, majdhogynem boldog, mert jól és sokat ettem-ittam. és a vacsora végén Battista fölajánlotta: vegyek részt az egyik filmje megírásában. Az összeütközés meg a rákövetkező magyarázkodás eltart tíz, talán tizenöt percig is, késve érek a producerhez. Amikor belépek a szalonba, Emilia egy karosszékekben ül, keresztbe rakott lábbal, Battista a sarokban áll, egy gördülő bárszékenykenél, s élénken üdvözlő; Emilia viszont panaszosan, valósággal elgyötörtén kérdi, hogy hol maradtam ennyi ideig. Balesetem volt, válaszolom félvállról, és észreveszem, hogy a hangsúlyom kitérő, mintha valami takargatnivalóm volna: erőltetetten beszélek, mint aki nem tulajdonít különösebb fontosságot annak, amit mond. Emilia meg csak erősködik azon a furcsa hangon.

– Baleset... és milyen baleset? – Erre csodálkozva, és talán kissé riadtan elmesélem, hogy mi történt. Most meg – úgy érzem – belebonyolódok a részletekbe, mintha attól félnék, hogy nem hisznek nekem; szóval rájövök, először ott hibáztam, hogy szűkszavú voltam, aztán meg ott, hogy túl aprólékos. Emilia mégsem erősködik tovább; Battista pedig vidám, nyájas, az asztalra tesz három poharat, itallal kínál. Leülök, és néhány órát elfecsegünk, elviccelődünk – főleg Battista meg én. Battista olyan kitörően vidám, hogy alig veszem észre: Emilia egyáltalán nem az. Különben is mindig inkább csöndes és visszahúzódozó, mert félnék, hát nem is csodálkozom a tartózkodásán. Ha valami kissé meglep, az inkább az, hogy még a mosolyával, tekintetével se vesz részt a beszélgetésben, mint máskor: nem mosolyog, nem néz ránk, csak cigarettázik és szótlanul iszik, mintha egyedül volna. Az este végén Battista komolyan tárgyal velem a filmről, amelyben majd dolgozom, elmeséli a sztorit, beszél a rendezőről meg a forgatókönyvtábról, és azzal fejezi be, hogy másnapra meghív az irodájába, hogy aláírjam a szerződést. Emilia kihasználja a meghívást követő pillanatnyi csöndet, föláll, és azt mondja, hogy fáradt, szeretne hazamenni. Elbúcsúzunk Battistától, kilépünk az ajtón, lemegyünk a

földszintre, az utcán vagyunk, egy árva szó nélkül tartunk a taxiállomás felé. Beszállunk, a taxi elindul. A producer váratlan ajánlata egészen mámorossá tett, és nem bírom ki, hogy ne szóljak Emiliának:

– Ez a forgatókönyv jókor jön... nem tudom, hogy bírtuk volna tovább... adósságba kellett volna vernem magam.

Emilia válaszul csak azt kérdi:

– Hogy fizetik a forgatókönyveket?

Megmondom az összeget, és hozzáteszem:

– Megoldódtak a problémáink, legalábbis erre a télre – és Emilia keze után nyúlok. Hagyja, hogy megszorítsam, de hazáig már egy szót se szól.

2

Ettől az estétől kezdve minden a legjobban ment, már ami a munkát illeti. Másnap reggel fölkerestem Battistát, aláírtam a szerződést a forgatókönyvre, és felvettem az első előleget. Ahogy emlékszem, jelentéktelen, érzelgős vígjátékról volt szó, úgy képzeltem, hogy nem is fekszik nekem ez a műfaj, komolyabb beállítottságú vagyok, de aztán a munka kihozott belőlem valami rejtett tehetséget. Ugyanaznap találkoztam a rendezővel és a másik forgatókönyvíróval. Filmes pályám kezdetét, vagyis a Battistánál töltött estét pontosan meg tudom jelölni, ám nagyon nehéz ugyanilyen pontosan elmondanom, hogy mikor kezdett megromlani viszonyom a feleségemmel. Kinevezhetném persze azt az estét a rosszabbodás kezdetének is, de – ahogy mondani szokták – késő bánat; annál is inkább, mivel Emilia viselkedésében egy ideig semmi változást nem találtam. Az bizonyos, hogy a fordulat az estét követő hónapban következett be, de hogy Emilia mikor billent ki végleg a lelki egyensúlyából, azt csakugyan nem tudom, sem azt, hogy mi okozta. Ebben az időben szinte naponta láttuk Battistát, és sok olyan epizódot mesélhetnék, mint az első esti; epizódokat, amelyek akkor – legalábbis az én szememben – egyáltalán nem ríttek ki életem szürke hétköznapijából, később azonban mind sajátos jelentőséget kaptak. Csak egy dolgot szeretnék megjegyezni: valahányszor Battista meghívott bennünket, és ez elég sűrűn megtörtént, Emilia először mindig húzódozott tőle, hogy elkísérjen; igaz, nem nagyon határozottan vagy erősen, csak éppen szokatlan makacsul, mentegetőzve. Hogy ne kelljen velem jönnie, mindig

talált valami kifogást, aminek semmi köze nem volt Battistához; én meg ilyenkor könnyűszerrel mindig bebizonyítottam neki, hogy ürügye mondvacsínált, és erősködtem, hogy szóljon, ha Battista ellenszenves neki, s mondja meg, hogy miért; erre végül mindig egy kissé habozva, de némi éllel azt felelte, hogy egyáltalán nem találja ellenszenvesnek, igazán semmi kivetnivalót nem lát benne, csak nincs kedve velünk jönni, fárasztják ezek az esték, és tulajdonképpen untatják is. Én nem elégedtem meg ilyen általánosságokkal, és mindig oda lyukadtam ki, hogy Battista – nyilván akaratlanul –, de valamivel megbántotta. Ám minél kitartóbban bizonygattam, hogy a producer ellenszenves neki, annál jobban tagadta: végül teljesen eltűnt a zavara, és megátalkodott csökönyösség, határozottság szállta meg. Ekkor tökéletesen megnyugodtam Battista iránti érzelmeit és a férfi vele való viselkedését illetően, és áttértem azokra az érvekre, amelyek mellett szóltak, hogy vegyen részt összejöveteleinken: Battista tudta, hogy sehová se járok nélküle; a producer örült a jelenlétének, ezt bizonyították a szavai is, ahogy a lelkemre kötötte, valahányszor meghívott: „Természetesen a feleségét is hozza el”; Emilia váratlan és nehezen igazolható távolléte lenézésnek, vagy ami még rosszabb, Battista megsértésének látszhatott volna, pedig most már tőle függött az életünk; szóval, mivel semmilyen alapos okot nem tudott fölhozni a távolmaradására, viszont én rengeteg kitűnő érveléssel álltam elő, hogy velünk jöjjön, kíváncsabb volt, ha végigszenvedi ezeket a fárasztó és unalmas estéket. Emilia rendszerint tűnődő, szinte álmatag figyelemmel hallgatta fejtegetéseimet: mintha inkább az arcom és a mozdulataim érdekelnék, nem pedig az érveim; végül aztán mindig megadta magát, és szótlannal öltözködni kezdett. Az utolsó pillanatban, amikor már készen volt, még egyszer megkérdeztem, valóban kedve ellenére kísér-e el, nem is annyira azért kérdeztem, mert kételkedtem válaszában, hanem hogy ne hagyjam kétségben: igenis szabadon döntött. Ilyenkor határozottan azt felelte, hogy nincs ellenére, így aztán elindultunk.

Mindezt azonban – ismétlem – később állítottam össze az emlékeimből, türelmesen kutattam jelentéktelen, legalábbis akkor annak látszó mozzanatok után, amelyekre történésük pillanatában föl sem figyeltem. Akkortájt csak azt vettem észre, hogy Emilia megváltozott, nem olyan kedves hozzám, mint régen, de nem tudtam mire magyarázni ezt a változást, sőt pontosan meghatározni sem tudtam, csak éreztem, ahogy a levegő változásából már derült időben érezhető a vihar közeledte.

Megmegfordult a fejemben, hogy nem szeret úgy, mint régen, mert észrevettem, nem vágyik annyira rá, hogy mellettem legyen, mint házasságunk első időszakában. Az első két évben, ha azt mondtam : „Nézd, el kell mennem, néhány órát maradok el, a lehető leghamarabb jövök”, nem tiltakozott, de szomorú-belenyugvó arcán látszott, hogy bántja a távollétem. Annyira, hogy néha inkább otthon maradtam, valahogy leráztam az elintéznivalómat; vagy, ha lehetett, őt is magammal vittem. Akkoriban nagyon erősen ragaszkodott hozzám: egyszer, amikor kikísért a pályaudvarra – rövid kis útra kellett mennem Észak-Olaszországba –, észrevettem, hogy a búcsú pillanatában elfordítja az arcát, hogy ne lássam könnyes szemét. Akkor úgy tettem, mintha nem vettem volna észre a fájdalmát; de egész úton furdalt a lelkiismeret e miatt a szemérmes, visszatarthatatlan sírás miatt; ettől kezdve egyáltalán nem utaztam el nélküle. Szép arcát most nem fátyolozta szomorúság, mint régen, amikor bejelentettem, hogy elmegyek, most nyugodtan annyit felelt csak – gyakran föl se nézve a könyvből, amit olvasott: „Menj csak, rendben van, akkor a vacsoránál találkozunk... légy pontos.” Néha úgy éreztem, egyenesen azt kívánja, hogy tovább maradjak el, mint ameddig én akarok. Azt mondtam például: „El kell mennem... ötre hazajövök”; erre azt felelte: „Maradj, ameddig akarsz... ügyis dolgom van.” Egyszer félvállról megjegyeztem, hogy – úgy látszik – szívesebben veszi, ha nem vagyok vele; erre kitérően válaszolt, csak annyit mondott: tekintve, hogy ezzel-azzal, de egész nap el vagyok foglalva, jobb is, ha csak az étkezéseknél találkozunk, így legalább ő is nyugodtan intézheti ügyeit. Ez csak részben volt igaz: a forgatókönyv csak délutánra szólított el hazulról; mindig igyekeztem, hogy a nap többi részét vele töltssem. Ettől kezdve azonban már reggel is elmentem.

Annak idején, amikor Emilia szomorkodott, ha elmentem, könnyű szívvel, vidáman indultam el, mintha ez a szomorúság volna szerelmének legfőbb bizonyítéka. Mihelyt azonban észrevettem, hogy nemcsak bosszúságot nem érez, hanem talán jobban is szeret egyedül lenni, homályos szorongás fogott el, úgy éreztem, hirtelen kicsúszik lábam alól a talaj. Most már nemcsak délután mentem el, hogy a forgatókönyvön dolgozzam, hanem, mint mondtam, reggel is; gyakran semmi más célom nem volt, mint hogy Emiliának ezt az új, számomra oly keserű közömbösségét ízlelgessem; de őt ez sem kedvetlenítette el, sőt – ahogy láttam – rosszul titkolt megkönnyebbüléssel fogadta távozásomat. Hidegsége láttán először azzal vigasztalódtam, hogy kétévi házasság után a

megszokás óhatatlanul legyőzi a szerelmet, és az a biztonság, hogy szeretnek bennünket, minden szenvedélytől megfosztja a házastársi kapcsolatot. De éreztem, nem ez az igazság: igen, éreztem inkább, semmint gondoltam, mert a gondolat, látszólagos pontossága ellenére is, könnyebben hajlik a tévedésre, mint a homályos, zavaros érzés. Szóval, éreztem, hogy Emilia nem azért olyan nyugodt, amikor elmegyek, mert tudja, hogy feltétlenül el kell mennem, és ennek semmi köze a kapcsolatunkhoz, hanem azért, mert nem szeret már annyira, sőt, lehet, hogy egyáltalán nem is szeret. És valaminek csak történnie kellett, amitől megváltoztak valaha elsöprő erejű, megalkuvást nem ismerő érzései.

3

Az idő tájt, amikor Battistával megismerkedtem, fölöttébb nehéz, hogy ne mondjam, reménytelen helyzetben voltam, és nem tudtam, miként evickéljek ki belőle. A nehézséget egy lakásvásárlás okozta, amelyet azokban a napokban bonyolítottam le, holott a teljes összeg nem volt együtt, és azt se tudtam, honnan szerzem majd meg. Az első két évben egy nagy, bútorozott szobában laktunk, albérletben. Más nő talán nem szenvedett volna ettől az átmeneti helyzettől; de Emilia azzal, hogy belement, gondolom, a szerelem legnagyobb bizonyítékát adta, amit egy odaadó feleség csak adhat a férjének. Emilia ugyanis izig-vérig háziasszony volt; bár az ő otthonszeretete többet rejtett a nők természetes vonzódásánál; inkább valami mély, féltékenységhöz hasonló szenvedély, valósággal a személyiségén túlnövő ősi vágy volt, és minden bizonnyal hajdani helyzetéből származott. Emilia szegény családban született; ő maga, amikor megismertem, gépirónőként dolgozott; otthon utáni sóvárgásából, gondolom, öntudatlanul is a nincstelenek megghiúsult vágyai szóltak, akik sose tudnak semmilyen szerény, de saját fészket rakni. Nem tudom, abban a hitben ringatta-e magát, hogy házasságunkkal megvalósítja háziasszonyi álmait; emlékszem, ritkán láttam sírni, de amikor nem sokkal az eljegyzés után be kellett vallanom, hogy nem tudok saját lakást nyújtani neki, még bérlakást se, és eleinte be kell érünk egy albérlettel, akkor elsírta magát. Ebben a tüstént el is fojtott sírásban a keserű csalódáson kívül, hogy a jövő nem váltja be dédelgetett álmát, mintha magának az

álomnak az ereje is benne lett volna; talán nem is álmát látta füstbe menni, hanem élete értelmét.

Tehát ezt a két évet bútorozott szobában töltöttük, de micsoda aggályos rendet, ragyogó tisztaságot tartott Emília egész idő alatt! Nyilvánvaló volt, hogy amennyire lehetett- és egy bútorozott szobában ez csak korlátozott mértékben lehetséges –, azzal áltatta magát, hogy saját otthona van; és saját bútor hiányában legalább a kopott berendezésen akarta látni gondos háziasszonyi keze nyomát. Az íróasztalomon mindig volt friss virág egy vázában; papírjaim mindig szerető rendben sorakoztak, hívogatóan, a legnagyobb nyugalmat és elmélyedést ígérve; egy kisasztalon, a teáskészlet mellett mindig ott voltak a szalvétái, s a doboz keksz se hiányzott soha; ruhát vagy más intim holmit sose lehetett ott látni, ahová nem való, a földön vagy a székeken, mint más, hasonlóan szűkös és átmeneti helyeken. A cselédlány első, sietős takarítása után az egész szobát saját kezű második és alaposabb takarításnak vetette alá, míg minden nem csillogott és ragyogott, ami csak csilloghatott és ragyoghatott, még az ablak legkisebb sárgaréz gombja vagy a padló legeldugottabb csíkja is; éjszakára a szobalány segítsége nélkül, maga akarta az ágyat megvetni, egyik oldalon az ő tüll hálóinge, másikon az én pizsamám, a takarók szépen felhajtva, az ikervánkosok szépen elrendezve; reggelenként pedig előbb kelt, mint én, kiment a főbérő konyhájába, elkészítette a reggelit, és maga hozta be tálcán. Mindezt csöndben, tapintatosan, észrevétlenül, de olyan buzgalommal, annyira belefeledkezve, olyan sóvár és elmélyült gonddal, amely sokkal nagyobb szenvedélyről árulkodott, semhogy látványosan hivalkodjék. Ám a bútorozott szoba Emilia erőfeszítései ellenére is bútorozott szoba maradt; és illúziónk, amellyel önmagát és engem akart áztatni, sose volt tökéletes. Bizony, fáradtabb vagy csüggedtebb pillanataiban néha panaszkodott, igaz, szelíden, és a természetéhez illően szinte derűsen, mégis némi keserűséggel kérdezgetett, hogy meddig tart még ez a megalázó, ideiglenes élet. Tudtam, hogy igazi fájdalom szól belőle, akármilyen visszafogottan juttatja is kifejezésre, és gyötört a gond, hogy előbb-utóbb valahogy teljesítenem kell a kívánságát.

Végül, mint mondtam, elhatároztam, hogy veszek egy lakást; nem mintha meglett volna rá a pénzem – az még mindig hiányzott –, hanem rájöttem, hogy szenved, és ez a szenvedés egyszer talán meghaladja majd a teherbíró képességét. Ebben a két évben összegyűjtöttem egy kis pénzt; kértem hozzá kölcsön; és így ki tudtam fizetni az első részletet. Mégsem

éreztem a férfi otthonteremtő boldogságát; nyugtalankodtam, néha egyenesen szorongtam, mert fogalmam se volt, hogyan boldogulok pár hónap múlva, amikor a második részlet esedékes. Úgy elkeseredtem, hogy szinte dühös voltam Emiliára, aki makacs szenvedéllyel valahogy erre a meggondolatlan és veszélyes lépésre készítetett.

Egy időre mégis megfeledkeztem minden szorongásomról, amikor láttam, milyen kitörő örömmel fogadja a vásárlás hírért, és később milyen szokatlan, számomra jellegük és mélységük miatt furcsa érzéseket árul el aznap, amikor először mentünk el az üres lakásba. Mint mondtam, Emiliában szenvedéllyé vált az otthon szeretet; most hozzáteszem, aznap érzékiséggel párosult ez a szenvedély, mintha attól, hogy végre-valahára vettem neki egy lakást, nemcsak kedvesebbé váltam volna a szemében, hanem testileg is közelebbé, meghittebbé. Elmentünk megnézni a lakást; Emilia először csak körbejárta velem az üres és hideg szobákat, én közben a szobák rendeltetését magyarázgattam, hová milyen bútort gondolok. A végén odamentem az egyik ablakhoz, és mikor ki akartam nyitni, hogy megmutassam neki az onnét élvezhető kilátást, akkor odaállt mellém, egész testével hozzám simult, és halkán kérte, hogy csókoljam meg. Ez valami új volt, hiszen máskor tartózkodóan, valósággal félénken viselkedett a szerelemben. Zavart ez az újdonság, meg a hangja is, de azért megcsókoltam, ahogy kívánta; csókunk talán még sose volt ilyen heves, belefeledkező, közben éreztem, hogy mind szorosabban simul hozzám, mintha még bizalmasabb közelségre szólítana; aztán örvengve letépte a szoknyáját, kigombolta a blúzárt, és ágyékát az enyémhez szorította. A csók után halkán, szinte tagolatlan sóhajrással, de azért tisztán, dallamosan, vágyakozva a fülembé súgta, hogy tegyem magamévá, legalábbis én így hallottam; és közben teljes súlyával húzott lefelé, a padlóra. A földön szeretkezünk, a poros téglapadlón, közvetlenül az ablak párkánya alatt. Ebben a féktelen és szokatlan ölelésben nemcsak akkori szerelmét éreztem, hanem még inkább visszafojtott szenvedélyét az otthon iránt; igazán természetes, hogy ez a szenvedély váratlan érzékiségben vezetődik le. Röviden: abban az ölelésben, ott, azon a piszkos padlón, az üres lakás rideg félhomályában a ház ajándékozójának adta oda magát, nem a férjének. És azok a kopáran kongó, festék- és mészszagú szobák jobban, mélyebben fölkaparták, mint a becézéseim valaha is.

Ezután néhány hónap telt el, míg beköltözhattünk, megkötöttük az adásvételi szerződést Emilia nevére, tudtam, hogy ez örömet szerez neki,

és összeszedtünk egy kevés bútort, már amennyi szűkös eszközeimből telt. Közben az első öröm elmúltával, mint mondtam, megint nyugtalankodni kezdtem a jövő miatt, időnként egészen kétségbeestem. Igaz, eleget kerestem már ahhoz, hogy szerényen megéljünk, és valamit félre is tegyünk, de ez a lakás következő részletére nem volt elég. Elkeseredésemet csak növelte, hogy még azt a megkönnyebbülést se szerezhettem meg magamnak, hogy kiöntöm a szívemet Emiliának: nem akartam elrontani az örömét. Úgy emlékszem vissza arra az időre, hogy akkor voltam a legnyugtalanabb és a legkevésbé szerelmes Emiliába. Szüntelenül arra kellett gondolnom, hogy Emilia egy percre se igyekszik megtudni, honnan szerzek ennyi pénzt, pedig nagyon jól ismerte a helyzetünket. Ez a gondolat valamiféle homályos döbbenetet keltett bennem, és voltak pillanatok, amikor szinte dühített, ahogyan vidáman sűrög-forog, másra sincs gondja, mint hogy az üzleteket járja; mindenfélét összevásárolt a lakásba, és a legszelídebb hangján számolt be naponta valami új szerzeményről. Ha egyszer olyan nagyon szeret, tűnődtem, akkor miért nem találja ki, milyen súlyos gondjaim vannak, aztán arra a belátásra jutottam, hogy nyilván azt hiszi: ha megvettem a lakást, biztosan gondoskodtam a szükséges pénzről is. Derűjét és boldogságát mégis az önzés vagy legalábbis az érzéketlenség jelének véltem, annyira elűtött az én kínos aggodalmamtól.

Akkoriban olyan súlyos gondokkal küszködtem, hogy még a saját magamról alkotott elképzelésemet is megmásítottam. Addig entellektüelnek, művelt embernek tartottam magamat, és drámaírónak – a művészeteknek ehhez a fajtájához, a színházhoz mindig nagy kedvet éreztem, és úgy véltem, született tehetségem is van hozzá. Ez a – mondjuk így – szellemi kép visszahatott testi megjelenésekre is: olyan fiatalembernek tartottam magam, akinél a soványság, a rövidlátás, az idegesség, a sápadtság és a hanyag öltözködés az irodalmi dicsőség záloga. Ám abban az időben a keserves gondok súlya alatt ez a sokat ígérő, hízeltő kép egészen másféle elképzelésnek adta át helyét: egy nyomorult, megindító, csapdába esett ember képe, aki a felesége iránti szerelmében tovább nyújtózott a takarójánál, és ki tudja, meddig vergődik még a pénztelenség megalázó gondjai közt. Fizikai értelemben is másnak láttam magam: nem fölfedezetlen színházi zseninek, hanem ágrólszakadt publicistának, másodrangú képesújságok és napilapok munkatársának; vagy talán, ami még rosszabb, nyeszlett kis magántisztviselőnek vagy államhivatalnoknak. Ez az ember kíméletből rejtegeti gondjait a felesége

elől; naponta végigjárja a várost munkáért, és gyakran üres kézzel tér haza; éjjelenként fölriad, s az adósságaira gondol; szóval, már egyéb gondolata sincs, csak a pénz lebeg a szeme előtt. Megható kép, lehet, de nem valami fényes és felemelő, csak azt a mindennapos, regénybe illő nyomorúságot árasztja, és én utáltam, mert arra gondoltam, hogy évek múlva akaratom ellenére lassan és észrevétlenül csakugyan hasonlítani kezdek majd hozzá. Egy bizonyos: olyan nőt vettem feleségül, aki nem érti és nem osztja nézeteimet, ízlésemet, törekvéseimet; egy szép, ám egyszerű és műveletlen gépírónőt vettem feleségül, aki tele van osztálya előítéleteivel és vágyaival. Más nő segítségével szembe tudtam volna nézni a szegényes, rendezetlen élet nehézségeivel, egy dolgozószobában vagy bútorozott albérletben is kívártuk volna a biztos színházi sikereket; de Emiliának meg kellett szereznem álmai otthonát. Még azon az áron is, gondoltam elkeseredve, hogy talán örökre le kell mondanom a szívemnek oly kedves írói álmokról.

Akkoriban más is fokozta aggodalmamat és tehetetlenségemet az anyagi nehézségekkel szemben. Lelkem tartóoszlopait állandó tűzben lágyuló-görbülő vasrudaknak éreztem, amelyeket láng helyett szorongás lágyít-görbít szüntelenül.

Rájöttem, hogy akaratom ellenére irigylem azokat, akiket nem nyomasztanak ilyen gondok, irigylem a gazdagokat és a kiváltságosokat; és ráébredtem, hogy a gyűlölethez – megint csak akaratom ellenére – harag is járul, s ez a harag nem elégszik meg azzal, hogy egyes részleteket, személyeket vagy körülményeket vegyen célba, hanem visszatartóhatatlanul igyekszik átfogó és egyetemes életfelfogássá formálódni. Szóval, ezekben a nehéz napokban lassan már úgy éreztem, hogy szegénység diktálta dühöm és ingerültségem lázadássá érik, és nemcsak az engem sújtó igazságtalanságok háborítottak föl, hanem azok is, amelyektől a sok hozzám hasonló szenvedett. Tudatában voltam, hogy miképp alakulnak át észrevétlenül a leghaszonlesőbb érzelmek önzetlen lelkiállapottá és elmélkedésekké gondolataim fordulata folytán, amelyek mindig és elkerülhetetlenül ugyanabba az irányba terelődtek; beszélgetéseimben akaratlanul is mindig ugyanarra a témára lyukadtam ki. Azt is észrevettem, hogy egyre rokonszenvesebbnek érzem azokat a politikai pártokat, amelyek harcot hirdetnek a bajaimat okozó társadalom bűnei és visszásságai ellen: ez a társadalom legjobb fiait hagyja elkallódni – gondoltam magamból kiindulva –, a legrosszabbakat viszont pártfogásába veszi. Az egyszerűbb és műveletlenebb emberekben ez a változás általában ösztönösen, a tudat

sötét mélyén, valamiféle titokzatos boszorkánykonyhán megy végbe, ott, ahol az önzés áldozatkészséggé, a gyűlölet szeretetté, a félelem bátorsággá változik; de bennem, aki megszoktam, hogy állandóan tanulmányozom és boncolgatom magam, ez a folyamat éppoly világos és jól látható volt, mintha valaki máson figyeltem volna meg; és mégis, rájöttem, hogy anyagi és az önös érdekek által meghatározott indulatok mozgatnak, és egyetemes érvényűvé alakítok át merőben személyes indokokat. Soha azelőtt nem jutott eszembe, hogy belépjek valamelyik pártba – pedig a háború utáni nyugtalan időkben majdnem mindenki tartozott valami párthoz –, annyira képtelennek tartottam magamat rá, hogy személyes okok miatt politizáljak, mint mások; csak meggyőződésből tudtam volna megtenni, és ez hiányzott eddig; így aztán nagyon dühített, hogy észrevétlenül mégis az érdekeim sodorják új irányba a gondolataimat, a szavaimat, magatartásomat, hogy mégis a pillanatnyi nehézségek miatt váltok lassan színt. „Hát engem is ugyanolyan fából faragtak, mint a többiek – gondoltam dühösen –, nekem is elég, ha üres a zsebem, máris az emberiség megváltásáról álmodozom?” Ez már csak tehetetlen harag volt; a végén egyszer, amikor a szokottnál is jobban kétségbeestem és elbizonytalanodtam, hagytam, hogy egy barátom, aki régóta körülöttem sündörgött, meggyőzzön, és beléptem a kommunista pártba. Utána rögtön arra gondoltam, hogy már megint nem úgy viselkedtem, mint egy ismeretlen ifjú zseni, hanem inkább úgy, mint egy firkász- vagy amitől a legjobban félttem –, mint valami nyeszlett kis hivatalnok, amivé idővel én is válhatok. A dolog azonban megtörtént, bent voltam a pártban, nem visszakozhattam. Jellemző, ahogy Emilia fogadta ezt a hírt: „Most aztán csak a kommunisták adnak neked munkát... a többiek majd bojkottálnak.” Nem volt bátorságom megmondani, amit gondoltam: hogy minden valószínűség szerint csak azért léptem be, mert az ő kedvéért megvettem ezt a méregdrága lakást. És ezzel vége is a dolognak.

Végre aztán beköltöztünk; és egy sorsszerű véletlen folytán akkoriban ismerkedtem meg Battistával, aki – mint tudják – azonnal fölkerít, hogy írjam meg egyik filmjének a forgatókönyvét. Egy időre föllélegeztem, és vidámabb lettem, mint valaha: arra gondoltam, hogy négy-öt forgatókönyvből kifizetem a lakást, aztán újra az újságírásnak meg szeretett színházamnak szentelhetem magamat. Megint szerettem Emiliát, jobban, mint valaha, és néha még lelkiismeret-furdalásaim is voltak, szemrehányást tettem magamnak, amiért rosszat gondoltam róla, hogy

önzőnek és érzéketlennek tartottam. Ez a derűs korszak azonban nem volt hosszú életű. Megint gyülekeztek a felhők. Először csak egy kicsi, ám határozottan komor felhő jelent meg.

4

Október első hétfőjén találkoztam Battistával. Egy héttel később beköltöztünk az immár tökéletesen berendezett lakásba. Ez a lakás, annyi szorongásom okozója, igazán nem volt se nagy, se fényűző, mindössze két szobából állt: egy tágas, hosszúkás nappaliból meg egy szintén kellemes méretű hálóból. A fürdőszoba, a konyha, a személyzeti szoba, mindhárom nagyon kicsi, a létező legkisebb, ahogy az már a modern lakásokban lenni szokott. Ezenkívül volt még egy ablaktalan szobácska, Emilia kinevezte öltözőjének. A lakás egy vadonatúj, sima és gipszfehér ház legfelső emeletén volt, a ház enyhén lejtős utcácskában állt. Az utca egyik oldalát végig a miénkhez hasonló házak foglalták el, a másikon egy magánvilla parkjának kerítése futott, átnyúltak rajta a nagy, dús lombú fák ágai. A gyönyörű kilátás azt az illúziót keltette – ahogy Emiliának megjegyeztem –, hogy a parkot nem is választja el tőlünk utca és fal, ha kedvünk tartja, bármikor sétálgathatunk benne; itt-ott, ahol a fák ritkábban nőttek, látszottak a kanyargós sétányok, szökőkutak és tisztások is.

Délután költöztünk be, nekem egész nap dolgom volt, arra se emlékszem, hol és kivel vacsoráztunk; csak arra emlékszem, hogy éjfél körül a hálószoza kellős közepén álltam, és a háromrészes tükörben nézegettem magam, úgy vettem le lassan a nyakkendőt. Egyszer csak azt láttam a tükörben, hogy Emilia kivesz a kettős ágyból egy párnát, és a nappali felé indul vele. Csodálkozva kérdeztem:

– De hát mit csinálsz?

Beszéd közben meg se mozdultam. A tükörből láttam, hogy megáll a küszöbön, visszafordul, és mellékesen azt mondja:

– Nem sértődsz meg, ha odaát alszom, a díványon?

– Ma éjjel? – kérdeztem döbbsenten, még mindig értetlenül.

– Nem, örökre – felelte gyorsan –, igazat szólva, ezért is akartam új lakást... Nem alszom tovább nyitott ablaknál, ahogy te szeretsz aludni... Minden reggel fölbredek a kakaskukorékolásra, aztán nem tudok többet

elaludni, és egész nap majd leragad a szemem az álmoságtól... mondd, nem baj?... azt hiszem, csakugyan jobb lesz, ha külön alszunk.

Még mindig nem értettem, először csak homályos ingerültség fogott el erre a váratlan újságra. Feléje indultam, s közben azt mondtam:

– De hát nem lehet... csak két szobánk van, az egyikben van az ágy, a másikban a karosszékek meg a díványok... Miért? Aztán a dívány, hiába lehet ágygá alakítani, csak kényelmetlen.

– Sose mertem bevallani neked – válaszolta lesütött szemmel, nem nézve rám.

– Az elmúlt években sose panaszkodtál... – erősködtem – azt hittem, megszoktad.

Fölkapta a fejét, s úgy láttam, örül, hogy újra előhozakodhat érveivel:

– Sose szoktam meg... mindig rosszul aludtam... végül aztán már szinte semmit se aludtam, talán mert ideges lettem... legalább korán lefeküdtünk volna... de valahogy mindig későn keveredtünk ágyba... és hát...

Nem fejezte be a mondatot, elindulta nappali felé. Utána siettem, és gyorsan azt mondtam:

– Várj... ha akarod, könnyen le tudok mondani róla, hogy nyitott ablaknál aludjam... jó... ezentúl csukott ablaknál alszunk.

Beszéd közben jöttem rá, hogy ajánlatom nem egyszerűen az engedékenysége jele, valójában – utólag azt hiszem – próbára akartam tenni. Láttam, hogy megrázza a fejét, és halvány mosollyal válaszol:

– Dehogyan... mért hoznál értem áldozatot... magad mondtad mindig, hogy csukott ablaknál úgy érzed, mintha megfulladnál... jobb lesz, ha külön alszunk.

– Biztosítlak, hogy nem nagy áldozat... meg fogom szokni.

Némi habozás után váratlan eltökéltséggel mondta:

– Nem, semmiféle áldozatot nem akarok... se nagyot, se kicsit... a szalonban alszom.

– És ha azt mondom, hogy nem tetszik a dolog, és azt akarom, hogy velem aludj?

Megint tétozózott. Aztán szokott szelíd hangján válaszolt:

– Riccardo, látod, milyen vagy... két éve, amikor összeházasodtunk, még nem akartad meghozni ezt az áldozatot... most meg mindenáron akarod... mi van veled? Annyian alszanak külön, azért ugyanúgy szeretik egymást... reggelenként nyugodtabban mozoghatsz, ha dolgozni kell menned... ezentúl nem ébresztesz föl.

– De ha egyszer azt mondom, hogy a kakaskukorékolásra ébredsz föl... én nem a kakasokkal kelek...

– Jaj, milyen makacs vagy – mondta türelmetlenül. Rám se hederített, kiment a szobából.

Egyedül maradtam, leültem az ágy szélére, az egyik párna hiányzott; ez a válás az elhagyottság képzetét keltette bennem, egy pillanatig kábultan ültem, a nyitott ajtót néztem, amelyen át Emilia eltűnt. Egy kérdés motoszkált a fejemben: azért nem akar velem aludni, mert csakugyan zavarja a világosság, vagy egyszerűen nem akar velem aludni? A második feltevésre hajlottam, bár hinni, egész szívemmel, az elsőt szerettem volna. Éreztem azonban, hogy ha elfogadom Emilia magyarázatát, akkor kétségek közt maradok. Nem vallottam be magamnak, de a végső kérdés így szólt: talán nem szeret már?

Gondolatokba merülve bámultam a szobát, Emilia jöttment, a párna után átvitt a szalonba két összehajtogatott lepedőt a szekrényből, egy takarót, pongyolát. Október eleje volt, az idő még enyhe, s ő átlátszó hálóingben járkált a lakásban. Még nem írtam le Emiliát, most akarom megtenni, ha másért nem, hát azért, hogy megértessem, mit éreztem akkor éjszaka. Termete talán nem volt nagy, csak a szerelem tette az én szememben nagyobbá és főleg fenségesebbé minden nőnél, akit valaha ismertem. Nem tudnám megmondani, hogy ez a fenség a sajátja volt-e, vagy az én elragadtatott pillantásaim ruházták fel vele, csak arra emlékszem, hogy a nászéjszakánkon, amikor kibújt a magas sarkú cipőből, odamentem hozzá a szoba közepére, átöleltem, és homályosan csodálkozva fölfedeztem, hogy a homloka éppen a vállamig ér, egy teljes fejjel magasabb vagyok nála. Ám később, amikor mellettem feküdt, elnyújtózva a takarón, újabb meglepetés: meztelen teste nagyobbnak, szélesebbnek, hatalmasabbnak látszott, bár tudtam, a valóságban korántsem vaskos. A legszebb válla, a legszebb karja, a legszebb nyaka volt, amit valaha láttam, kerek, telt, szép rajzú, lágy mozgású. Arca barna, markáns, kemény vonalú orral: szája húsos, friss, nevető, foga fényesfehér, mintha mindig csillogna a nyáltól; óriási szeme szép aranybarna, érzéki, és néha, csüggedt pillanataiban furcsán réveteg és élettelen. Ahogy mondtam, nem volt igazán telt; nem tudom, miért, mégis annak hatott, talán mert karcsú, hajlékony dereka kiemelte a csípője, melle vonalát; talán mert tartása egyenes, méltóságteljes volt; talán mert hosszú, egyenes, jó felépítésű lába kihívóan, fiatalosan erős. Egyszóval, megvolt benne az az akaratlan és

őszinte báj, nyugodt fensőbbiség, mely csak a természettől származhat, és épp ezért még titokzatosabbnak és megfoghatatlanabbnak tetszett.

Azon az estén, amikor a szalon és a hálószoba közt jöttment, én megtanácstalanul, zavartan és szomorúan követtem a szememmel, nyugodt arcáról a testére és az átlátszó hálóingből elő-előtűnő körvonalakra, a felsejlő sötét domborulatra tévedt a tekintetem; és hirtelen gyötrőn és zaklatón újra belém hasított a gyanú: nem szeret már, az az érzésem támadt, hogy testünk közt megszűnt minden közösség és kapcsolat. Ezt még sose éreztem, egy pillanatig szinte kábultan és hitem vesztetten szédelegtem. A szerelem kétségtelenül elsősorban érzés, de valami megfoghatatlan, szinte szellemi módon testi közösség is; eddig éppen ezt a közösséget élveztem öntudatlanul, mint a világ legtermészetesebb, legmindennapibb dolgát. Végre kinyílt a szemem, és megláttam a nyilvánvaló, bár eddig láthatatlan dolgot; rájöttem, hogy ez a közösség talán már nem is létezik, sőt, biztos, hogy nincs többé. És mint aki hirtelen rádöbben, hogy szakadék fölött lebeg, gyötrő szédületet éreztem arra a gondolatra, hogy kapcsolatunk, ki tudja, miért, de megszűnt, elmúlt, idegen lett.

Ezen a megdöbbentő felfedezésen rágódtam, míg Emilia – ahogyan a vízcsofogásból kivehettem – a fürdőszobában mosdott. Kínzó tehetetlenség fogott el, de hevesen kívántam is, hogy minél előbb túllegyek ezen az érzésen. Eddig bonyodalmak nélkül, magától értetődően szerettem Emiliát, és a szerelem mindig szinte varázsütésre lángolt fel, ösztönösen, egy ihletett pillanat hevében, és eddig azt hittem, hogy tőlem, csakis tőlem kapta első lendületét. Most először gondoltam arra: ez a fellángolás Emiliától is függ, az ő ihlete is kell hozzá, és amikor láttam, hogy mennyire megváltozott, féltem, hogy nem tudom majd a régi természetességgel szeretni, ösztönösen, könnyedén. Egyszóval, attól tartottam, hogy az éppen most fölfedezett csodálatos közösségünk helyébe az én hideg erőszakosságom lép majd, ő meg... Nem tudtam, hogyan fog viselkedni, de éreztem, ha én erőszakos leszek, mint mondtam, akkor csak merev közönnyel válaszolhat, vagy valami még rosszabbal.

Ide-oda jártában éppen mellettem haladt el. Hirtelen mozdulattal, szinte önkéntelenül feléje hajoltam, és elkaptam a karját:

– Gyere ide... szeretnék beszélni veled – mondtam. Első pillanatban visszahőkölt, aztán tüstént engedett, leült az ágyra, némi távolságra tőlem:

– Beszélni? Miről akarsz beszélni?

Nem tudom, miért, de egyszerre nyugtalanság szorította össze a torkomat, vagy talán inkább féltékenység fogott el – ilyesmit eddig sose tapasztaltam még a kapcsolatunkban –, ami a legjobban bizonyította, hogy megváltozott a viszonyunk.

– Igen, beszélni szeretnék veled; az az érzésem, hogy valami megváltozott köztünk – mondtam.

Gyors oldalpillantást vetett rám, aztán eltökélten válaszolt:

– Nem értek... mért változott volna?... Semmi se változott.

– Én nem is változtam meg, de te igen.

– Én egyáltalán nem változtam meg... ugyanolyan vagyok, mint régen.

– Régen jobban szeretted... bántódtál, ha egyedül hagytalak... és nem bosszantott, hogy velem alszol... ellenkezőleg.

– Á, hát ezért... – kiáltott föl, de észrevettem, hogy a hangja elbizonytalanodik – tudtam, hogy valami ilyesmi jár a fejedben... de mért kínoz?... Csak azért nem akarok veled aludni, mert aludni akarok, és veled nem tudok, ennyi az egész.

Furcsa módon most úgy éreztem, hogy egész magyarázkodásunk, rosszkedvünk elpárolog, a semmibe olvad, mint viasz a tűzben: ott ült mellettem abban az izgató, árulkodó hálóingben, amelyen csak testének legrejtettebb, legtitkosabb körvonalai és színei tűntek át; megkívántam, és különösnek tartottam, hogy nem veszi észre, nem hallgat el, nem ölel át, mint máskor, ha megzavarodott tekintetünk találkozott. Különben ez a vágy azt a reményt keltette bennem, hogy mégis rátalálok a régi lendületre, sőt, benne is felkeltem. Egészen halkán mondtam:

– Bizonyítsd be, hogy semmi se változott.

– De hiszen mindennap, minden órában azt bizonyítom.

– Most akarom.

Odahajoltam hozzá, erőszakosan megragadtam a haját, és igyekeztem megcsókolni. Engedelmesen átengedte magát, de az utolsó pillanatban fejének könnyed mozdulatával kikerülte a csókot, úgyhogy szájam a nyakát érte. Elengedtem.

– Nem akarod, hogy megcsókoljalak? – mondtam.

– Nem azért – dühögte, s makacs könnyel igazgatta a haját –, ha csak egy csók lenne, szívesen... de aztán folytatod... és késő van már...

Fontolgotó, elutasító szavaira megsértődtem:

– Erre sosincs késő.

Közben újra csókkal próbálkoztam, és a karjánál fogva magamhoz húztam. Ellökött, és felkiáltott:

– Jaj, ez fáj!

Alig értem hozzá; régen, még szerelmünk kezdetén, emlékeztem, soha meg sem nyikkant, pedig néha ugyancsak megszorongattam.

– Azelőtt nem fáj – mondtam ingerülten.

– Vasmarkod van – felelte –, nem gondolsz vele... most meglátszik majd a helye.

Mindezt közömbösen, de ahogy észrevettem, minden kacérság nélkül mondta.

– Szóval – erősködtem nyersen –, megkapom azt a csókot vagy sem?

– Nesze – felém hajolt, és anyás, könnyű csókot lehelt a homlokomra –, de most hagyjál lefeküdni... késő van.

Nem így gondoltam; két kézzel újra megragadtam a dereka alatt, ott, ahol a teste a csípő gömbölyűségébe ível:

– Emilia – bújtam hozzá, de elhúzódtott –, nem ilyen csókot akartam.

Eltolt, és az előbbinél is határozottabban, nyersebben mondta:

– Ugyan, hagyjál... fáj.

– Nem igaz, nem lehet igaz – mormogtam összeszorított fogakkal, és rávettem magam.

Ezúttal két-három egyszerű, erélyes mozdulattal kiszabadította magát, fölállt, és hirtelen elhatározással, minden szégyenkezés nélkül mondta:

– Ha szeretkezni akarsz, hát szeretkezzünk... de vigyázz, hogy ne fájjon, nem bírom, ha ilyen erősen megszorítasz.

Elakadt a lélegzetem. Olyan hidegen, olyan gyakorlatiasan beszélt, tökéletesen érzéketlenül. Egy pillanatig mozdulatlanul ültem az ágyon, összetett kézzel, lehorgasztott fejjel. Aztán megint elért hozzám a hangja:

– No, ha olyan nagyon akarod, hát rajta... akarod? Lehajtott fejjel mondtam, halkan:

– Igen, akarom.

Nem volt igaz, már nem kívántam, de ennek a furcsa, új idegenségnek minden mozzanatát végig akartam szenvedni. Hallottam, amint azt mondja:

– Jó – aztán hallottam, hogy megkerüli mögöttem az ágyat. Csak a hálóingét kell levetnie, gondoltam, és emlékeztem, hogy azelőtt olyan elbűvölten néztem ezt az egyszerű műveletet, mint a mesebeli rablót, amikor kimondja a varázsigét, és látja, hogy a kincstár ajtaja lassan megnyílik, és ragyogva eléje tűnnek a csudás ritkaságok. Most azonban

nem akartam látni, tudtam, hogy más szemmel nézném, nem olyan gyerekes, mégis vágyakozó éhséggel, hanem kegyetlenül s közönyétől mindkettőnkhez méltatlanul. Ügy maradtam, ahogy voltam, ölbe tett kézzel, lehajtott fejjel gubbasztottam. Nemsokára hallottam, hogy az ág rugói halkán megnyikordulnak, lefeküdt, és elnyújtózott a takarón. Még hallatszott valami mocorgás, ahogy elhelyezkedett, aztán megint azon a rettenetes új hangon azt mondta:

– Na, gyere... mire vársz?

Nem fordultam meg, nem mozdultam; hirtelen azt kérdeztem magamtól: mindig így volt? Igen, feleltem rögtön, majdnem mindig így volt, mindig levetkőzött, és végigfeküdt az ágyon: hogyan is lehetett volna másképpen? Mégis minden másképp volt. Azelőtt sose éreztem ezt a hangjából, de még az ág rugóiból, sőt az összegyűrt takaró susogásából is áradó hideg, gépies, szinte kívülálló engedelmességet. Régen is minden így történt, de valami ihletett kapkodásban, a cinkos elragadtatás, a részegítő öntudatlanság ködében. Előfordul néha, amikor az ember mélyen elgondolkozik, hogy szórakozottan letesz valahová egy tárgyat, egy könyvet, egy kefet vagy cipőt, és amikor elmúlik a bódultsága, hiába keresi órákig, végül a leghetetlenebb, legfurcsább helyen bukkan rá, olyan helyen, ahol szinte fizikai erőfeszítésébe kerül, hogy elérje: egy szekrény tetején, egy eldugott sarokban, fiókban, így voltam én eddig a szerelemmel. Minden olyan gyorsan, mámoros-varázsos kábulatban történt, egyszer csak ott találtam magamat Emilia karjában, s alig-alig emlékeztem rá, hogy mit csináltam attól kezdve, hogy nyugodtan és vágytalanul ültünk egymással szemben, addig a pillanatig, amíg a végső ölelésben összefonódtunk. Most teljesen hiányzott belőle – tehát belőlem is – ez a kábulat. Most – ha izgatottan is, de hideg szemmel figyelhettem volna a mozdulatait, és kétségtelen, hogy ő is így figyelte volna az enyéimet. Dühöngő, utálkozó bensőmben egyszerre pontos képpé formálódott a rég ott fészkelődő érzés: nem a feleségemmel vagyok, akit szeretek és aki szeret, hanem egy kissé türelmetlen és tapasztalatlan prostituálttal, aki arra készül, hogy szenvtelenül elviselje az ölelésemet, csak abban bízik, hogy rövid leszek és nem nagyon fárasztó. Egy pillanatig ezt a képet láttam magam előtt, mint egy látomást, aztán – hogy is mondjam – úgy éreztem, hogy a hátam mögé kerül, és teljesen eggyé válik Emiliával, aki ott nyújtózkodott mögöttem az ágyon. Abban a pillanatban fölálltam, még mindig nem fordultam meg, és így szóltam:

– Nem fontos... már nincs hozzá kedvem... Én alszom odaát... maradj csak itt – és lábujjhegyen a nappali ajtajához mentem.

A díványt megvetette, a takarókat visszahajtotta, hálóinge széttárt ujjakkal hevert a takarón. Fogtam a hálóinget, a földön várakozó papucsot meg a karosszékbe készített pongyolát, visszamentem a hálószobába, és az egészet egy székre raktam. Most nem bírtam megállni, fölpillantottam, és ránéztem. Ugyanúgy feküdt, mint amikor hívott: „Na, gyere!”: teljesen meztelen volt, egyik karja a tarkója alatt, teste felém fordult, szeme tágra nyílt, ám közönyösen, majdnem tekintet nélkül, másik karja a testén, a szemérmét takarta. Most már nem prostituált, gondoltam, inkább egy csodálatos kép, háttere a valószínűtlenség meg a nosztalgia, és olyan távoli, mintha nem is pár lépésre feküdne, hanem messzi tájakon, kívül a valóságon és túl az érzéseimen.

5

Akkor este bizonyára előre megéreztem, hogy nehéz idők jönnek rám, de akármilyen furcsa, Emilia viselkedéséből mégse azt a következtetést vontam le, amit várni lehetett volna. Kétségtelen, hogy hideg és kiábrándult volt, annyira, hogy inkább lemondtam a szeretkezésről, mintsem így jussak hozzá. Szerettem őt, és a szerelemben nemcsak a csalódás képessége van meg, hanem a felejtése is. Másnapra, nem tudom, hogy s mint, de az előző esti dolog, amelyről később el kellett ismernem, hogy nagyon súlyos volt, sokat veszített jelentőségéből, megszabadult gyűlölségterhétől, és súlytalan veszekedéssé egyszerűsödött. Csakugyan, az ember könnyen felejtí azt, amire nem akar emlékezni; aztán meg arra gondolok, hogy Emilia is segített felejtetni, pár nap múlva ugyanis elfogadta a szerelmemet, bár a külön alvásról nem mondott le. Igaz, ekkor is ugyanolyan hidegen és szenvtelenül viselkedett, mint amikor lázadásra készítetett; így szokott lenni: amit első este tűrhetetlennek tartottam, az napokkal később nemcsak elviselhető lett, hanem csábító is. Szóval, észre se vettem, máris azon az ingoványos területen jártam, ahol az előző napi hidegség másnapra – hála az önámításnak és az illúzióéhes lélek segítőkészségének – égő szerelemmé hevül. Azon az első estén arra gondoltam, hogy Emilia úgy viselkedik, mint egy prostituált; ám alig egy hét múlva belenyugodtam: így szeretem, és ő is így szeret; és miután a szívem mélyén attól tartottam

talán, hogy egyáltalán nem szeret már, hálás voltam ezért a hideg és türelmetlen passzivitásért, mintha ez lenne szerelmi kapcsolatunk megszokott módja.

Továbbra is azzal áltattam magamat, hogy Emilia ugyanúgy szeret, mint régen, helyesebben jobbnak láttam nem foglalkozni szerelmünk kérdésével, de valami mégiscsak arról árulkodott a szívem mélyén, hogy megváltozott a kapcsolatunk. Ez a valami a munkám volt. Átmenetileg lemondtam drámaírói törekvéseimről, és a filmszakmában dolgoztam, csak azért, mert eleget akartam tenni Emiliának, aki úgy vágyakozott lakásra. Amíg biztos voltam benne, hogy szeret, nem éreztem különösebben terhesnek a forgatókönyvírást; a történetek után azonban egyszerre némi undor, csüggedés és nyugtalanság fogott el. Ezt a munkát, mint mondtam már, valóban csak azért fogadtam el, mert szerettem Emiliát, és éppígy szívesen végeztem volna más, hálátlanabb és az érdeklődésemtől még távolabb eső munkát is. Most, hogy ez a szerelem hiányozni kezdett, a munka célját, értelmét veszítette, és egyszerűen oktan szolgásgát lett.

Pár szót akarok szentelni a forgatókönyv-írói mesterségnek, már csak azért is, hogy jobban megértsék, mit éreztem annak idején. Mint ismeretes, a forgatókönyvíró a szerzője – többnyire más írókkal és a rendezővel egyetemben – a forgatókönyvnek, vagyis annak a vázlatnak, amelyből aztán a film készül. A forgatókönyvben a cselekmény menetének megfelelően aprólékosan, egyenként rögzítik a színészek szavait, mozdulatait, a felvevőgép mozgását. A forgatókönyv tehát egyszerre dráma, színészi játék, filmtechnika, színre hozatal, rendezés. Nos, a forgatókönyvíró szerepe létfontosságú ugyan a filmben, és rögtön a rendező után következik, a filmművészet fejlődésével kapcsolatos okok miatt azonban mindig jóvátehetetlenül alárendelt és homályban maradó. Ha a művészetet csakugyan a közvetlen kifejezés szempontjából vizsgáljuk – másként valóban nem is lehet –, akkor a forgatókönyvíró olyan művész, aki hiába adja a filmbe önmaga legjavát, nincs meg az a vigasztaló tudata, hogy kifejezte saját énjét, így egész alkotói gyötrelmével együtt nem más, mint ötletgyáros, technikai, lélektani, irodalmi lelemények, trükkök szállítója; aztán a rendezőn múlik, az ő tehetségén, hogy mit hasznosít ebből az anyagból, és hogyan fejezi ki magát. A forgatókönyvíró tehát mindig árnyékban marad; vért izzad a mások szerencséjéért; a film sikere kétharmad részben tőle függ, nevét mégsem látja a rendező, a színészek és a producer neve mellett a plakátokon. Igaz, alárendelt mesterségében is

lehet kiváló, ami gyakran megtörténik, és jól is fizetik; de soha nem mondhatja el: „Ezt a filmet én csináltam... ebben a filmben önmagamot adtam... ez a film én vagyok.” Ezt csak a rendező mondhatja el, és a valóságban is csak ő jegyzi nevével a filmet. A forgatókönyvírónak meg kell elégednie azzal, hogy pénzért dolgozik, akár akarja, akár nem, a végén ez lesz munkájának egyetlen valódi célja. A forgatókönyvírónak nem marad más, mint hogy pénzből, fáradságának egyetlen látható eredményéből élvezze az életet, ha tudja, és forgatókönyvből forgatókönyvbe ugráljon, vígjátékból tragédiába, kalandfilmből szívfacsaró drámába, szünet nélkül, megszakítás nélkül, kissé úgy, mint a nevelőnők, akik gyerektől gyerekig vándorolnak, megszeretni sincs idejük az egyiket, máris ott kell hagyniuk a másikért, és kezdhetik előlről, és a végén az anya aratja le munkájuk gyümölcsét, csak ő nevezheti fiának a gyereket.

Ezek az alapvető és állandó – mondjuk így – hátrányokon kívül vannak a forgatókönyv-írói mesterségnek más, a film jellege és minősége, a munkatársak természete szerint változó, ám legalább ennyire bosszantó kellemetlenségei. A rendezővel ellentétben, aki a producerrel szemben élvez némi önállóságot, a forgatókönyves vagy elfogadja, vagy visszautasítja a felajánlott témát; ha azonban egyszer elfogadta, már nem választhatja meg a munkatársait: őt választják, nem ő választ. Előfordul, hogy a producer rokonszenve, érdekei, szeszélye vagy egyszerűen a véletlen folytán a forgatókönyvíró kénytelen olyan emberekkel együtt dolgozni, akiket nem szível, akik műveletlenebbek és kulturálatlanabbak, mint ő, akiknek a természete vagy viselkedése nincs ínyére. Nos, a forgatókönyvírás egészen mást jelent, mint – tegyük föl – az irodai vagy gyári munka, ahol mindenkinek megvan a maga dolga, általában független a szomszédjától, ahol az emberi kapcsolatokat egészen le lehet szűkíteni, akár ki is lehet iktatni. Ha valaki forgatókönyvet ír, akkor reggeltől estig sülve-főve együtt van a munkatársaival, összeházasítja, eggyé olvasztja a maga okosságát, a maga érzékenységét, a maga szívét-lelkét az övékével; ez lényegében azt jelenti, hogy két-három hónapra, ameddig a forgatókönyv megírása tart, olyan mesterségesen szoros és meghitt kapcsolatot kell kialakítani, amelynek egyetlen célja a film, tehát végeredményben – mint említettem – a pénz. Ez a legrosszabb fajta, vagyis a mindennél fárasztóbb, idegölőbb és undorítóbb meghittség, amit csak el lehet képzelni, mert nem valami csöndes munkán alapszik, mint mondjuk a kísérleteiknek élő tudósoké, hanem a szavakon. A rendező általában kora

reggelre hívja össze a munkatársait, így kívánja a szövegek könyv elkészítésére megszabott rövid idő; és kora reggeltől késő éjszakáig beszélnek, beszélnek, többnyire a munkáról, de gyakran kitarítás vagy erő híján a legkülönbözőbb témákra kalandoznak el. Van, aki pikáns anekdotákat mesél, van, aki a politikai nézeteit adja elő, ilyen-olyan közös ismerősök lelki életét boncolgatja, mások színészekről, színésznőkről beszélgetnek, megint mások személyes dolgaikkal hozakodnak elő; közben a szoba megtelik cigarettafüsttel, a forgatókönyv lapjai mellett kávéscsészék halmozódnak föl az asztalokon, és a reggel még udvarias, jól fésült, friss emberek kócosán, ingujjban, izzadtan, szétesetten fejezik be a napot, kuszáltabbak, mint ha egy frigid, makacskodó nőt kellett volna megerőszakolniuk. A forgatókönyvírás csakugyan nem valami ihletett örömmel végzett munka, inkább gépies és módszeres, mintha érdekből szándékosan erőszakot tennénk az agyunkon. Természetesen előfordulhat az is, hogy a film értékes, hogy a rendezőt és a közreműködőket már előzőleg kölcsönös megbecsülés és barátság fűzi össze, szóval: a munka a hálátlan emberi tevékenység során elképzelhető legeszményibb feltételek közt zajlik; ezek a kedvező véletlenek azonban éppoly ritkák, mint amilyen ritkák a jó filmek.

Amikor aláírtam a szerződést a második forgatókönyvre – ezt már nem Battistával, hanem egy másik producerrel –, hirtelen elhagyott az erőm és a bátorságom, egyre nagyobb undorral és ingerültséggel eszméltem rá az előbb említett kellemetlenségekre. Reggelente már ébredéskor kopár sivatagnak láttam az egész napot: sehol egyetlen tűnődésre alkalmas, pihentető árnyék, mindent elborít a filmcsinálás erőltetett ihletének tolakodó műnapfénye. Belépek a rendező lakásába, és máris ezzel fogad a dolgozószobájában: „Na, gondolkodtál rajta az éjszaka? Kisütötte a megoldást?”, és én máris undorodom és lázadozom. Aztán munka közben mindent kiábrándító, kellemetlen színben látok: a rendező meg a forgatókönyvírók elkalandozását, amellyel – mint mondtam – a vita hosszú óráit igyekeznek megrövidíteni; a munkatársaim értetlenségét, korlátoltságát vagy egyszerűen azt, hogy írás közben más a véleményük, mint nekem; még a rendező dicshimnuszait is utálom – amelyekkel az ötleteimet vagy megoldásaimat nyugtázza –, keserű utóíz hagynak bennem, mert – ahogy mondtam – érzésem szerint önmagam legjavát adom valamibe, amihez tulajdonképpen semmi közöm, amiben nem szívesen veszek részt. Ez utóbbit viseltem a legnehezebben akkor; valahányszor a

rendező azzal a demagóg zsargonszöveggel ugrott föl, amit annyian használnak közülük, hogy: „Óriási! Micsoda fej!”, én dühöngve arra gondoltam: „Ezt bevehettem volna egy tragédiámba, vígjátékomba.” Ráadásul – furcsa, keserű ellentmondás – undorom ellenére se tudtam félvállról venni a kötelességeimet. A forgatókönyvírás kissé ahhoz a régi négyes fogathoz hasonlít, amelyben vannak erősebben, szorgalmasabban húzó lovak, és vannak, amelyek csak úgy tesznek, mintha húznának, valójában a társaikkal vonszoltatják magukat. Türelmetlenségem és utálkozásom ellenére mindig én voltam a vontató ló; hamar észrevettem, hogy a másik kettő, a rendező meg a másik forgatókönyvíró a nehézségek láttán mindig azt várja, hogy én rántsam ki a szekeret a kátyúból. És én elátkoztam ugyan a lelkiismeretességemet meg a bőbeszédűségemet, mégse kértem magamat, és egy hirtelen támadt ötlettel máris megoldottam a problémát. Nem a versenyszellem ösztökélt, hanem a becsületesség, amely szembeszegülő akaratomnál is erősebbnek bizonyult: megfizetnek, tehát dolgoznom kell. Mégis minden alkalommal szégyelltem magamat, fősვნყség, lelkiismeret-furdalás gyötört, amiért aprópénzre váltok valamit, ami megfizethetetlen, és amit különben összehasonlíthatatlanul jobban is kamatoztathatnék.

Mint mondtam, ezekről a kellemetlenségekről csak két hónappal azután vettem tudomást, hogy Battistával aláírtam az első szerződést. Eleinte nem értettem, miért nem figyeltem föl már előbb, miért csak ennyi idő után ébredtem rá a nehézségekre. Ám ahogy egyre tovább tartott ez az undor, ez az elesett állapot, amelyet az egykor annyira áhított munka idézett elő, lassan elkerülhetetlenül összekapcsoltam Emiliához fűződő viszonyommal. És végre rájöttem, hogy azért undorodom a munkától, mert Emilia nem szeret már, vagy legalábbis úgy tesz, mintha nem szeretne. És hogy addig dolgoztam bátran és bizakodva, amíg biztos voltam Emilia szerelmében. Most, amikor nem vagyok már biztos benne, elhagyott a bátorságom és a bizakodásom, a munkát csak rabigának, szellemi tékozlásnak, időpocsékolásnak érzem.

6

Úgy éltem már, mint aki valamilyen fenyegető betegséget hordoz magában, rosszul van, de nem mer orvoshoz menni; azaz igyekeztem minél

kevesebbet gondolni Emilia viselkedésére meg a munkámra. Tudtam, hogy egyszer úgyis szembe kell néznem ezekkel a kérdésekkel; ám éppen mert tisztában voltam vele, próbáltam a lehető legtovább késleltetni: már amit gyanítottam, az is halogatásra készített, és ha öntudatlanul, de félelemre is. Emiliával még mindig ugyanolyan viszonyban voltam, ami az első pillanatban elviselhetetlennek látszott, de most, hogy rosszabbtól tartottam, normálisnak tetszett: nappal közömbös, mellékes, bizonytalan beszélgetések; éjjelenként néha szeretkeztünk, sok kínlódással, én némiképp kíméletlenül, ő viszont igazi odaadás nélkül. Közben szorgalmasan, sőt dühödten dolgoztam, bár egyre kelletlenebbül, egyre határozottabb undorral. Ha már akkor lett volna bátorságom tisztázni magamban a helyzetet, akkor bizonyosan lemondok a munkáról is meg a szerelemről is, mert belátom – amit később beláttam –, hogy mindkettő élettelené vált. De nem volt bátorságom; talán azzal áltattam magamat, hogy az idő majd megoldja gondjaimat az én erőfeszítéseim nélkül is. Csakugyan megoldotta, de nem éppen úgy, ahogyan szerettem volna. Komor, fásult várakozásban teltek napjaim, Emilia meg a munka, Emilia meg a munka: az egyik engem tagadott meg, a másikat én tagadtam meg.

Közben vége felé jártunk Battista forgatókönyvének; de Battista már valami új, az előzőnél sokkal nagyobb feladatot jelentő munkára célozgatott, azt akarta, hogy vegyek részt benne. Kapkodó és kitérőket kedvelő ember volt, mint minden producer; és ezek a meglehetősen futó célzások sosem mondtak többet annál, hogy: „Molteni, ha befejezte ezt a forgatókönyvet, tüstént másikba kezdünk... az komolyabb dolog lesz”, vagy: „Molteni, legyen készenlétben valamelyik nap... egy ajánlatot akarok tenni magának”; vagy kissé világosabban: „Ne írjon alá szerződést, Molteni, két héten belül velem szerződik.” Tudtam tehát, hogy ez után a jelentéktelen munka után Battista fontosabbat akar íratni velem, amelyért természetesen sokkal többet is fizet. Bevallom, annak ellenére, hogy mindjobban utáltam ezt a munkát, első gondolatom ösztönösen a lakás meg a pénz volt, amelyet ki kellett még fizetnem, és megörültem Battista ajánlatának. Egyébként ilyen a filmvilág: ha nem szereti az ember, akkor is örömmel fogad minden ajánlatot, és ha nem kap, akkor gyanakodik, fél tőle, hogy kihagyják valamiből.

Emiliának nem szóltam Battista újabb ajánlatáról, éspedig két okból: elsősorban azért, mert még nem tudtam, elfogadom-e; aztán meg azért, mert tisztában voltam vele, hogy nem érdekli a munkám, és inkább nem

beszéltem róla, nehogy újra meg kelljen bizonyosodnom érdektelenségéről és közönyéről, eddig ugyanis próbáltam makacsul úgy tenni, mintha ez nem lenne fontos. Különbözik a két dolog összefüggött, amit homályosan sejtettem is: éppen azért nem voltam biztos, elfogadom-e azt a munkát, mert éreztem: Emilia nem szeret már; ha szeret, akkor beszélek a dologról, és ha beszélek, az lényegében azt jelenti, hogy elfogadom.

Akkoriban egyik reggel is elindultam a rendezőhöz, akivel az egyes számú, vagyis a Battista-féle forgatókönyvet készítettem. Tudtam, hogy utoljára megyek hozzá, pár oldal hiányzott már csak, és ettől a gondolatától felvidultam: végre-valahára befejeződik ez a keserves munka, megint enyém lesz legalább a nap fele. Azonkívül, mint minden forgatókönyvnél, kéthónapi munka épp elég hozzá, hogy alaposan megutáljam a film szereplőit és cselekményét. Tudtam, hogy nemsokára új és hamarosan legalább ennyire kibírhatatlan szereplőkkel és történettel viaskodom majd; ám ezektől közben megszabadulok; már ennek a lehetőségétől is nagyon megkönnyebbültem.

A közeli szabadulás reménye ezen a délelőttön szokatlanul megkönnyítette és leleményessé tette a munkámat. Csak két-három apróbb simítás hiányzott a befejezéshez, mégis napok óta eredménytelenül kínlódtunk. De most elkapott az ihlet, és sikerült azonnal jó irányba terelnem a megbeszélést, egymás után oldottuk meg a nehézségeket, néhány óra múlva azt vettük észre, hogy csakugyan befejeztük a forgatókönyvet, ezúttal igazán vége. Mint szakadatlan, kimerítő hegymászás után, amikor hirtelen, egy kanyar mögül mégis felbukkan a már-már elveszettnek hitt cél, leírtam a párbeszéd egyik mondatát, aztán csodálkozva kiáltottam föl:

– De hiszen itt be lehet fejezni!

A rendező, aki föl-alá járkált a szobában, míg én az asztalnál körmöltem, odajött, a vállam fölött a papírra nézett, és meglepetten, majdnem hitetlenül ő is megállapította:

– Igazad van, itt befejezhetjük.

Erre a lap aljára odaírtam: „Vége”, becsuktam a paksamétát, és fölálltam.

Egy pillanatig hallgattunk, csak néztük az asztalt, amelyen a forgatókönyv immár csukott dossziéja feküdt, kissé úgy bámultuk, mint két kimerült hegymászó a nagy nehezen meghódított tavat vagy sziklát. Aztán a rendező azt mondta:

– Ez sikerült.

– Igen – erősítettem meg –, sikerült.

Pasettinek hívták a rendezőt, szögletes, sötét, szökés fiatalember volt, szőrszálhasogatónak pontos és rendes, inkább aggályos földmérőnek vagy számvevőnek gondolta volna az ember, mint művésznek. Korombéli lehetett; ám, mint a forgatókönyvírásnál mindig, alárendelt viszonyban álltunk: a rendezőnek mindig nagyobb hatalma van, mint bármelyik másik munkatársnak. Egy pillanat múlva hideg, otromba szívélyességével folytatta:

– Meg kell mondanom, Riccardo, olyan vagy, mint a lovak, ha érzik már az istállót... biztos voltam benne, hogy még legalább négy napig kell dolgoznunk... erre két óra alatt ledaráltuk... a pénzszag, az adott szárnyakat, mi?

Középszerű ember volt, semmi érzéke a lélektanhoz, mégis megkedveltem kissé; bizonyos szempontból kiegészítettük egymást: benne semmi képzelőerő – nincsenek idegei se –, de alapjában szerény és korlátai tudatában élő ember; én csupa ideg és képzelőerő, érzékeny és szertelen.

Átvettem a tréfás hangot, és belementem a játékba:

– Persze, eltaláltad: a pénzszag. Cigarettrára gyújtott, majd folytatta:

– De ne hidd, hogy vége a játszmának... csak a munka nagyjával végeztünk... át kell néznünk az összes dialógust... ne pihenj meg a babéraidon.

Kénytelen voltam ismételten felfigyelni rá, hogy szinte kizárólag közhelyekben és elcsépelt fordulatokban fejezi ki magát; tapintatosan megnéztem az órát: majdnem egy volt.

– Légy nyugodt... rendelkezésedre állok, bármilyen javításról legyen is szó – mondtam.

Fejét rázta, úgy válaszolt:

– Ismerem az embereimet... hogy ne ereszd el magad, szólok Battistának, tartsa vissza az utolsó részletet.

Tréfálgató, mégis fölényes – az ő korában meglepő – modorral ösztönözte munkára az embereit, hol szidott, hol dicsért, hol áradozott, hol tartózkodó volt, egyszer könyörgött, másszor parancsolt; ebből a szempontból akár jó rendezőnek is lehetett nevezni, a rendezés kétharmadrészt abból áll, hogy körültekintően használjon ki az ember másokat. Lovat adtam alája, mint máskor:

– Nem, fizettesd csak ki az egészet, én viszont ígérem, rendelkezésedre állok, bármilyen javításról legyen is szó.

– Minek neked annyi pénz? – kérdezte esetlenül tréfálkozva: – Neked sose elég... pedig nincsenek szeretőid, nem játszol, gyerekeid sincsenek...

– A lakás részleteit kell fizetnem – válaszoltam komolyan, lesütött szemmel; kissé bosszantott a tolakodása.

– Sok van még hátra?

– Majdnem az egész.

– Fogadok, a feleséged gyötör, hogy fizettesd ki a pénzt... szinte hallom: „Riccardo, ne felejtse el, utaltassa ki az utolsó részletet.”

– Igen, a feleségem – hazudtam –, tudod, milyenek az asszonyok... nagyon fontos nekik az otthonuk.

– Nekem mondd!... – és a feleségéről kezdett beszélni, aki nagyon hasonlított rá, szavaiból mégis azt vettem ki, hogy különös, szeszélyes, kiszámíthatatlan teremtnak tartja, egyszerűen, igazi nőnek. Figyelmes arccal hallgattam, valójában másra gondoltam. Váratlan fordulattal fejezte be:

– Ez mind rendben van... de én ismerlek benneteket, forgatókönyveseket: nyavalyás banda, mind csak pénzt akarna... ha meg felvették a pénzt, ember legyen, aki megtalálja benneteket... nem, nem, megmondom Battistának, hogy tartsa vissza az utolsó részletet.

– Ugyan, Pasetti, légy jó.

– Na, majd meglátom... de ne számíts rá nagyon. Sutttyomban megint az órára néztem. Végül is alkalmat adtam neki, hogy kiélje a hatalmát, ki is élte: akár el is mehettem.

– Na, örülök, hogy befejeztük a munkát, helyesebben, ahogy te mondd, a munka nagyját... azt hiszem, itt az ideje, hogy elmenjek – kezdtem.

Ügyetlen élénkséggel kiáltott föl:

– Dehogyan... innunk kell a film sikerére... az ördögbe is... csak nem mész el így, most, amikor befejeztük a forgatókönyvet.

Beletörődtem:

– Ha ivásról van szó, benne vagyok.

– Akkor menjünk át... azt hiszem, a feleségem örülni fog, ha velünk ihat.

Kimentem utána a dolgozószobából, végig egy szűk, fehér folyosón, ahol tömény pelenka- és konyhaszag terjengett. Előreengedett a szalonba:

– Luisa, Moltenivel befejeztük a forgatókönyvet, iszunk egyet a film sikerére – kiáltotta.

Pasettiné fölkelt karosszékéből a fogadásunkra. Apró termetű, nagy fejű asszony volt, fekete haja simán kettéválasztva keretezte hosszúkás, tojásdad, sápadt arcát. Szeme nagy volt, de fénytelen és kifejezéstartalomban, csak a férje jelenlétében élénkült föl; ilyenkor egy percre se vette le róla a tekintetét, mint hű kutya a gazdájáról. De amikor a férje nem volt ott, szinte konok szerénységgel sütötte le. Törékeny volt és vézna, házasságuk négy éve alatt négy gyereket hozott a világra.

– Ma iszunk... csinálok egy koktélt – mondta Pasetti azzal a zavarba ejtő vidámságával.

– Nekem ne, Gino – figyelmeztette Pasettiné –, tudod, nem iszom.

– Iszunk mi!

Fényezetlen, virágos huzatú karosszékbe ültem, egy vörös téglás kandalló elé; Pasettiné ugyanolyan fotelba telepedett, a kandalló másik oldalára. A szalon, ahogy körülnéztem, a gazdájára hasonlított: tucatszalon, álparaszti stílusban, világos, tiszta és rendes, de kissé szegényes, épp olyan, mint egy gondos könyvelő vagy számvivő lakása. Nem tettem mást, nézelődtem, Pasettiné nem érezte szükségét, hogy beszélgesse velem. Ölje tett kézzel, lesütött szemmel ült előttem, tökéletesen mozdulatlanul. Közben láttam, hogy Pasetti odamegy a szoba végében egy szörnyszülött kombinált bútorhoz, valami rádióval egybeépített bársekreányhoz, lehajol, majd leguggol, és kimért, szögletes mozdulatokkal elővesz két üveget, egy vermutot meg egy ginest, három poharat és egy *shakert*. Tálcára tesz mindent, és a tálcat egy asztalkára rakja a kandalló elé. Megfigyeltem, hogy mind a két üveg bontatlan, érintetlen: szemmel láthatóan ritkán engedélyezte magának azt az italt, amelynek készítéséhez most fogott. A csillogó *shaker* is vadonatújnak látszott. Pasetti bejelentette, hogy kimegy jégért, és elvonult.

Hosszan hallgattunk, végül csak hogy valamit mondjak, megjegyeztem:

– Befejeztük a forgatókönyvet, végre-valahára! Pasettiné lesütött szemmel válaszolt:

– Igen, Gino mondta.

– Biztos vagyok benne, hogy szép film lesz.

– Én is biztos vagyok benne, különben Gino nem egyezett volna bele, hogy megcsinálja.

– Ismeri a meséjét?

- Igen, Gino elmondta.
- Tetszik?
- Ginónak tetszik, tehát nekem is tetszik.
- Mindig egy véleményen vannak?
- Gino meg én? Mindig.
- És ki az úr a házban?
- Természetesen Gino.

Megfigyeltem, valahányszor csak kinyitja a száját, igyekszik kimondani Gino nevét. Én könnyed hangon, majdnem tréfálkozva beszéltem; ő mindig mélységes-komolyán válaszolt. Pasetti visszatért a jégkockatartóval, és odakiáltott nekem:

- A feleséged van a telefontól, Riccardo.

Magam sem tudtam, miért, összeszorult a szívem, mintha váratlanul az ismerős szorongás térne vissza. Gépiesen fölálltam, és az ajtó felé indultam. Pasetti hozzátette:

– A telefon a konyhában van... de ha akarod, itt is beszélhetsz... már átkapcsoltam ide.

A készülék csakugyan ott volt egy faliszekrénykén a kandalló mellett. Leakasztottam a kagylót, és Emilia hangját hallottam:

– Bocsáss meg, de ma úgy kellene intézned, hogy házon kívül ebédelj... én anyámnál eszem.

– De miért csak most mondd?

– Nem akartalak zavarni a munkádban.

– Jó – mondtam –, majd vendéglőben eszem.

– Később találkozunk, viszontlátásra. Letette a kagylót, Pasetti felé fordultam.

– Riccardo – kérdezte azonnal –, nem ebédelsz otthon?

– Nem, vendéglőbe megyek.

– Akkor maradj itt nálunk ebédre... nem nagy lakoma... de nekünk örömet szerzel.

Érthetetlen szomorúság fogott el arra a gondolatra, hogy egyedül ebédeljek a vendéglőben; nyilván mert már előre élveztem, hogy közlöm Emiliával: befejeztük a forgatókönyvet. Talán nem is mondtam volna meg, mivel – mint említettem – már nem érdekelte az, amit csinálok; első pillanatban mégis a régi szokásnak engedelmeskedtem. Megörültem Pasetti hívásának; szinte túlzott hálával fogadtam el. Pasetti közben kinyitotta a két üveget, és most nem az iszákos ember, hanem az orvosságot adagoló

patikus mozdulataival éppen egy mércébe, onnan pedig a *shakerbe* töltötte a gint meg a vermutot. Pasettiné, mint rendesen, most se vette le szemét a férjéről. Amikor Pasetti jól összerázta a *shakert*, és a poharakba kezdte önteni az italt, az asszony megszólalt:

– Nekem csak egy ujjnyit, nagyon kérlek... és Gino, te se igyál sokat... megárthat.

– Az ember nem minden nap fejez be egy forgatókönyvet.

Teletöltötte a mi két poharunkat, a harmadikba meg csak egy kevés koktélt öntött, ahogyan a felesége kérte. Fogtuk a három poharat, és koccintásra emeltük.

– Hát akkor még száz ilyen forgatókönyvet – mondta Pasetti, és éppen csak megnedvesítette az ajkát, aztán visszatette poharát az asztalkára. Én egy hajtásra kiürítettem a magamét. Pasettiné apró kortyokban ivott, aztán fölállt:

– Megyek a konyhába, megnézem, mit csinál a szakácsnő... bocsánat – mondta.

Kiment, Pasetti elfoglalta helyét a virágos karosszékekben, és fecsegni kezdtünk. Jobban mondva, ő fecsegett, többnyire a forgatókönyvről beszélt, én meg hallgattam, helyeslően mormogtam, bólogattam, és közben iszogattam. Pasetti pohara még mindig ugyanúgy állt, a feléig se jutott, az enyimet viszont már háromszor kiürítettem. Most, nem tudom, miért, mély boldogtalanság fogott el, és abban a reményben ittam, hogy a részegséggel elúszom. De jól bírtam az alkoholt, Pasetti koktéjla különben is könnyű volt és nagyon híg. Az a három-négy pohár így csak arra volt jó, hogy fokozza homályosan érzett nyomorúságomat. Hirtelen azt kérdeztem magamtól: „Miért vagyok ilyen boldogtalan?”; és visszaemlékeztem, hogy a fájdalom első szúrását akkor éreztem, amikor a telefonban meghallottam Emilia hangját, olyan hideg, olyan józan, olyan közönyös volt; annyira más, mint Pasettiné hangja, amikor Gino bűvös nevét mondta ki. Soká azonban nem merenghettem, Pasettiné megjelent, és közölte, hogy átmehetünk az ebédlőbe.

Ebédlőjük hasonlított a dolgozószobához meg a szalonhoz: tiszta, tetszetős és olcsó bútorok, fényezetlen fából; színes kerámia edények; vastag zöld üveg poharak és palackok, nyers kenderabrosz meg szalvéták. A csöppnyi szobát majdnem teljesen elfoglalta az asztal, amikor a szobalány körüljárt a tállal, valakinek mindig arrébb kellett húzódnia; magunkba szálltan, csöndben fogtunk evéshez. Amikor a lány kicserélte a tányérokat,

el akartam indítani a beszélgetést, ezért Pasettihez fordultam, és valamit kérdeztem jövődől terveiről. Szokott hideg, kiszámított, halk hangján beszélt, mintha a szerénység és a képzelőerő hiánya sugallná szavait, sőt legkisebb hangsúlya megválasztását is. Én hallgattam, nem tudtam, mit mondjak, Pasetti tervei nem érdekeltek, de ha érdekeltek volna is, színtelen, monoton hangja akkor is untatott volna. Bosszús tekintetem ide-oda bolyongott, semmin se tudott megállapodni, végül Pasettiné arcán pihent meg. Az asszony is hallgatott, állát kezébe hajtotta, szemét szokás szerint a férjére szegezte. Ahogy elnéztem ezt az arcot, szíven ütött szemének kifejezése: odaadó és szerelmes tekintet volt, mélabús félénkség, alázatos csodálat keveredett benne fenntartás nélküli hálával és fizikai rajongással. Ez a tekintet már csak azért is csodálkozással töltött el, mert csakugyan titokzatosnak találtam a belőle sugárzó érzést: Pasetti olyan sötét, olyan száraz, olyan közönszerű, a nők szemében oly szembetűnően érdektelen figurának látszott, hogy nem hittem: ekkora ragaszkodás tárgya lehessen. Aztán arra gondoltam, végül is minden ember megtalálja a párját, aki tiszteli és szereti, és hiba lenne, ha magunkból kiindulva ítélnénk meg mások érzéseit; és rokonszenvesnek találtam ezt az asszonyt, hogy annyira imádja az emberét, és elnéző lettem Pasettivel, akihez, mint már mondtam, közönszerűsége ellenére fűzött valami leereszkedő barátság. Ahogy melán ide-oda járt a tekintetem, egyszerre, nem is tudom, hogy mitől, váratlan gondolat vagy inkább felismerés hasított belém: „Ennek a nőnek a szemében ott van egész szerelme... és a férfi azért elégedett önmagával meg a munkájával, mert az asszony szereti... Emilia szeméből régóta hiányzik ez az érzés... Emilia nem szeret, nem is fog már soha szeretni.”

Erre a gondolatra mély fájdalom, szinte testi rosszullet tört rám; annyira, hogy el is fitorodott az arcom, és Pasettiné azonnal készségesen érdeklődött, vajon nem a hús kemény-e véletlenül. Megnyugtattam: a hús nem kemény. Úgy tettem, mintha Pasettit hallgatnám, aki tovább részletezte terveit, de közben igyekeztem elmerülni heves, sötét fájdalomba. Ekkor jöttem rá, hogy az elmúlt hónapban végestelen-végig egy elviselhetetlen helyzetet akartam megszokni, de nem sikerült; nem bírok így élni, Emilia mellett, aki nem szeret, a munkám mellett, amelyet viszont az ő szerelme nélkül én nem tudok szeretni. Egyszerre azt mondtam magamnak: „így nem megy tovább... ki kell magyarázkodnunk, végérvényesen... és ha szükséges, el kell válnunk, és abba kell hagynom ezt a munkát.”

Mégis hiába gondoltam el olyan keserű elszántsággal ezeket a dolgokat, tudatában voltam, hogy csak részben hiszek bennük: valójában még nem győződtem meg teljesen róla, hogy Emilia nem szeret már, sem arról, hogy lesz-e elég erőm a váláshoz, ahhoz, hogy otthagyjam a filmszakmát, és megint egyedül éljek. Más szavakkal: csüggedten, fájdalmas és számomra teljesen új érzéssel álltam egy tény előtt, amelyet eszemmel immár kétségtelennek véltem. Miért nem szeret már, hogyan jutott eddig a közönyig? A kétségbeejtő érzéstől elszorult a szívem, sejtettem, ahhoz, hogy ebben az első általános, de máris oly fájdalmas megállapításban bizonyos legyek, további számtalan apróbb, ám éppen mert apróbb, megfoghatóbb és ha lehet, még fájdalmasabb bizonyítéokra lesz szükségem. Szóval: immár biztos voltam benne, hogy Emilia nem szeret; de nem tudtam, miért, sem azt, hogyan következett be a fordulat; és ahhoz, hogy teljesen biztos legyek a dologban, ki kell magyarázkodnunk; nyomoznom kell, kutatnom, vájkálnom a finom kutasszal a sebben, amelyről eddig nem akartam tudomást venni. Ez a gondolat megijesztett; mégis beláttam, hogy csak akkor lesz bátorságom elválni Emiliától – ahogy első kétségbeesésemben elhatároztam –, ha már mindent felderítettem.

Közben ettem, ittam, és hallgattam Pasettit, de fogalmam sem volt róla, hogy mit csinálok. Isten segítségével egyszer az ebédnek is vége lett. Visszamentünk a szalonba, és ott végig kellett szenvednem a polgári vendéglátás minden formaságát: a kávé egy vagy két szem cukorral; a felkínált és visszautasított italt, szárazat vagy édeset; a haszontalan, időt vesztegető beszélgetéseket. Végül, amikor úgy éreztem, elbúcsúzhatom, nem látszik már rajtam a sietség, fölálltam. Ám épp abban a pillanatban a nevelőnö behozta a szalonba Pasetti nagyobbik lányát, meg akarta mutatni a szülőknek a napi séta előtt. Barna, sápadt kislány volt, nagy szemmel, olyan semmi különös gyerek, szóval, jelentéktelen, mint a szülei. Emlékszem, hogy amint nézegettem, ahogyan átengedi magát az anyja babusgatásainak, csókjainak, átvillant az agyamon: „Én sose leszek ilyen boldog, mint ezek... Emiliának meg nekem sose lesz gyerekünk”; és ebből tüstént újabb, még keserűbb gondolat következett: „Milyen szánalmas, közönséges és agyoncsépelt ez az egész... a nem szeretett férj... aki irigyel minden házaspárt, akik a porontyaikat babusgatják... éppen úgy viselkedem, mint minden férj az én helyzetemben.” A megalázó gondolattól és az érzelmes jelenettől türelmetlenség fogott el. Nyersen kijelentettem, hogy mennem kell. Pasetti pipával a fogai közt kikísért az

ajtóig. Az volt az érzésem, hogy távozásom elképesztette és megbotránkoztatta a feleségét, talán azt várta, hogy elérzékenyüljek az anyai szeretet épületes látványán.

7

Amikor az utcára értem, szinte ösztönösen hazafelé indultam. Tudtam, hogy Emilia nem lehet otthon, anyjánál ebédel; szorongó zavaromban valahogy mégis azt reméltem, hogy ez nem lehet igaz, s otthon találok: ez esetben, mondogattam magamban, összeszedem minden bátorságomat, és őszintén beszélek vele, kihúzok belőle valami végleges magyarázatot. Tisztában voltam vele, hogy ettől a magyarázattól függ a kapcsolatunk, sőt a munkám is; és mégis, annyi kegyes köntörfalazás és színlelés után akármilyen csapást szívesebben fogadtam volna, mint hogy tovább leplezgezzük ezt a – sajnos – egyre nyilvánvalóbb és egyre áldatlanabb helyzetet. Talán el kell majd válnunk, és vissza kell utasítanom Battista újabb forgatókönyvét; de annál jobb. Az igazságot, bármilyen is, sokkal elfogadhatóbbnak éreztem már, mint ezt a hazugság és önsajnálát közt ingadozó aljas és tisztázatlan állapotot.

Amikor az utcánkba értem, megint elbizonytalanodtam: Emilia biztosan nincs otthon, és én abban az új lakásban, amelyet most idegennek, sőt ellenségesnek éreztem, még elveszettebb és kétségbeesettebb lennék, mint valami nyilvános helyen. Egy pillanatra elfogott a kísértés, hogy visszaforduljak, és egy kávéházban töltsen el ezt a másfél órát. Aztán váratlanul, mint a gondviselés, működésbe lépett az emlékezetem, és eszembe jutott, hogy előző nap megígértem Battistának, hogy ebben az órában otthon leszek, és fölhív, megállapodunk egy találkozóban. Fontos megbeszélésnek ígérkezett, Battista végre-valahára rászánta magát, hogy szól az új forgatókönyvről, kézzelfogható ajánlatot tesz, és bemutat a rendezőnek; megígértem, hogy otthon leszek, máskor ilyen tájban otthon is szoktam lenni. Igaz, fölhívhattam volna én is a kávéházból; de először is egyáltalán nem voltam biztos benne, hogy otthon találok, gyakran evett vendéglőben; aztán meg, mint mondtam magamnak, mélységes elkeseredésemben kell valami ürügy, hogy hazamehessek; Battista telefonja épp ezt az ürügyet szolgáltatta.

Hazamentem hát, beszálltam a felvonóba, becsuktam az ajtókat, és megnyomtam a legfelső emelet gombját, ugyanis ott laktam. Fölfelé menet azonban eszembe ötlött, hogy voltaképp nincs jogom megbeszélni ezt a találkozót, hiszen egyáltalán nem biztos, hogy elfogadom Battista újabb ajánlatát. Minden attól függ, mire jutok Emiliával, s tudtam, ha nyíltan kijelenti, hogy nem szeret már, akkor nemcsak ezt az új forgatókönyvet nem írom meg, de életemben nem nyúlok többé forgatókönyvhöz. Emilia viszont nincs otthon; ha Battista telefonál, nem mondhatom meg tiszta szívvel, hogy elfogadom-e az ajánlatát vagy sem. Életem sok egyéb képtelensége közt a legnagyobb képtelenségnek tartottam, hogy megállapodjam valamiben, aztán visszakozzam. Erre a gondolatra olyan undor, valóságos dühroham kerített hatalmába, hogy hirtelen megállítottam a felvonót, és a földszinti gombot nyomtam be. Jobb, sokkal jobb, ha Battista nem talál otthon, amikor telefonál, gondoltam magamban. Később, még ma este, kimagyarázkodunk Emiliával; és holnap majd aszerint válaszolok a producernek, hogy mire jutottam Emiliával. A felvonó közben ereszkedett lefelé, én meg csak néztem a homályos üveg mögött elsuhanó emeleteket, egyiket a másik után, ugyanolyan elkeseredett tekintettel bámultam, mint amikor egy hal figyel, amint a víz szintje rohamosan apad a medencéjében. A felvonó végre megállt, már nyúltam is az ajtóhoz. Ám hirtelen újabb gondolat állított meg: igaz, Emilia magyarázatától függ az új munka sorsa; de mi van akkor, ha Emilia este a szerelméről biztosít, én viszont, ha Battista most nem talál itthon, megkockáztatom, hogy magamra haragítom, és elvesztem a munkát? Tapasztalatból tudtam, hogy milyen szeszélyesek a producerek, valóságos kiskirályok; elég egy ilyen zavaró véletlen, és Battista meggondolja magát, más forgatókönyvírót választ. Kínlódó agyamban összevissza cikáztak a gondolatok, és még nyomorultabbul éreztem magam: igazi kisember vagyok, mondogattam, érdekeim és érzéseim közt hánykolódom, képtelen vagyok dönteni és határozni. Ki tudja, meddig tétovázom zavarodottan abban a felvonóban, ha egyszer csak nem jön egy fiatal nő, karja tele volt csomagokkal, s ki nem nyitja az ajtót. Ijedten felsikoltott, amikor meglátott, úgy álltam ott, mint egy faszent; aztán magához tért, és ő is belépett, megkérdezte, hányadikra akarok menni. Megmondtam, erre közölte: „én a másodikra”, és benyomta a gombot. A felvonó újra megindult.

Amikor kiléptem a lépcsőházba, mély megkönnyebbülés fogott el; bár az is megfordult a fejemben: „Milyen állapotban lehetek, ha így

viselkedem? Hogyan süllyedhettem idáig? És hová jutottam egyáltalán?” Ilyen gondolatok közt léptem a lakásba, csuktam be az ajtót és mentem a nappaliba. A kereveten Emiliát pillantottam meg, pongyolában heverészett, valami folyóiratot olvasott. A dívány mellett kis asztal, rajta tányérok és ebédmaradékok: Emilia nem ment el, nem az anyjával ebédelt; szóval hazudott. Csúnya képet vághattam, mert amikor rám nézett, azt kérdezte:

– De hát mi van veled?... mi történt?

– Nem anyádhoz készültél ebédre? – mondtam fojtott hangon. – Hogyhogy itthon vagy? Nekem azt mondtad, hogy nem ebédelsz itthon.

– Anyám később telefonált, hogy nem tud velem ebédelni – válaszolta nyugodtan.

– És nekem mért nem szóltál?

– Az utolsó pillanatban telefonált... azt hittem, már nem vagy Pasettinél.

Nem tudom, miért, de tüstént bizonyos voltam benne, hogy hazudik. Bebizonyítani azonban nemcsak neki, magamnak se tudtam, inkább hallgattam, leültem én is a kerevetre. Egy pillanat múlva rám se nézve, a folyóiratot lapozgatva, megkérdezte:

– És te mit csináltál?

– Pasettiék meghívtak.

Ekkor a szomszéd szobában megszólalt a telefon. „Battista... – gondoltam. – Most megmondom, hogy elhatároztam, nem írok több forgatókönyvet... az ördögbe az egésszel... világos, mint a nap, ez a nő egy szemernyit se szeret már.” Emilia szokott közönyével azt mondta:

– Menj, nézd meg, ki az... biztosan téged keresnek – fölálltam és kimentem.

A telefon a szomszéd szobában volt, az éjjeliszekrényen. Mielőtt fölvettem, ránéztem az ágyra, megláttam közepén a magányos párnát, és éreztem, kész a döntésem: vége, visszautasítom a forgatókönyvet, aztán itt hagyom Emiliát. Fölvettem a kagylót, de Battista hangja helyett az anyósomét hallottam:

– Riccardo, Emilia ott van? Gondolkodás nélkül válaszoltam:

– Nincs... Azt mondta, magánál ebédel... elment... azt hittem, együtt vannak.

– De hiszen telefonáltam, hogy nem tudok vele ebédelni, a lánynak ma van a kimenője... – kezdte meghökkenten az asszony.

Fölnéztem, és a nyitott ajtón át megláttam, hogy Emilia az ágyon fekvé engem néz; és észrevettem, hogy nem is csodálkozva, inkább csendes

undorral és hideg megvetéssel szegeződik rám a szeme. Rájöttem, hogy kettőnk közül most én hazudtam, és ő tudja, miért tettem. Valami búcsúfélét makogtam, aztán hirtelen, mintha most kapnék észbe, fölkiáltottam:

– Nem... tessék csak várni... épp most jön haza... máris küldöm. – Közben intettem Emiliának, hogy jöjjön a telefonhoz.

Fölkelt a kerevetről, lehajtott fejjel végigment a szobán, kivette kezemből a kagylót; nem köszöntö meg, rám se nézett. A nappali felé indultam, ő meg türelmetlen mozdulattal szinte felszólított, hogy csukjam be az ajtót. Engedelmeskedtem; aztán teljesen megzavarodottan leültem a díványra, és vártam.

Emilia sokáig telefonált, rémült, kínzó nyugtalanságomban azt hittem, szándékosan. De hiszen, ismétелgettem magamnak, mindig hosszan beszélgettek: nagyon ragaszkodott az anyjához, aki özvegyen és magányosan élt, senkije se volt, csak Emilia; neki viszont anyja lett a bizalmasa. Végre kinyílt az ajtó, és megjelent Emilia. Csöndben és mozdulatlanul ültem, szokatlanul kemény arckifejezése semmi jót nem ígért.

Csakugyan, amint kezdte összerakni a kis asztalon az edényeket, már mondta is:

– Megörültél?... Mért mondtad a mamának, hogy elmentem?

Bántott a hangja, ki se nyitottam a számat.

– Tudni akartad, igazat mondtam-e? – folytatta. – Tudni akartad, igaz-e, hogy a mama lemondta az ebédet?

– Lehet, hogy ez volt az oka – feleltem végre erőlködve.

– Hát kérlek, soha többé ne tedd... én igazat mondok... nincs semmi titkolnivalóm... és az ilyesmit éppenséggel nem bírom elviselni.

Határozott hangon beszélt, aztán vette a tálcát, amelyre összerakta a tányérokat meg a poharakat, és kiment a szobából.

Egyedül maradtam, egy pillanatig majdnem elfogott a győzelem keserű érzése. Tehát igaz: Emilia nem szeret már. Régen biztosan nem beszélt volna így velem. Vidáman, csodálkozva, kedvesen azt mondta volna: „Csakugyan azt hitted, hogy hazudtam?”, aztán elnevette volna magát, mintha valami gyerekes és megbocsátható csínyen kapna rajta, és a végén még hízelgett is volna neki a dolog: „Hát igazán féltékeny vagy?... nem tudod, hogy csak téged szeretlek?” És az egész egy anyai csókkal végződik, nagy, hosszú ujjú kezével megsimogatja homlokomat, mintha így akarná

elűzni minden gondomat és aggodalmamat. De az is igaz, máskor én se gondoltam volna arra, hogy ellenőrizsem, még kevésbé, hogy kétségbe vonjam a szavait. Minden megváltozott: az ő szerelme, és az enyém is. És úgy látszott, hogy az egész egyre rosszabbra fordul.

Az ember azonban mindig reménykedik, akkor is, ha meg van győződve róla, hogy reménytelen helyzetbe került: bizonyítékom volt rá, hogy Emilia nem szeret már, de én még mindig kételkedtem, helyesebben reménykedtem, hogy rosszul értelmeztem egy tulajdonképpen jelentéktelen dolgot. Hirtelen azt mondtam magamban, hogy nem kell elhamarkodni a dolgot: belőle kell kihúznom, hogy nem szeret már, csak ő szolgáltathatja a hiányzó bizonyítékokat... Gyors egymásutánban cikáztak át agyamon ezek a gondolatok, ahogyan ott ültem a díványon, és a semmibe meredtem. Aztán nyílt az ajtó, és visszajött Emilia.

A kerevethez ment, a hátam mögött újra végigfeküdt rajta, és az újság után nyúlt. Nem fordultam meg, úgy mondtam:

– Battista pillanatokon belül telefonál, új forgatókönyvvel akar megbízni... nagyon fontos forgatókönyv.

– Na, és boldog vagy, ugye? – hallottam nyugodt hangját.

– Ezzel a forgatókönyvvel – folytattam – sokat kereshetek... legalább két lakásrészletet kifizethetünk belőle.

Most nem szólt semmi.

– Ez a forgatókönyv egyébként – folytattam – azért is fontos, mert ha megcsinálom, utána újabbakat kapok... nagy filmről van szó.

Végre megkérdezte, de olyan bizonytalan hangon, hogy érződött, közben le se veszi szemét a papírról:

– Milyen film?

– Nem tudom – feleltem. Egy pillanatig hallgattam, aztán kissé ünnepélyesen hozzátettem: – De elhatároztam, hogy nem fogadom el.

– És miért? – hangja még mindig nyugodt volt, közönyös.

Fölálltam, megkerültem a díványt, és Emiliával szemben ültem le. Kezében volt az újság, de amikor látta, hogy vele szemben telepszem le, akkor leengedte, és rám nézett.

– Mert én, mint tudod – mondtam őszintén –, gyűlölöm ezt a munkát, és csak azért csinálom, mert szeretlek... mert ki akarom fizetni a részleteit ennek a lakásnak, amely annyira fontos neked, vagy legalábbis úgy tesz, mintha fontos lenne... de most már biztosan tudom, hogy nem szeretsz... így hát semmi értelme.

Tágra nyílt szemmel nézett rám, nem szólt semmit.

– Nem szeretsz már – folytattam –, én meg nem csinálom tovább ezt a munkát... Ami a lakást illeti... nos hát, kölcsönt veszek fel rá, vagy eladom... Szóval nem bírom így tovább, és úgy érzem, itt az ideje, hogy megmondjam neked... most már tudod... Battista mindjárt telefonál, és én elküldöm a fenébe.

Megmondtam hát, eljött hát a kimagyarázkodás pillanata, régóta féltem tőle, de kívántam is. Erre a gondolatra szinte megkönnyebbültem, friss bátorsággal néztem Emiliára, vártam, mit válaszol. Kicsit hallgatott, mielőtt felelt. Nyilván meglepte ez a nyers bejelentés. Valóban, úgy látszott, időt akar nyerni, mert óvatosan azt kérdezte:

– Miből gondolod, hogy nem szeretlek már?

– Mindenből – feleltem szenvedélyes hévvel.

– Például?

– Először is mondd meg, igaz-e, vagy sem.

– Te mondd meg, hogy miből gondolod? – vágott vissza csökönyösen.

– Mindenből – ismételtem. – Abból, ahogyan beszélsz velem, ahogyan rám nézel, ahogyan viselkedsz velem... Mindenből... egy hónapja azt kívántad, hogy külön is aludjunk... Azelőtt nem akartad volna...

Habozva rám nézett; aztán láttam, hogy hirtelen a gyors elhatározás fénye csillan meg szemében. Pontosan ez volt az a pillanat, amikor eldöntötte, hogyan viselkedjen velem, és ettől nem tágit, akármit mondok vagy csinálok, gondoltam.

– De hát biztosítlak – felelte végül lágyan –, akár meg is esküszöm, hogy nem tudok nyitott ablaknál aludni... nekem sötétség kell meg csönd... esküszöm.

– De hát felajánlottam, hogy csukott ablaknál alszom.

– Hát – tétovázott –, azt is meg kell mondanom, hogy nem alszol valami csöndesen.

– Hogyhogy?

– Horkolsz – mosolyodott el könnyedén, aztán hozzátette: – Minden éjjel fölébresztettél... ezért határoztam el, hogy külön alszom.

Kissé zavarba jöttem ettől a horkolás-dologtól, amelyről nem tudtam, és nem is nagyon hittem benne: más nőkkel is aludtam már, és soha egyikük se mondta, hogy horkolok.

– Különben se szeretsz – mondtam aztán habozva, kissé szégyellősen –, egy szerető feleség nem úgy szeretkezik, ahogyan egy idő óta te.

Azonnal bosszús lett, élesen tiltakozott:

– Igazán nem tudom, mit akarsz... annyiszor szeretkezünk, ahányszor csak kívánod... Talán előfordult már, hogy nem adtam oda magamat?

Tudtam, hogy ilyen bizalmas beszélgetésben mindig én vagyok a szemérmesebb, szégyenlősebb, félszegebb. A máskor tartózkodó és illedelmes Emilia az ágyban, úgy látszik, nem ismert szemérmet, zavart; sőt, amin mindig mélyen elcsodálkoztam, és ami természetes ártatlansága miatt el is bővült, szeretkezés előtt, közben és utána is mindig beszélt magáról a szeretkezésről, és a tartózkodás és gyöngédség minden látszata nélkül, nyersen, zavarba ejtő szabadossággal. Kényszeredetten mondtam:

– Nem, mindig odaadtad magad... de...

Sürgetően kezdte újra:

– Valahányszor szeretkezni akartál, mindig szeretkeztünk... és te nem olyan vagy, aki megelégszik az egyszerű aktussal... te jól tudsz szeretkezni...

– Gondolod? – kérdeztem szinte jólesően.

– Igen – mondta szárazon, rám se nézve –, de ha nem szeretnélek, akkor épp az bosszantana, hogy jól tudsz szeretkezni, és igyekeznék kibújni alóla... és egy nő mindig talál ürügyet, hogy ne adja oda magát, nem?

– Jó – mondtam –, megteszed, mindig odaadtad magad... de nem úgy, mint aki szeret.

– Hát hogy?

Azt kellett volna felelnem: „Úgy, mint egy prostituált, aki lefekszik a vendégnek, de csak egy vágya van, hogy hamar vége legyen... tessék, így csinálod...” De tiszteltem őt és magamat is, ezért inkább hallgattam. Különben is, mire lett volna jó? Azt felelte volna, hogy nem igaz, még kegyetlen, kimért pontossággal emlékeztetett is volna érzéki megnyilvánulásaira, amelyekben minden volt, ügyesség, kéj vágy, makacsság, erotikus düh, minden, kivéve a gyöngédséget és az igazi odaadás szavakkal ki nem fejezhető örömét; és én nem tudtam volna mit felhozni ellenvetésül; ráadásul ezzel a sértő hasonlattal meg is bántanám, és még én lennék az igazságtalan. Megértettem, hogy a várva várt kimagyarázkodás füstbe ment, és elkeseredve mondtam:

– Szóval, akármilyen is az oka, meggyőződése, hogy nem szeretsz már, ez így van.

Megint rám nézett, mielőtt válaszolt vagy megmozdult volna, mintha arcomból akarná kiolvasni, hogy mihez tartsa magát. Ismét észrevettem

valamit, amit már ismertem: barna, derűs-szép, nagyon harmonikus, arányos és fegyelmezett arcát a belső bizonytalanság egészen szétdúlta: fél arca mintha hirtelen besüppedt volna, szája elkerült az arca közepéről, réveteg, borongó szeme szögödrébe süllyedt, mintha sötét viaszba merülne. Mondom, ismertem ezt a sajátosságát: mindig ez történt, ha olyan elhatározással kellett szembenéznie, amely visszariasztotta, vagy amelyre nem érzett természetes képességet. Aztán egész testével hirtelen lendületet vett, karját a nyakam köré fonta, és nekem hamisnak rémlő hangon azt mondta:

– De Riccardo, mért mondod ezt?... szeretlek... éppen úgy, mint régen.

Forró lehelete fülembe csapott, éreztem, amint keze végigsimítja homlokomat, halántékomat, s a mellére vonja fejemet, erősen, mindkét karjával odaszorítja.

Azért ölel így át – ötlött fel bennem –, mert nem akarja, hogy lássam iparkodó és unatkozó arcát, amelyről lerí, hogy szíve-lelke máshol jár, csak akarata kényszeríti ki belőle ezt az ölelést; és hiába szorítottam arcomat elkeseredett vágyakozással félmeztelen, békésen süllyedő-emelkedő mellére, egyre az járt a fejemben: „Ezek csak mozdulatok... szavaival, hangsúlyával majd elárulja magát.” Kicsit vártam, aztán hallottam, amint óvatosan megkockáztatja:

– És mit tennél, ha csakugyan nem szeretnék már?

Hát igazam volt, gondoltam keserű diadallal, elárulta magát. Azt akarja tudni, mit tennék, ha nem szeretne már, mérlegelni, latolgatni akarja, mit kockáztatna a teljes őszinteséggel. Nem mozdultam, meleg, lágy mellére borulva beszéltem:

– Már mondtam... először is visszautasítanám az új munkát, amit Battista ajánl.

Szerettem volna hozzátenni: „és elválnék tőled”, de abban a pillanatban, a mellére borulva, kezével homlokomon, nem mertem kimondani. Még most is reménykedtem, hogy szeret, és féltem, ha csak megemlítem a válás lehetőségét, máris valósággá válik. Végül azt mondta, miközben egyre szorosabban ölelt magához:

– De hát szeretlek... és ez az egész képtelenség... most tudod, mit csinálsz?... ha Battista telefonál, megbeszélsz vele egy találkozót, aztán odamész, és elfogadod a munkát.

– De mért mennék, hiszen már nem szeretsz? – kiáltottam föl kétségbeesetten.

Most ésszerű szemrehányással válaszolt:

– Szeretlek, csak ne mondasd el velem többször... ragaszkodom ehhez a lakáshoz... ha nem tetszik neked ez a munka, akkor nem vitatkozom... de ha azért nem akarod csinálni, mert azt hiszed, hogy már nem szeretlek, és nem ragaszkodom a lakáshoz, akkor tudd meg, hogy tévedsz.

Szinte reménykedtem, hogy igazat beszél; ugyanakkor rájöttem, hogy legalábbis mára, meggyőzött. Ám kétségbeesetten szerettem volna, ha többet tudok, ha egészen biztos vagyok a dolgomban. Erre, mintha megérezte volna a kívánságomat, váratlanul elengedett, és azt suttogta:

– Csókolj meg, jó?

Fölálltam, rápillantottam, mielőtt megcsókoltam; elképedtem, milyen fáradt, valósággal kimerült az arca, szétesettebb és bizonytalanabb, mint valaha. Mintha emberfeletti küzdelmébe került volna, hogy beszéljen velem, megsimogasson és magához öleljen; és mintha újabb, még gyötrelmesebb küzdelemre készült volna azzal, hogy megcsókol. Mégis megfogtam az állat, és ajkammal az övéhez közeledtem. Ebben a pillanatban megszólalt a telefon.

– Ez Battista – mondta, és nyilvánvaló megkönnyebbüléssel szabadította ki magát, majd átszaladt a szomszéd szobába. Én ott maradtam a kereveten, a nyitott ajtón át láttam, amint fölveszi a kagylót, és azt mondja:

– Igen... itt van, rögtön adom... hogy van?

A vonal másik végén néhány szó következett, közben Emilia messziről integetett:

– Éppen magáról beszéltünk, meg az új filmjéről.

Újabb titokzatos szöveg. Emilia nyugodtan válaszolt:

– Igen, hamarosan találkozunk... most átadom Riccardónak.

Fölálltam, átmentem a szobába, megfogtam a kagylót, Battista közölte, ahogy sejtettem, hogy másnap délután vár az irodájában. Ott leszek, mondtam, váltottunk még pár szót, aztán letettem a kagylót. Ekkor vettem észre, hogy miközben beszéltem, Emilia kiment a szobából. Másra nem gondolhattam, mint hogy azért ment ki, mert elérte, amit akart: megbeszéltem egy találkozót Battistával, tehát nem volt már szükség sem a jelenlétére, sem a simogatásaira.

Másnap a megbeszélt időben elmentem Battistához. Irodája egy régi palota teljes első emeletét foglalta el, hajdan egy nemesi család lakott benne, most viszont, ahogy manapság lenni szokott, számos kereskedelmi vállalat székháza volt. A mennyezeti freskókkal, fali stukkókkal díszített tágas termeket fából készült egyszerű válaszfalakkal sok apró, célszerű bútorokkal berendezett szobácskára osztották; ott, ahol valaha mitológiai témájú vagy szentképek függtek, most nagy, harsogóan színes plakátok lógtak; mindenfelé színészképeket, lapkivágásokat, bekeretezett fesztiváldíjakat és más, filmvállalatoknál szokásos díszeket aggattak a falra. Az előszobában, a megfakult erdei freskók háttérében, zöldre lakkozott fémpult trónolt, mögötte három-négy titkárnő fogadta a látogatókat. Battista még fiatal producer volt, az utóbbi években futott be silány, de sikeres kommerszfilmekkel. Szerényen „Diadal Filmstúdiónak” nevezett vállalata akkoriban a legjövödelmezőbbek közé tartozott.

A megadott időben tömve volt az előszoba, volt már annyi tapasztalatom, hogy azonnal biztosan osztályozni tudjam a látogatókat: néhány forgatókönyvíró – fáradt, agyonhajszolt képükről, hónuk alá szorított jegyzetfüzetükről, divatos, egyszerre hanyag és keresett ruhájukról lehetett felismerni őket; néhány ügynök vagy régi filmvállalkozó – gazdatisztekre vagy marhakereskedőkre hasonlítottak; két-három színésznőjelölt vagy inkább statiszta – fiatalok, tán bájosak is, de mintha már előre tönkrementek volna, mesterkélt arccal, túlságosan kifestve, ríktó ruhákban jártak; és végül pár, sehová se beskatulyázható alak, a producerek előszobáiban mindig vannak ilyenek: facér színészek, alkalmi forgatókönyvírók, különféle tarhások. Ez az egész népség föl-alá járkált a koszos mozaikpadlón, vagy a falak mentén körberakott magas támlájú aranyozott székeken nyúlt el, ásítózott, füstölt és félhangosan beszélgetett. A titkárnők, ha éppen nem beszéltek a rengeteg telefon valamelyikén, mozdulatlanul ültek a pult mögött, a semmibe meredtek, szemük az unalomtól és gondolatlanságtól szinte üvegesen kancsalított. Hébe-hóba megszólalt egy erőszakos, kellemetlen hangú csengő; erre összerezzentek, egy nevet szólítottak, valamelyik látogató sietősen fölállt, és eltűnt az aranyozott fehér kopogatóval ellátott ajtó mögött.

Megmondtam a nevemet, aztán én is leültem a terem mélyén. Ugyanolyan elkeseredett lelkiállapotban voltam, mint tegnap, csak sokkal

nyugodtabbnak éreztem magamat. Beszélgetésünket rögtön újra átgondolva, végleg meggyőződtem róla, hogy Emilia hazudott, amikor azt állította, hogy szeret; de most, talán mert kissé elcsüggedtem, talán mert csökönyösségből ki akartam kényszeríteni belőle a teljes és őszinte magyarázatot – amelyet még sose sikerült kicsikarnom –, most egyelőre lemondtam róla, hogy következetes legyek: mégsem utasítom vissza az új munkát, bár biztosan tudom már, hogy éppoly céltalan, mint az egész életem. Később, gondoltam, még mindig lesz időm, hogy, mihelyt kihúztam Emiliából az igazságot, abbahagyjam a munkát, és mindent fölrúgjak. Sőt, ez a második és látványosabb megoldás valahogy jobban is tetszett, mint az első. A botrány, az anyagi veszteség még jobban bizonyítja kétségbeesésemet, de a szilárd akaratomat is, hogy véget vetek a tétovázásnak és megalkuvásnak.

Tehát, ahogy mondtam, nyugodt voltam; de érzéketlen és tétlen nyugalom volt ez: valami bizonytalan baj szorongatta ezt a nyugalmat, mert valójában a végsőig reménykedtem, hogy ne legyen igazam; a biztos baj ellenben egy időre szálnalmas nyugalommal tölt el. Nyugodt voltam, ám tudtam, hogy nem sokáig: az első időszaknak, a gyanúénak vége, legalábbis úgy éreztem; hamarosan itt a fájdalom, a lázadás, az önmarcangolás korszaka. Tudtam ezt, de azt is, hogy a kettő közé a halálos nyugalom időszaka esik, amely nagyon hasonlít a vihar második és rosszabbik pillanatát bevezető csaloga, fojtogató szélcsendhez.

Amíg vártam, hogy bevezessenek Battistához, eszembe jutott valami: eddig csak egy dolog érdekelt, az, hogy szeret-e még Emília, vagy sem. Ám most azt hittem, bizonyosan tudom már, hogy nem szeret. Tehát, gondoltam, szinte csodálkozva fölfedezésemen, új problémán törhetem a fejem, azon, hogy miért ábrándult ki belőlem. Annál is inkább, mert ha egyszer kitaláltam az okát, akkor könnyebben kikényszeríthetem Emiliából a magyarázatot.

Meg kell mondanom, alighogy föltettem a kérdést, hitetlenkedő, furcsa érzés fogott el. Valószínűtlen volt, képtelenség: Emiliának az égvilágon semmi oka nem lehetett rá, hogy már ne szeressen. Honnan vettem ezt a biztonságot, nem tudnám megmondani; és azt se, hogy miért nem szeret már, holott szerintem semmi oka nem lehet a kiábrándulásra – és mégsem szeret már, ez nyilvánvaló. Egy pillanatig zavartan tűnődtem szívemnek és eszemnek ezen az ellentmondásán. Végül, mint a geometriában szokás, azt

mondtam magamban: „Vegyük azt az abszurdumot, hogy valami van, minthogy nem lehet, hogy ne legyen. És nézzük meg, mi lehet.”

Észrevettem, hogy mennél mélyebb kételyek gyötrik az embert, annál szívósabban ragaszkodik az értelem csalóka fényéhez, mert abban bízunk, hogy megvilágítja mindazt, amit érzései összezavartak és elhomályosítottak. E pillanatban, amikor ösztönöm olyan ellentmondásos választ adott, szívesen folyamodtam logikai levezetéshez, mint a detektívrégények nyomozói. Valakit megöltek, meg kell állapítani az okot, amiért megölhették, és akkor már könnyen el lehet jutni a bűnöshöz... Tehát úgy gondolkodtam, hogy kétféle ok lehetséges: az egyik Emiliában rejlik, a másik bennem. Az első, mint rögtön rájöttem, egyetlen okban összefoglalható: Emilia azért nem szeret, mert mást szeret.

Úgy éreztem, hogy első pillantásra minden további nélkül elvethető ez a föltevés. Emilia viselkedésében az utóbbi időben semmi olyasmi elő nem fordult, amiből egy másik férfira lehetett következtetni, sőt, inkább egyre magányosabb lett és egyre jobban függött tőlem. Majdnem mindig otthon volt, ahogy tudtam, és olvasgatással, anyjával folytatott hosszú telefonálgatásokkal meg a háziasszonyi teendőivel töltötte az időt; szórakozása, mozi, séta, vendéglői vacsora szinte kizárólag tőlem függött. Közvetlenül esküvőnk után, amikor megvoltak még lánykori barátnői, mindenesetre változatosabb, a maga szerény módján nagyvilágibb életet élt. Ezek a lánykori barátságok azonban nagyon hamar felbomlottak; és egyre szorosabban kötődött hozzám, mint már vázoltam, egyre jobban függött tőlem, annyira, hogy néha már zavart a dolog. Ez a függőség különben egyáltalán nem lett kisebb, amikor érzéseinek ereje gyöngült; még a legártatlanabb módon sem akart vagy próbált mással helyettesíteni; már nem szerelmesen, de azért éppúgy hazavárt a munkából, mint régen és csekélyke szórakozása is tőlem függött. Volt ebben a szerelemtelen hűségben valami megindító és szerencsétlen, mint az olyan emberében, aki akkor is hű marad, ha hűségének már semmi értelme, egyszerűen azért, mert a természete hűséges. Szóval, nem szeretett már, és mégis, majdnem biztos, hogy rajtam kívül nem volt más az életében.

Különben az alaposabb vizsgálódás is kizárja, hogy Emilia más férfiba volna szerelmes. Ismertem, vagy azt hittem, hogy jól ismerem. És tudtam, hogy képtelen hazudni, főleg azért, mert kibírhatatlanul és kíméletlenül őszinte, undorodik minden képmutatástól, sőt bosszantja és fárasztja a színlelés; aztán meg teljesen hiányzott belőle minden képzelőerő, semmi

olyasmibe nem tudott belekapaszkodni, ami a valóságban nem létezett, vagy nem történt meg. Bizonyos voltam benne, hogy ha másba szerelmes, akkor ezzel a természettel a legjobbnak azt találja, ha tüstént bevall mindent; ráadásul olyan akaratlan-kegyetlen kíméletlenséggel, ahogy félig-meddig népi származásához illik. Hallgatag és tartózkodó talán tudott lenni, megváltozott érzéseiről hallgatott is; az viszont nagyon nehéz, sőt lehetetlen lett volna neki, hogy kettős életet éljen, eltitkolja a házasságtörést, varrónővel, kalapossal, rokonlátogatással, barátnőkkel fedezze a találkákat, a forgalomnak vagy holmi látnivalóknak tulajdonítsa késéseit, mint hasonló körülmények közt a nők. Nem, elhidegülése tőlem nem azt jelenti, hogy máshoz forró érzelmek fűzik. És ha mégis létezik valami ok, és lehetetlen, hogy ne létezzék, azt nem az ő életében kell keresni, hanem az enyémben.

Annyira belemerültem tűnődéseimbe, hogy nem vettem észre: az egyik titkárnő előttem áll, és mosolyogva ismételteti:

– Molteni úr... Battista doktor várja.

Végre összeszedtem magam, egy időre fölfüggesztettem a nyomozást, és gyorsan bementem a producer dolgozószobájába.

Freskókkal díszített, aranystukkós tágas szalon mélyén ült, egy zöldre lakkozott fém íróasztal mögött; az asztal pontos mása volt az előszobainak. Most veszem észre, még nem írtam le Battista külsejét, pedig gyakran beszéltem róla, gondolom, nem lesz hiábavaló. Battista az a férfi volt, akit alárendeltjei és munkatársai a háta mögött ilyen kedves jelzőkkel illettek: „barom”, „majom”, „gorilla”, „vadállat”. Tagadhatatlan, kiérdemelte ezeket a jelzőket, legalábbis a külsejével; én mégse éltem velük, már csak azért sem, mert viszolygok attól, hogy bárkit is csúfnévvel illessek. Meg aztán szerintem igazságtalanok is voltak, nem számoltak vele, hogy Battista valaki – látszólagos erőszakossága mögött nem mindennapi ravaszsággal, mondhatnám agyafúrtsággal megáldott –, egyéniség. Kétségtelenül, óriási állat volt, szívós és túltengő életerővel; ez az életerő azonban nemcsak a vágyaiban fejeződött ki, hanem hébehóba nagyon finom, értő meglátásaiban is, amelyek éppen vágyai kielégítésére szolgáltak.

Középtermetű volt, de nagyon széles vállú, lógó farú, kurta lábú: ezért hasonlított egy nagy majomra, ennek köszönhette a már említett csúfneveit. Arcában is volt valami majomszerű: halántékán kopaszodott, homlokát viszont benőtte a haj; sűrű szemöldöke gondterhelt és mozgékony; szeme

apró, orra rövid és nyomott, nagy, de szinte ajak nélküli szája vékony, mint a késpenge. Battista nem volt pocakos, inkább gyomros; akarom mondani, kidülledt a melle és a gyomra. Vaskos, fekete szőrös keze volt, a szőrzet a csuklója fölött is folytatódott a kabátujjban: egyszer azon a nyáron együtt voltunk a tengernél, akkor láttam, hogy válla, melle, sőt hasa is bozontos. Ez a vad külsejű ember lágy, behízelt hangon beszélt, finoman, csiszolt, kissé idegen kiejtéssel, Battista ugyanis Argentínában született. Ez a meglepő és meghökkentő hang nekem épp arról az agyafúrtságáról és éleslátásáról árulkodott, amelyről beszéltem.

Nem volt egyedül, íróasztala előtt ült valaki, akit Rheingold néven mutatott be. Tudtam, kicsoda, bár először találkoztunk. Német rendező, hazájában a nácizmust megelőző időkben rendezett néhány nagyszabású filmet, amelyek figyelemre méltó sikert arattak. Persze nem volt Pabst vagy Lang klasszisú rendező, de mindig adott magára, sose volt kommersz; törekvései vitathatók, ám mindenképpen el kellett ismerni, hogy komolyak. Hitler hatalomra jutása után nem hallatott magáról. Azt beszélték, hogy Hollywoodban dolgozik, de az utóbbi években Olaszországban nem mutattak be egyetlen filmet se az ő nevével. Most viszont furcsa módon itt bukkant fel, Battista irodájában. Míg a producer beszélt, kíváncsian vizsgálgattam Rheingoldot. Látták már régi metszeteken Goethe arcát? Hát ugyanilyen nemes, szabályos, olümposzi volt a Rheingoldé; az övét is tiszta, ezüstösen csillogó hosszú haj keretezte. Egyszerűen: nagy ember feje volt; csakhogy figyelmesebb vizsgálódásra észrevettem, hogy ez a fenség és nemesség csak látszólagos: vonásai kissé vaskosak, de elmosódtak is, és lágyak, mintha papírmáséból volnának; olyasféle benyomást keltettek, hogy éppúgy nincs mögöttük semmi, mint a karneválokon, az apró emberfigurák vállán imbolygó óriási papírmásé fejek mögött. Rheingold fölállt, kezét szorított velem, közben csak a fejét hajtotta meg, viszont német szokás szerint kissé összecsapta a bokáját; ekkor vettem észre, hogy egészen alacsony, bár a válla, talán, hogy arca fenségét bizonyítsa, nagyon széles. Azt is megfigyeltem, hogy köszönéskor nyájasan rám mosolygott, széles félholdmosollyal; nagyon szabályos, csillogóan fehér fogsora gyanút keltett, talán műfogai vannak. Amikor leült, hirtelen és nyomtalanul eltűnt a mosoly, mint amikor a hold elbújik a felhők mögé; kemény, kellemetlen lett az arca, félíg parancsoló, félíg követelőző.

Battista nagyon messziről kezdte, ahogyan szokta. Rheingoldra mutatott:

– Éppen Capriról beszéltünk Rheingolddal... Molteni, ismeri maga Caprit?

– Kicsit – feleltem.

– Van ott egy villám – folytatta Battista –, éppen azt mesélem Rheingoldnak, hogy Capri milyen elbűvölő hely... ott még az olyan üzletemberek is költők lesznek, mint én.

Battista egyik leggyakoribb fogása volt ez: előhozakodni azzal, hogy mennyire lelkesedik a szép meg a jó dolgokért, szóval az eszmék világába tartozó dolgokért; de legjobban az zavart, hogy lelkesedése – határozottan ezt tapasztaltam – őszinte volt, bár valahogy sose egészen önzetlen.

Egy pillanat múlva, saját szavaitól szinte meghatottan, újra kezdte:

– Pompázó természet, csodálatos ég, örök-kék tenger... és virágok, virágok mindenütt. Azt hiszem, ha író lennék, mint maga, Molteni, akkor Capriban szeretnék élni, ott lenne ihletem... furcsa, hogy a festők ronda, érthetetlen képeik helyett miért nem Capri tájait örökítik meg... Capriban, hogy úgy mondjam, készen állnak a képek, és milyen szépek... elég lenne ott leülni és csak lemásolni a tájat...

Nem szóltam semmit; szemem sarkából Rheingoldot néztem, és láttam, hogy bólogat, mosolya úgy ragyogott arca közepén, mint felhőtlen égen a holdsarló. Battista folytatta:

– Mindig tervezem, hogy néhány hónapot ott töltök, távol az üzleti ügyektől, semmittevésben, de sose sikerül... mi itt a városban természetellenes életet élünk... az ember nem arra született, hogy irományok közt élje az életét, egy hivatalban... és csakugyan, Capri lakói sokkal boldogabbnak látszanak, mint mi... érdemes megnézni őket esténként, amikor sétálni mennek: mosolygós, nyugodt, bájos és vidám fiúk, lányok... és ez azért van, mert nincsenek nagy dolgok az életükben, csak apró álmok, kis érdekek, csip-csup veszekedések... ó, boldog emberek. Ujabb csönd.

– Mint mondtam – kezdte ismét Battista –, van egy villám Capriban, és sose vagyok ott... sajnos... összesen pár hónapot ha tartózkodtam ott, mióta megvettem... éppen azt mondom Rheingoldnak, az a villa épp a megfelelő hely volna arra, hogy ott írják meg a film forgatókönyvét... a táj ihletet adna... már csak azért is, mert ahogy Rheingoldnak megjegyeztem, az a táj a film hangulatát idézi.

Rheingold azt mondta:

– Battista úr, dolgozni mindenütt lehet... persze, Capri hasznos lehet... főleg ha, mint gondolom, a külső felvételeket a Nápolyi-öbölben forgatjuk.

– Pontosan... Rheingold viszont azt mondja, hogy szívesebben menne szállodába, megvannak a maga szokásai, és különben is néha egyedül szeret lenni, és magában tünődni a munkán... gondolom, hogy maga meg, Molteni, lakhatna a villában a feleségével... nekem örömet szereznének, végre lakna benne valaki... a villa nagyon kényelmes, és könnyen lehet találni egy asszonyt, aki elvégzi a ház körüli teendőket...

Tüstént Emiliára gondoltam, mint mindig; meg arra, hogy egy caprii üdülés valami szép villában talán sok mindent megoldana. Megmondom az igazat: egyszerre ok nélkül, de bizonyos voltam benne, hogy rendbe hozná a dolgokat. Ezért köszöntem meg olyan őszinte hálával:

– Köszönöm... én is azt hiszem, hogy Capri alkalmas forgatókönyvírásra... és a feleségemmel szívesen lakunk a villájában.

– Kitűnő, akkor ez rendben is van – mondta Battista, elhárító mozdulattal, amelyben valami sértőt éreztem, mintha egy hálaáradatot akart volna megállítani, holott nem készültem semmiféle hálálkodásra –, ez rendben, maguk Capriba mennek, én majd néha odalátogatok... és most beszéljünk egy kicsit a filmről.

„Épp ideje!” – gondoltam, és figyelmesen Battistára néztem. Lelkifurdalás gyötört, amiért ilyen sebtében elfogadtam meghívását. Nem tudom, hogy miért, de azt gyanítottam, hogy Emilia helyteleníteni fogja sietségemet. „Azt kellett volna mondanom, hogy gondolkodom rajta – tünődtem kissé ingerülten –, megbeszélem a feleségemmel.” És helytelennek, majdnem szégyenletes dolognak éreztem, amiért ilyen hévvel fogadtam el a meghívást. Battista közben azt mondta:

– Abban mindnyájan megegyezünk, hogy valami újat kell találni a filmben... a háború utáni korszaknak immár vége, új kifejezési módra van szükség... a neorealizmusból, csak hogy példát mondjak, egy kicsit mindenkinek elege lett... ha most megvizsgáljuk, hogy miért lett elégünk a neorealista filmből, akkor talán eljutunk odáig, hogy milyen legyen ez az új kifejezési mód.

Mint már említettem, ismertem Battista kedvenc módszerét: semmivel sem hozakodott elő azonnal. Battista nem volt cinikus, legalábbis nem akart annak látszani, így a többi, őszintébb producerrel ellentétben neki nagyon nehezére esett, hogy a pénzről beszéljen: a haszon neki is legalább olyan fontos volt, sőt talán fontosabb, de mindig diszkrét homályban

maradt; ha – tegyük föl – egy film témáját nem látta elég jövedelmezőnek, sose mondta azt, amit a többiek : „Egy vasat se fog hozni” – hanem inkább azt: „Ez a téma ilyen vagy olyan okból nem tetszik”; és mindig esztétikai vagy morális okokra hivatkozott. Pedig az ő szemében is az anyagi siker volt a mű végső próbája. Ez bebizonyosodott, amikor a szépről és a jóról folytatott tengernyi vita után – ezeket én Battista-féle ködösítésnek neveztem – a választás tévedhetetlenül a legkommerszebb megoldásra esett. Ezért egy idő óta minden érdeklődésemet elvesztettem Battista gyakran hosszú és bonyolult fejtegetései iránt, amiket a szép vagy csúnya, morális vagy erkölcstelen filmekről folytatott; és rendüledenül vártam, hogy oda lyukadjon ki, ahová mindig és kivétel nélkül szokott: a kasszasikerre. Most is arra gondoltam: „Biztosan nem azt mondja majd, hogy a neorealista filmből azért lett elégük a producereknek, mert ott a kasszasiker elmaradt... halljuk csak, mit fog mondani.” És csakugyan, pillanatnyi tünődés után Battista újrakezdte:

– Szerintem a neorealista filmből elsősorban azért lett egy kicsit elégünk mindnyájunknak, mert nem egészséges film.

Megállt, Rheingoldra sandítottam: a szeme se rebbent. Battista, aki ezzel a szünettel az „egészséges” szót akarta kiemelni, most áttért a magyarázatra.

– Amikor azt állítom, hogy a neorealista film nem egészséges, azt mondom, hogy elcsüggeszti az embereket, elveszi életkedvüket... a neorealista film nyomasztó, pesszimista, szürke... eltekintve attól, hogy Olaszországot a rongyosok országának ábrázolja a külföldiek legnagyobb öröme, akiknek érdekük, hogy hazánkat a rongyosok országának lássák, eltekintve ettől a magában is fontos ténytől, a neorealizmus az élet negatív oldalát emeli ki, mindazt, ami az emberi létben szennyes, csúnya, rendellenes. Egyszóval pesszimista film, egészségtelen, az embereket nehézségeikre emlékezteti, ahelyett, hogy segítene leküzdeni a bajokat.

Csak néztem Battistát, és megint nem tudtam, mint ahogy máskor sem, hogy komolyan gondolja-e, amit mond, vagy csak úgy tesz. Volt valami őszinteség abban, amit mondott; talán csak annak az őszintesége, aki könnyen meggyőzi magát a számára hasznos dolgokról; de mégiscsak őszinteség volt. Battista azon a furcsa, nem emberi, lágyágában is fémcsengésű hangján folytatta:

– Rheingold javasolt valamit, ami érdekelt... megfigyelte, hogy az utóbbi időben nagy sikerük volt a bibliai tárgyú filmeknek... gyakorlatilag a

legjövendelmezőbb filmek voltak – jegyezte meg szinte gondterhelten, ám mintegy zárójelben, jelezve, hogy a világért se akarja hangsúlyozni ezt a megjegyzést. – És miért?... Szerintem azért, mert a biblia még mindig a *legegészségesebb* könyv, amit valaha írtak ezen a világon... Tehát Rheingold azt mondta: az angol-szászoknak bibliájuk van, maguknak, földközi-tengerieknek viszont Homéroszuk... így van? – szakította félbe magát, és Rheingoldhoz fordult, mintha bizonytalan volna, hogy jól idézi-e.

– Pontosan így – erősítette meg Rheingold, és mosolygó arcában volt némi aggodalom.

– Maguknak, földközi-tengerieknek – folytatta Battista, még mindig Rheingoldot idézve – Homérosz ugyanaz, mint az angolszászoknak a biblia... mért nem készítünk filmet például az *Odüsszeiá*-ból?

Csönd. Elképedve próbáltam időt nyerni, és erőlködve kérdeztem:

– A teljes *Odüsszeiá*-ra gondol vagy valamelyik epizódjára?

– Megvitattuk a dolgot – felelte tüstént Battista –, és arra a következtetésre jutottunk, hogy jobb lesz, ha az egész *Odüsszeiá*-t vesszük alapul... de ez nem fontos... fontosabb az – tette hozzá emeltebb hangon –, hogy amikor újra elolvastam az *Odüsszeiá*-t, végre rájöttem, hogy mit keresek annyi ideje tudtomon kívül... valamit, amiről éreztem, hogy a neorealista filmekben nem találhatom meg... valamit, amit például a maga témái közt se találtam, Molteni, amelyeket az utóbbi időben beadogatott... szóval valamit, amit úgy éreztem, magamnak se tudtam megmagyarázni, de éreztem, hogy szükség van rá a filmben éppúgy, mint az életben: és ez a költészet.

Megint Rheingoldra néztem: arcán talán még szélesebb mosoly fénylett, mint az előbb, és bólogatott is hozzá. Találomra, elég szárazon azt mondtam:

– Költészet aztán van az *Odüsszeiá*-ban... csak arra vár hogy filmre vigyék.

– Persze – mondta Battista, fölvelt egy vonalzót az asztalról, és rám bökött –, persze... de ehhez maguk ketten kellenek, maga meg Rheingold... tudom, hogy a költészet benne van... s arra vár, hogy maguk kibontsák belőle.

– Az *Odüsszeia* egy egész világ... mindent ki lehet bontani belőle, amit csak akar az ember... meg kell nézni, hogy milyen szempontból nyúlunk hozzá – feleltem.

Battistát szemmel láthatóan megzavarta, hogy ilyen hidegen hagy a dolog, figyelmesen vizsgálgatott, mintha azt találgatná, milyen szándékok rejtőznek a közöny mögött. Végül, azt hiszem, későbbre halasztotta a vizsgálódást, mert fölállt, megkerülte az asztalt, és fölszegett fejjel ide-oda kezdett járkálni a szobában, kezét nadrágja zsebébe dugva. Megfordultunk, hogy láthassuk; séta közben folytatta:

– Elsősorban az fogott meg az *Odiisszeiá*-ban, hogy Homérosz költészete mindig látványos... látványoson azt értem, ami csallhatatlanul tetszik a közönségnek... vegyük például a Nauszikaá-epizódot... azok a ruhátlan, szép lányok, akik a bokor mögött rejtőző Odüsszeusz szeme láttára lubickolnak a vízben... tessék, némi változtatással itt van a *Fürdőző nők* jelenete... vagy vegyük Polüphemoszt: félszemű szörny, egy óriás, egy emberevő... de hát ő King Kong, az egyik legnagyobb siker a háború előtt... vagy vegyük Kírkét a kastélyában... de hisz ez Antinea az *Atlantisz*-ban... Ezt nevezem látványosságnak... és ez a látványosság, mint mondtam, nemcsak látványosság, hanem költészet is... – Battista izgatottan állt meg előttünk, és ünnepélyesen mondta: – Hát így látom én az *Odiisszeiá*-t a Diadal Filmstúdió produkciójában.

Nem szóltam semmit. Tudtam, hogy Battista számára egészen mást jelent a költészet, mint nekem; és hogy az ő elképzelése szerint a Diadal Filmstúdió *Odüsszeiá*-ja, hollywoodi kosztümökben, a monstre bibliai filmek mintájára készülne, szörnyekkel, meztelen nőkkel, csábítási jelenetekkel, erotikával és dagályosan. Battista ízlése – gondoltam – lényegében olyan, mint a D'Annunzio-korabeli olasz producereké, és hogyan is lehetne más? Közben Battista visszakerült az íróasztal mögé, ismét leült, és hozzám fordult:

– Nos, mi a véleménye, Molteni?

Aki ismeri a filmvilágot, az tudja, hogy vannak filmek, amelyekről már akkor biztosan lehet tudni, hogy elkészülnek, amikor még egy sort se írtak le belőle; aztán vannak olyanok, amelyekről éppolyan biztosan lehet tudni, hogy nem készülnek el, hiába írták alá a szerződést, hiába készült el több száz oldal a forgatókönyvből. Most a profi forgatókönyvíró szimatával ismertem föl rögtön, miközben Battista beszélt, hogy ez az *Odüsszeia* az a film, amelyről sokat beszélnek, de megcsinálni nem fogják. Hogy miért? Nem tudtam volna megmondani, talán mert a munka túl nagy vállalkozásnak látszott, vagy talán Rheingold külseje miatt gondoltam, aki ülve annyira fenséges, állva viszont olyan kicsi volt. Úgy éreztem, hogy a

film, Rheingoldhoz hasonlóan, nagyszerűen indul, és nyomorúságosan ér véget, így igazolja azt a mondást a szirénekről: *desinit in piscem*.^{*} Aztán meg miért akar Battista ilyen filmet készíteni? Tudtam, hogy alapjában nagyon óvatos, és kockázat nélkül akar keresni. Valószínűleg arra számít, gondoltam, hogy Homérosz nagy nevével, s ahogy Rheingold mondta, a földközi-tengeri népek bibliájával mint téttel tekintélyes, esetleg amerikai tőkét szerezhet. Egyébként tudtam, hogy Battista ugyanolyan, mint a többi producer, ha a film nem készül el, talál valami ürügyet, és nem fizeti ki a munkámat. Mindig így szokott lenni: ha a film füstbe megy, füstbe megy a honorárium is, legfeljebb annyit tesz meg a producer, hogy kárpótlásul a kész forgatókönyvéért más munkát ad: a szegény forgatókönyvest pedig arra kényszeríti a szükség, hogy belemenjen. Tehát, gondoltam magamban, mindenképpen be kell biztosítanom magamat, egyelőre szerződést kell kérnem és főleg előleget, ezt a célt pedig csak úgy érhetem el, ha a nehézségekkel hozakodom elő, és felferem a munkám árát. Szárazon feleltem hát:

– Az a véleményem, hogy csodálatos ötlet.

– Mégsem látszik valami lelkesnek.

Elég őszintén feleltem:

– Félek, hogy nem az én műfajom... nincs tehetségem ilyesmihez.

– És miért?... – Battista ingerültnek látszott. – Mindig azt mondta, hogy valami igazit akar csinálni... és most, amikor följajnlom a lehetőséget, visszakozik.

Próbáltam megmagyarázni:

– Nézze, Battista... nekem elsősorban a pszichológiai filmek fekszenek... ez viszont, ha jól értettem, pusztán látványosság akar lenni... éppúgy, mint a bibliai tárgyú amerikai filmek.

Battistának ezúttal nem volt ideje válaszolni; Rheingold teljesen váratlanul közbevágott:

– Molteni úr – mondta, és visszavarázsolta arcára félholdmosolyát, mint a színész, amikor hirtelen álbajuszt ragaszt az orra alá; udvariasan, szinte hízelgő hódolattal hajolt előre: – Battista úr nagyon jól fejezte ki magát, tökéletes képet rajzolt a filmről, amelyet a segítségével akarok megcsinálni... Battista úrból azonban a producer beszél, elsősorban a látványos elemeket hangsúlyozza... de ha magának a pszichológiai témák

* Halfarokban végződik, (latin)

fekszenek, akkor mindenképpen meg kell csinálnia ezt a filmet... mert ez a film Odüsszeusz és Pénélopé lelki kapcsolatáról szól... Egy olyan férfiről akarok filmet csinálni, aki szereti a feleségét, de akit a felesége nem szeret.

Megdöbbsentem, ráadásul Rheingold mesterkélt mosolygó arca egészen közel került hozzám, mintha minden kibúvótól meg akarna fosztani: válaszolnom kellett, mégpedig azonnal. Erre épp abban a pillanatban, amikor tiltakozni akartam: „De hát nem igaz, hogy Pénélopé nem szereti Odüsszeuszt”, a rendező mondata: – Egy olyan férfi, aki szereti a feleségét, de akit a felesége nem szeret – hirtelen eszembe juttatta Emilia meg az én kapcsolatomat, egy férfi viszonyát a feleségéhez, akit szeret, de akit a felesége nem szeret; és ugyanakkor, titokzatos gondolattársítás folytán, ez a mondat emlékezetem mélyéről felszínre hozott egy esetet; és hirtelen úgy éreztem, ez megadja a választ arra a kérdésre, amelyet az előszobában, várakozás közben tettem fel magamnak: miért nem szeret már Emilia?

Hosszúnak fog tűnni, amit most elmondok, pedig az emlék látomásszerű gyorsaságával egy pillanat alatt pergett le. Tehát, ahogy Rheingold mosolygó arca felém hajolt, egyszerre a főbélőnk szalonjában láttam magam, amint éppen egy forgatókönyvet diktálok. Már a vége felé jártam, jó néhány napig tartott, de még mindig nem tudtam volna megmondani, csinos-e a gépírónő; amikor egy apróság, hogy úgy mondjam, felnyitotta a szememet. Valamit éppen írt, én meg válla fölött áthajolva néztem, és észrevettem, hogy hibázott. Lehajoltam, ki akartam javítani, és magam kopogtam le a szót. Közben véletlenül megérintettem a kezét; akkor láttam, hogy kis természetéhez képest furcsán nagy és erős a keze. Amikor megérintettem, nem húzta el; lekopogtam egy újabb szót, és most már talán szándékosan értem az ujjaihoz. Ekkor ránéztem, és láttam, hogy várakozva és szinte hívogatóan pillant vissza rám. Azt is csodálkozva tapasztaltam, mintha először látnám, hogy milyen csinos, szája kicsi és húsos, orra érdekes, nagy szeme fekete, hátrafésült haja sűrű és hullámos. Sápadt, finom arca azonban elégedetlen, dühös, méltatlankodó. Utolsó részlet: ahogy fintorogva megszólalt: „Bocsánat, nem figyeltem”, megütött száraz, kimért, határozottan kellemetlen hangja. Ránéztem és láttam, hogy remekül állja, sőt egyenest kihívóan viszonozza tekintetemet. Ekkor nyilván zavarba jöttem, és némán válaszolhattam, mert attól kezdve napokig csak egymást bámultuk. Helyesebben ő bámult folyton merészen, elszánt és szemérmetlen tekintettel, valahányszor csak tehetett, üldözte menekülő

pillantásomat, ha pedig találkozott az övével, próbálta megtartani és kutatóan figyelni. Eleinte, ahogyan lenni szokott, ritkán találkozott a tekintetünk, aztán egyre sűrűbben; végül már nem tudva, hogyan kerüljem el, a háta mögött föl-alá sétáltam, úgy diktáltam. Ám ez a konokul kacér nő megtalálta a módját, hogy ezt az akadályt is leküzdje, a szemben levő falon függött egy jókora tükör, abban nézett tovább, úgyhogy valahányszor fölpillantottam, tekintetünk azonnal találkozott a tükörben. Végül is megtörtént, amire vágyott: egyszer, amikor szokásom szerint áthajoltam a vállán, mert ki akartam javítani egy hibát, ránéztem, tekintetünk találkozott, és szájunk futó csókban egyesült. Jellemző, hogy a csók után mi volt az első szava: „Ó, végre!... már igazán kezdtem azt hinni, hogy sose szánod rá magad.” Szóval, már bizonyos volt benne, hogy a kezében tart, olyannyira, hogy a csók után nem is akart újabbakat, hanem munkához látott. Zavart voltam, bántam az egészet: a lány kétségtelenül tetszett, különben nem csókoltam volna meg, de abban is bizonyos voltam, hogy nem vagyok szerelmes belé, és azt a csókot is tulajdonképpen csak férfiúi hiúságomból csalogatta ki hetyke és hízelgő makacsságával. Aztán már nem nézett rám, csak írt, lesütött szemmel; sápadt, kerek arcával és hosszú fekete loboncával csinosabb volt, mint valaha. Aztán, talán szándékosan, újabb hibát követett el, én meg ismét föléje hajolva akartam kijavítani. De vigyázta mozdulataimat, és amint közelébe ért az arcom, tüstént megfordult, átkarolta a nyakamat, fülemnél fogva megragadott, s ferdén szájához húzta az enyémet. E pillanatban nyílt az ajtó, és belépett Emilia.

Azt hiszem, nem kell részleteznem, mi történt utána. Emilia azonnal visszahúzódott, én meg gyorsan azt mondtam a lánynak: „Kisasszony, mára befejeztük... menjen csak haza”; aztán szinte futva mentem ki a szalonból, és szaladtam a szobába, Emiliához. Féltékenységi jelenetet vártam, de Emilia csak annyit mondott, amikor beléptem: „Legalább a rúzszt letörülhetnéd a szádról.” Letörültem, aztán melléje ültem, és megmondtam az igazat, így próbáltam mentegetni magamat. Leírhatatlan bizalmatlansággal és gyanakvással, de alapjában véve elnézően hallgatott végig, aztán megjegyezte, hogy ha valóban szeretem a gépírónőt, csak mondjam meg, ő feltétel nélkül beleegyezik a válásba. Él nélkül, inkább lágyan és szomorúan beszélt, mintha hallgatólagosan arra szólítana föl, hogy hazudtoljam meg. Végül tengernyi magyarázkodás és kétségbeesés után (egyenesen megrémültem a gondolattól, hogy elhagy), úgy látszott, meggyőztem, és némi ellenkezés és visszautasítás után hajlandó volt

megbocsátani. Ugyanaznap délután Emilia jelenlétében fölhívtam a gépírónt, és közöltem, hogy nincs többé szükségem rá. Megpróbált kicsikarni egy randevút valahol házon kívül; de én kitértem előle, és azóta se láttam.

Mint mondtam, hosszúnak hat ez az emlék, valójában villámgyorsan cikázott át rajtam: Emilia, amint ránk nyitja az ajtót csókolózás közben. És menten elámultam, hogy nem gondoltam rá előbb. Kétségtelenül a következőképpen történt a dolog, gondoltam: Emilia akkor hirtelenében nem mutatta, hogy különösebb fontosságot tulajdonít a dolognak, pedig, talán öntudatlanul, mélységesen felkavarta. Később elgondolkozott rajta, és addig rágódott, amíg egyre jobban belelovalta magát a csalódásba; és az a csók, mely részemről csupán pillanatnyi gyöngesség volt, az ő lelkében, hogy ideggyógyászki kifejezéssel éljek, traumát okozott, vagyis olyan sebet, amely nem forr be, hanem egyre jobban elmérgesedik. Tűnődés közben szórakozott arcot vághattam, mert egyszerre a körém telepedett sűrű ködön át Rheingold nyugtalan hangját hallottam:

– De hát hall engem, Molteni úr?

A köd nyomban eloszlott, összerázkódtam, és a rendező arcát láttam, amint mosolyogva felém hajol:

– Bocsánat – mondtam –, elméláztam... azon gondolkoztam, amit Rheingold mondott: egy olyan férfi, aki szereti a feleségét, de akit a felesége nem szeret... de... de... – nem tudtam, mit szóljak, kimondtam hát az első ellenvetést, ami eszembe jutott: – Odüsszeuszt az eposzban Pénélopé szereti, bizonyos értelemben az egész *Odüsszeia* Pénélopé szerelmére épül.

Láttam, hogy ellenvetésemet Rheingold mosolyogva hárítja el.

– Hűség, Molteni úr, nem szerelem... Pénélopé hű Odüsszeuszhoz, de azt nem tudjuk, mennyire szereti... és mint tudja, néha szerelem nélkül is nagyon hűséges lehet az ember. Bizonyos esetekben a hűség épp a bosszú, a zsarolás és az elégtétel egyik formája... Hűség... nem szerelem.

Rheingold szavai ismét meghökkentettek; újra Emiliára kellett gondolnom; azon tanakodtam, hogy hűség és közöny helyett nem venném-e szívesebben, ha megcsalna, és utána lelkifurdalása lenne. De, kétségtelenül: magabiztosan nézhetnék Emiliára, ha megcsalt volna, és büntudatot érezne. Ám épp az előbb bizonyítottam be magamnak, hogy nem csalt meg; sőt én csaltam meg őt. Ujabb tűnődésemből Battista hangja riasztott föl:

– Szóval, Molteni, megegyeztünk, Rheingolddal fog dolgozni.

Erőlködve feleltem:

– Megegyeztünk.

– Remek – jelentette ki Battista elégedetten –, akkor csináljuk így: Rheingoldnak holnap reggel Párizsba kell mennie, egy hétig marad. Ezalatt maga, Molteni, készít nekem egy összefoglaló vázlatot az *Odiisszeiá*-ból és elhozza... mihelyt Rheingold visszajön Párizsból, elmennek Capriba, és azonnal nekilátnak a munkának.

Láttam, hogy ez után a befejező mondat után Rheingold feláll, erre én is gépiesen fölkeltem. Tudtam, hogy beszélnem kellett volna a szerződésről meg az előlegről, különben Battista átver; de megzavart Emilia vagy még inkább személyes ügyeim különös párhuzama Rheingold Homérosz-értelmezésével. Az ajtóhoz menet mégis sikerült kinyögnöm:

– És a szerződés?

– A szerződés kész – mondta Battista váratlanul, nagylelkű és mellékes hangsúllyal –, és a szerződéssel együtt az előleg is a rendelkezésére áll... csak át kell mennie a titkárságra, Molteni, alá kell írnia az egyiket és felvennie a másikat.

Majd elszédültem a csodálkozástól: most is azt vártam, mint más forgatókönyveknél, hogy Battista finom csatározásokat folytat majd járandóságom csökkentéséért vagy a fizetés halogatásáért; és tessék, azonnal fizet, vita nélkül. Miközben a szomszéd terembe igyekeztünk, ahol a könyvelőség volt, nem bírtam megállni, azt mormogtam:

– Köszönöm, Battista... tudja, hogy szükségem van rá. Ajkamba haraptam: először is egyáltalán nem volt igaz, hogy szükségem van rá, legalábbis sürgős szükségem, ahogy szavaimból érteni lehetett; aztán meg tisztán éreztem, hogy nem kellett volna ilyesmit mondanom, nem is tudom, miért. Battista pedig csak fokozta lelkifurdalásomat.

– Kitaláltam, kedves fiam – mondta, és pártfogóan vállon veregetett –, és intézkedtem.

Szolt az íróasztal mögött ülő egyik titkárnak:

– Ez Molteni úr... a szerződés meg az előleg miatt.

A titkár fölállt, és azonnal kinyitott egy dossziét, kivett belőle egy kész szerződést, amelyhez gombostűvel oda volt tűzve az utalványcédula is. Battista kezét szorított Rheingolddal, aztán megint vállon veregetett, jó munkát kívánt, és visszament a dolgozószobájába.

– Molteni úr – mondta Rheingold, és ő is odajött hozzám, és kezét nyújtott –, találkozunk, ha visszajövök Párizsból... közben elkészíti az *Odüsszeia* szinopszist... és elhozza Battista úrnak, megbeszéli vele.

– Jó – mondtam kissé csodálkozva, mert úgy láttam, mintha valahogy, nem tudom, miért, cinkosán rám kacsintott volna.

Észrevette pillantásomat, mert hirtelen megragadta a karomat, és a fülemhez hajolt:

– Legyen nyugodt – súgta hirtelen –, ne féljen... hagyja csak Battistát beszélni... pszichológiai filmet csinálunk, csakis pszichológiát.

Megfigyeltem, hogy németesen ejti a „pszichológiai” szót: pszüchológiainak, aztán rám mosolygott, kézfogás közben keményen fejét hajtott, összecsapta a bokáját és elment. Nézttem, ahogyan távolodik, csak a titkár hangjára riadtam föl:

– Hát akkor, Molteni úr... lenne olyan szíves aláírni itt?...

9

Még csak hét óra volt, amikor hazaértem, s Emiliát hiába kerestem az üres lakásban: elment, valószínűleg csak vacsorára tér haza. Csalódott voltam, és valahogy elkeseredett is; arra számítottam, hogy itthon találom, és rögtön beszélek vele a gépírónöesetről; bizonyosra vettem, hogy az a csók az oka mindennek, és új önbizalom töltött el, bíztam benne, hogy pár szóval eloszlatom a félreértést, aztán közlöm vele a délutáni jó híreket: az *Odüsszeia*-szerződést, az utazást Capriba. Azt mondhatnák, hogy csak néhány órára tolódott el a magyarázkodás, mégis ingerült csalódottság fogott el, szinte rossz előérzetem támadt. E pillanatban biztos voltam a dolgomban: ki tudja, hogy két óra múlva is ugyanolyan meggyőző tudok-e majd lenni. Mint látják, hiába áltattam magam azzal, hogy végre megtaláltam a dolog nyitját, Emilia kiábrándulásának valódi okát, tulajdonképpen nem voltam olyan bizonyos benne. És már attól a csekélységtől, hogy nincs itthon, nyugtalan és rosszkedvű lettem.

Kedvetlenül, idegesen, zavartan mentem a dolgozószobába, gépiesen megkerestem a könyvespolcon az *Odüsszeiá*-t, Pindemonte fordításában. Aztán az íróasztalhoz ültem, becsavartam a gépbe egy papírt, rágyújtottam, és nekiláttam a vázlatnak. Gondoltam, hogy a munka megnyugtat, vagy legalább elfelejteti aggodalmamat: többször kipróbáltam ezt a gyógyszert.

Kinyitottam a könyvet, és lassan végigolvastam az egész első éneket. Aztán a lap tetejére fölírtam a címet: „Az *Odüsszeia* szinopszisa – és alatta elkezdtem: – A trójai háború jó ideje véget ért. A görög hősök, akik részt vettek benne, immár mind hazatértek. Mind, kivéve Odüsszeust, aki még távol van szigetétől és szeretteitől.” Ekkor azonban megállított a bizonytalanság, hogy bevegyem-e a vázlatba az istenek gyűlését, mikor megvitatják, hogy Odüsszeusz visszatérjen-e Ithakába. A gyűlés fontos, gondoltam, mert ez viszi be az eposzba a végzet és az emberi erőfeszítések hiábavalóságának – de egyben nemességének és hősiességének – gondolatát. Ha az istenek gyűlését kihagyjuk, akkor megfosztjuk az eposzt az égiek világától, kiiktatunk minden isteni beavatkozást, nem számolhatunk a különböző istenségek oly kedves és költői jelenlétével. Ám kétségtelen, hogy Battista tudni se akar majd az istenekről, neki az istenek csak semmitmondó fecsegők, akik olyan dolgokról határoznak, amelyekről a főszereplők is remekül dönthetnek. Ami Rheingoldot illeti, kétértelmű célzása a pszichológiai filmre, hát az se ígér semmi jót az istenségeknek: a pszichológia nyilván kizárja a végzetet meg az isteni beavatkozást; a végzetet legjobb esetben is az emberi lélek mélyén keresi, az úgynevezett tudatalatti sötét mélységeiben. Az istenek tehát se a látványosság, se a pszichológia szempontjából nem kellenek... Egyre ködösebben és fáradtabban rajzoltak gondolataim; időnként ránéztem az írógépre, és azt mondogattam, hogy újra munkához kell látnom, de nem tudtam, a kisujjamat se mozdítottam; végül rezzenéstelen, mély és üres töprengésbe merültem ott az íróasztalnál, szemem a semmibe révedt. Valójában nem is töprengtem, különféle, de egyformán kellemetlen, zaklató érzések keserű és hideg ízei kavargtak bennem; de olyan kábult, fáradt és ideges voltam, hogy magamnak se tudtam pontosan megfogalmazni őket. Aztán, ahogy a mélységből az állóvíz mozdulatlan felszínére tör hirtelen egy, ki tudja, mióta ott rejtőzködő buborék, fejemben egy gondolatsor tört utat magának: „Most el kell majd végeznem a szokásos mérszárosmunkát az *Odüsszeia*-n is, hogy film lehessen belőle... és ha befejeztem, ez a könyv is visszakerül a polcra, a többi közé, amelyek más forgatókönyvek alapjául szolgáltak... és ha pár év múlva újabb könyvért nyúlok, hogy feltrancsírozzam egy újabb film számára, akkor meglátom majd, és azt mondom: Á, persze, az *Odüsszeia* forgatókönyvét írtam akkor Rheingolddal... aztán nem lett belőle semmi... nem lett belőle semmi, pedig hónapokig, reggel, este, minden áldott nap Odüsszeusról, Pénélopéról, a Küklopszokról, Kirkéről, a

Szirénekről beszéltünk... nem lett belőle semmi, mert... mert nem volt hozzá pénz.” Észrevettem, hogy erre a gondolatra megint mély utálat fog el az osztályrészemül jutott mesterség iránt. És kínzó fájdalommal éreztem újra: undorom abból a bizonyosságból támadt, hogy Emilia nem szeret már. Eddig érte dolgoztam, csakis érte: és most, hogy hiányzik a szerelme, a munkám céltalanná vált.

Nem tudom, meddig kuporogtam mozdulatlanul, szemben az írógéppel, az ablakra révedezve. Végre-valahára messziről hallottam, amint csapódik a bejárati ajtó, aztán léptek visszhangoztak a nappaliban, és tudtam, hogy hazaért Emília. Mégse mozdultam, ott maradtam, ahol voltam. Végre hátam mögött hallottam, hogy nyílik a dolgozószoba ajtaja, és Emilia azt kérdi:

– Itt vagy? Mit csinálsz? Dolgozol?

Megfordultam.

A küszöbön állt, kalapja még a fején, kezében kis csomag. Magam is csodálkoztam, hogy annyi kétkedés és aggodás után önkéntelenül rögtön azt mondom:

– Nem, nem dolgozom... azon tűnődöm, hogy elfogadjam-e Battistától az új forgatókönyvet.

Becsukta az ajtót, és a közelembe jött, az íróasztalhoz:

– Battistánál voltál?

– Igen.

– És nem egyeztetek meg... nem ajánl eleget?

– De, eleget ajánl... és megegyeztünk.

– Hát akkor... talán nem tetszik a téma?

– De tetszik, jó téma.

– Mi a téma?

Rápillantottam, mielőtt válaszoltam: szórakozott és közönyös volt, mint máskor, látszott, hogy kötelességből beszél.

– Az *Odüsszeia* – feleltem kurtán.

A csomagocskát letette az íróasztalra, aztán fejéhez emelte a kezét, lassan levette a kalapot, lenyomódott haját megrázta. Arca azonban üres és szórakozott volt: vagy nem értette, hogy a híres eposzról van szó, vagy a cím – és ez valószínűbb – ha nem is volt előtte teljesen ismeretlen, semmit nem mondott neki.

– És – kérdezte végül szinte türelmetlenül – nem tetszik ?

– De igen, mondom.

– Az *Odüsszeia* nem az, amit az iskolában is tanítanak? Miért nem akarod megcsinálni?

– Mert már nincs kedvem hozzá.

– De hát ma reggel még úgy döntöttél, hogy elfogadod, nem?

Hirtelen rádöbbszem, hogy itt az újabb, de most aztán valóban döntő kimagyarázkodás pillanata. Fölpattantam, elkaptam a karját, és azt mondtam:

– Menjünk át, beszélnem kell veled.

Megijedt, talán nem is a hangomtól, inkább attól, hogy valósággal görcsös erővel szorongattam a karját.

– Mi van veled... megőrültél?

– Nem, nem örültem meg, menjünk át és beszéljünk.

Ellenkezett, mégis kérésztülvonszoltam a dolgozószobám, kinyitottam az ajtót, belöktem a nappaliba, és egy karosszék felé irányítottam:

– Ide ülj le – én is leültem vele szemben, és azt mondtam: – Most beszéljünk.

Bizonytalanul nézett rám, még mindig kissé ijedten:

– Na, beszélj, hallgatlak.

Hideg, színtelen hangon kezdtem:

– Tegnap, emlékszel?, azt mondtam, hogy nincs kedvem ehhez a forgatókönyvhöz, mert nem vagyok már biztos benne, hogy szeretsz... te azt felelted, hogy szeretsz, és írom csak meg... így van?

– Igen, így.

– Nahát – folytattam eltökélten –, azt hiszem, hazudtál... nem tudom, miért, talán sajnálatból, talán érdekből...

– De miféle érdekből? – szakított félbe keserűen.

– Hogy itt maradhass ebben a lakásban, amelyet szeretsz – magyaráztam.

Heves válasza meglepett. Fölállt, és kissé emelt hangon azt mondta:

– Honnan veszed ezt... nekem ez a lakás egyáltalán nem fontos, egyáltalán... kész vagyok visszamenni egy bútorozott szobába... látszik, hogy nem ismersz... nekem egyáltalán nem fontos...

Ezekre a szavakra éles fájdalmat éreztem, mint akinek sértő módon semmibe veszik az ajándékát, amelyért annyi keserves áldozatot hozott. Hiszen az utóbbi két évben az életem volt ez a lakás, amelyről olyan megvetően beszél; ezért a lakásért hagytam abba kedvenc munkámat, mondtam le féltett álmairól. Elgyöngültem, hitetlenkedve kérdeztem.

- Egyáltalán nem fontos?
- Nem, egyáltalán nem – hangja nem tudom, miféle megvető indulattól csengett hamisan –, csöppet sem... értetted?... egy csöppet sem.
- De tegnap azt mondtad, hogy ragaszkodsz ehhez a lakáshoz.
- Azért mondtam, hogy örömet szerezzek neked... mert azt hittem, hogy te ragaszkodsz hozzá.

Magamban elámultam: tehát én, aki föláldoztam drámaírói álmaimat, én, aki igazán sose törődtem ilyesmivel, én ragaszkodom a lakáshoz. Ráébredtem, hogy előttem ismeretlen okból a becstelenség útjára lépett már, és azt mondtam magamban: semmi értelme, ha azzal mérgesítem tovább a helyzetet, hogy ellentmondok, és emlékeztetem, mennyire vágyakozott arra, amit most látszólag semmibe vesz. Egyébként a lakás csak részletkérdés, egészen más a fontos.

– Hagyjuk a lakást- mondtam, és igyekeztem visszafogni a hangomat, próbáltam békülékenyen és tárgyilagosan beszélni –, nem a lakásról akarok vitatkozni, azt szeretném inkább tudni, hogy mit érzel irántam... tegnap hazudtál, amikor valami okból azt mondtad, hogy szeretsz... hazudtál, és ezért nincs kedvem a filmen dolgozni... mert egyes-egyedül érted csináltam, és ha már nem szeretsz, akkor semmi értelme az egésznek.

– De honnan veszed, hogy hazudtam?

– Sehonnan, de minden erről beszél... megtárgyaltuk tegnap, nem akarom előlről kezdeni... vannak dolgok, amelyeket nem lehet megmagyarázni, csak érzi az ember... és én érzem, hogy már nem szeretsz...

Első öszinte megnyilatkozását tapasztaltam hirtelen:

– Miért akarsz mindent tudni! – kérdezte váratlanul szomorúan és fáradtan, miközben az ablakot bámulta. – Miért?... Hagyd abba... mindkettőnknek jobb lesz.

– Szóval – sürgettem –, elismered, hogy igazam lehet.

– Nem ismerek el semmit... csak szeretném, ha békén hagynál... hagyj békén. – Már-már sírás bujkált ezekben a szavakban. Aztán hozzátette: – És most itt hagylak... átöltözöm – fölállt, és az ajtóhoz indult. Én azonban elkaptam a csuklójánál fogva. Máskor is megtettem ezt a mozdulatot: sokszor, amikor fölállt, hogy elmenjen, én útközben elkaptam keskeny, finom csuklóját. Ám régebben azért fogtam meg, mert hirtelen megkívántam, és ő tudta, szelíden megállt, következő mozdulatomat várta, amellyel átöleltem a lábát, és arcomat ölébe hajtottam, vagy őt vontam a

térdemre. Mindez némi ellenkezés és simogatás után szeretkezéssel végződött, ott, ahol éppen voltunk, a karosszékekben vagy a közeli díványon. Most viszont egészen más szándékom volt, és ezt keserűen meg is állapítottam. Nem ellenkezett, csak állt mellettem, és föntről nézett le rám:

– Megtudhatnám végre, hogy mit akarsz tőlem?

– Az igazságot.

– Erőnek erejével azt akarod, hogy minden rosszra forduljon köztünk... igen, ezt akarod!

– Tehát föltételezed, hogy ez az igazság nem lenne ínyemre?

– Nem tételezek föl semmit.

– De ha egyszer azt mondtad: minden rosszra fordul köztünk.

– Csak azért mondtam, hogy valamit mondjak... és most hagyj, hadd menjek.

De nem kapálózott, meg se mozdult, egyszerűen várta, hogy én engedjem el. Arra gondoltam, hogy szívesebben venném a heves ellenállást, mint ezt a közönyös, megvető nyugalmat: szinte reménykedve elevenítettem fel a szeretkezést bevezető régi mozdulatot, azt hittem, fölébresztsem kihunytt szeretetét: elengedtem a csuklóját, és átöleltem a lábát. Hosszú, bő rakott szoknya volt rajta; amikor átöleltem, éreztem, hogy a ruha egyenes, izmos és kemény lábához nyomódik, és köréje tekeredik, mint hajóárbc köré a dús vitorlázat. Annyira megkívántam, hogy szinte fáj, hiszen olyan váratlanul tört rám a vágy, és olyan elkeseredett tehetetlenség kísérté. Fölnéztem, úgy mondtam:

– Emilia, mi bajod van velem?

– Semmi, igazán... és most engedj, hadd menjek! Még szorosabban átöleltem, arcomat ölébe fűrtam. Máskor erre a mozdulatra egy idő múlva éreztem, hogy lassan, ismerősen simogatni kezdi a fejemet nagy kezével, amelyet annyira szerettem. A zavar jele volt ez nála, azt jelentette, hogy hajlandó a kedvemre tenni. Most azonban erőtlenül csüngött a keze. Régen annyira más volt, hogy most egészen szíven ütött a magatartása. Elengedtem, és újra megragadtam a csuklóját:

– Nem, nem mész el... meg kell mondanod az igazat... Ebben a pillanatban... nem mész ki, amíg nem mondod meg az igazat.

Még mindig a magasból nézett rám; én nem láttam őt, de habozó tekintetét lehajtott fejemen éreztem. Végül azt mondta:

– Te akartad... Én nem kívántam jobbat, nekem továbbra is jó lett volna úgy, mint most... igazán te akartad: az igazság az, hogy már nem szeretlek... tessék, ez az igazság.

A legkellemetlenebb dolgokat is el lehet képzelni, még azzal a biztos tudattal is, hogy igazak. Ám a feltételezések, helyesebben bizonyosságok beigazolódnása mégis mindig váratlan és fájdalmas, mintha mégse képzeltünk volna el előre semmit. Alapjában mindig tudtam, hogy Emilia nem szeret már. De amikor tőle hallottam, elállt a szívverésem. Nem szeret már: ezek a sokszor fölremlő szavak az ő szájából egészen új jelentést kaptak. Eddig feltételezés volt, ha csupa bizonyossággal teli is, most tény lett. Olyan súlya lett, úgy betöltötte az agyamat, ahogy eddig még soha. Alig emlékszem, hogyan fogadtam ezt a bejelentést. Valószínűleg megborzongtam; amikor jeges zuhany alá áll az ember, akkor is megborzong, pedig tudja, hogy jeges lesz. Aztán igyekeztem magamhoz térni, próbáltam tárgyilagosnak és méltányosnak mutatkozni. A tőlem telhető legszelídebb hangon mondtam:

– Gyere ide... ülj le, és magyarázd meg, miért nem szeretsz már.

Szót fogadott, és megint leült, most a díványra. Kissé ingerülten válaszolta:

– Ezen nincs semmi magyarázni való... nem szeretlek, s ez minden, amit mondhatok.

Tudatában voltam, hogy minél tárgyilagosabb vagyok, annál mélyebben fűrődik belém a kimondhatatlan fájdalom tüskéje. Erőltetett mosoly torzította el arcomat, és azt válaszoltam:

– Legalább ismerd el, hogy tartozol valami magyarázattal... ha a szolgálót elküldik, annak is megmagyarázzák, miért bocsátják el.

– Nem szeretlek már, több mondanivalóm nincs.

– De miért?... Valaha szeretted, nem?

– Igen, szerettelek... nagyon... de most már nem szeretlek.

– Nagyon szeretted?

– Igen, nagyon, de most már vége.

– De miért? Valami oka csak van.

– Biztosan, lehet... de nem tudom megmondani... csak annyit tudok, hogy már nem szeretlek.

– Ne hajtogasd annyit – kiáltottam föl szinte akaratom ellenére, kissé emelt hangon.

– Te ismételteted velem folyton... Nem akarod elhinni, azért hajtogatom.

– Már elhiszem.

Csönd. Emilia rágyújtott, a padlót nézte, úgy fújta a füstöt. Én görnyedten ültem, fejemet kezembe hajtva. Végül azt mondtam:

– Ha én megmondom az okát, elismered majd?

– De ha egyszer magam sem tudom.

– De ha én megmondom, talán rájössz.

– Jó, gyerünk... mondd meg.

„Ne beszélj velem így” – szerettem volna felordítani, annyira fájt a közönyös és sürgető hangja. De türtőztettem magamat, és igyekeztem, hogy tárgyilagos maradjak:

– Emlékszel arra a lányra – kezdtem –, aki pár hónapja gépelni járt hozzánk... az a gépíró... rajtakaptál bennünket, amikor csókolóztunk... ostoba gyöngeség volt tőlem... az a csók volt az egyetlen, az első és az utolsó, esküszöm... aztán soha többet nem találkoztunk... Most mondd meg az igazat, nem ez a csók szakított el tőlem?... Mondd meg az igazat... nem ettől a csóktól kezdél kiábrándulni belőlem?

Beszéd közben figyelmesen néztem. Első megnyilatkozása a csodálkozás volt, a második a tagadás: mintha teljes képtelenségnek tartaná feltételezésemet. Aztán világosan láttam, hogy egy hirtelen ötlet megváltoztatja arckifejezését. Lassan felelt:

– Hát, tegyük fel, hogy az a csók volt... most, hogy tudod, jobb?

Azonnal bizonyos voltam benne, hogy nem az a csók volt, hiába igyekszik most elhitetni velem. Világos: hirtelenében egyenesen csodálkozott a feltételezésen, annyira messze járt az igazságtól; aztán hirtelen meggondolta magát, és elfogadta. Nem gondolhattam másra, csak arra, hogy sokkal súlyosabb oka van a kiábrándulásra e folytatás nélkül maradt csóknál. Valószínűleg azért nem akarja elárulni, mert még mindig tekintettel van rám. Emilia nem volt gonosz, ezt tudtam, és nem szeretett senkit megsérteni. A valódi ok nyilván nagyon sértő.

Lágyan mondtam:

– Nem igaz, nem a csók volt.

– Miért?... Ha mondom, hogy az – csodálkozott.

– Nem, nem a csók... más volt.

– Nem tudom, mit akarsz mondani.

– Nagyon jól tudod.

– Nem, nem tudom, becsületszavamra.

– Én meg azt mondom, hogy tudod.

Szinte anyai módon türelmetlenkedett:

– Miért akarsz annyira mindent tudni?... Látod, milyen vagy... miért szimatolsz folyton... mire jó ez neked?

– Mert jobban szeretem az igazságot, akármilyen is, mint a hazugságot... Rádadásul, ha nem mondd meg az igazat, ki tudja, hogy mit képzelsz... valami nagyon csúnya dolgot.

Egy pillanatig szótlanul, furcsán nézett.

– Mit számít az neked – kezdte aztán –, a lelkiismereted nyugodt, nem?

– Nekem igen, persze.

– Hát akkor mit törödsz a többivel?

– Tehát igaz... – makacskodtam – tehát valami nagyon csúnya dolog.

– Ezt nem mondtam... csak azt mondtam, hogy ha nyugodt a lelkiismereted, akkor a többivel ne törődj.

– Nyugodt a lelkiismeretem, igaz... de ez nem jelent semmit... néha a lelkiismeret is csal.

– A tiéd nem, igaz? – kérdezte halvány gúnnyal, ami nem kerülte el figyelmemet, még sértőbbnek éreztem, mint közönyét.

– Az enyém is.

– Na, mennem kell – mondta váratlanul –, van még valami mondanivalód?

– Nem, nem mész el, amíg nem mondtad meg az igazságot.

– Már megmondtam: nem szeretlek.

Hogy hatott rám ez a két szó! Elsápadtam, és szomorúan esedeztem:

– Könyörögtem már, hogy ne hajtogasd annyit... túlságosan fáj.

– Te kényszerítesz, hogy mindig újra elmondjam... persze, nekem se öröm.

– Miért akarod elhitétni velem, hogy a miatt a csók miatt nem szeretsz már? – folytattam, gondolatmenetemet követve. – Egy csók, az semmiség... az a lány egy kis liba volt, soha többé nem láttam viszont... ezeket a dolgokat te is tudod, és megérted... nem, az igazság az, hogy azért nem szeretsz már – most egészen tagolva beszéltem, súlyos, sötét gyanúmnak próbáltam hangot adni –, mert valami történt... valami, ami megváltoztatta érzéseidet... sőt, talán valami, ami elsősorban a benned élő képemet változtatta meg, és ennek következtében az érzéseidet is.

Őszinte meglepetéssel, szinte dicsérően mondta:

– Azt el kell ismerni, okos vagy.

– Tehát igaz.

– Nem mondtam, hogy igaz... csak azt mondtam, hogy okos vagy.

Kerestem az igazságot, és éreztem, hogy – mint mondani szokták – a nyelvemen van.

– Szóval – makacskodtam –, mielőtt az a valami történt, jó véleményed volt rólam... utána megváltozott... és ezért ábrándultál ki belőlem.

– Lehet, hogy így történt.

Hirtelen borzalmas érzés fogott el: éreztem, hogy tárgyilagos hangom hamisan cseng. Nem voltam tárgyilagos, szenvedtem, sőt nagyon szenvedtem, feldúlt, kétségbeesett és dühös voltam; és miért kellett volna továbbra is tárgyilagosságnak lennem? Nem tudom, hogy mi történt velem abban a pillanatban. Fölugrottam, és mielőtt észrevettem volna, ordítani kezdtem:

– Nem azért vagyok itt, ne hidd, hogy összevissza fecsegjünk – és rávettem magamat, megragadtam a nyakát, a díványra hajítottam, és az arcába ordítottam:

– Mondd meg az igazat... mondd meg végre... mondd meg!

Nagy, tökéletes teste, amelyet annyira szerettem, csak vergődött alattam, arca kivörösödött és megduzzadt, igencsak szoríthattam: és rájöttem, hogy legszívesebben megölném.

– Mondd meg az igazat végre – hajtogattam, kettőzött erővel szorítottam, s arra gondoltam: „Most megölöm... de holtan is jobb, mint ellenségnek.” Aztán éreztem, hogy térdével hasba akar rúgni, és valóban sikerült is, ráadásul olyan erővel, hogy elállt a lélegzetem. Ez az ütés legalább annyira lesújtott, mint az a mondat: – „Már nem szeretlek”; csakugyan az ellenség ütése volt, aki ellenfelének a lehető legnagyobb fájdalmat akarja okozni. Ugyanakkor lelohadt gyilkos gyűlöletem, kissé engedtem a szorításból, erre egy lökéssel, amely valósággal letaszított a díványról, kiszabadította magát. Aztán mielőtt magamhoz tértem volna, elkecseregettem kiáltott föl:

– Megvetlek... ezt érzem irántad, és ezért nem szeretlek már... Megvetlek, és undor fog el, valahányszor csak hozzám érsz... Ez az igazság... megvetlek és undorodom tőled.

Álltam. Szemem és rögtön utána kezem is egy súlyos kristályhamutartóra tévedt az asztalon. Emilia bizonyosan azt hitte, hogy meg akarom ölni, mert ijedt nyögés szakadt ki belőle, és arcát eltakarta karjával. Őrangyalom azonban visszatartott: nem tudom, hogyan, de

sikerült uralkodni magamon, a hamutartót visszatettem az asztalra, és kimentem a szobából.

10

Mint már említettem, Emilia nem kapott jó nevelést: csak az elemi iskola első osztályait végezte el, meg néhány évet a tanítóképzőben; aztán abbahagyta tanulmányait, és megtanult gép- és gyorsírni, tizenhat éves korában már egy ügyvédi irodában dolgozott. Igaz, jó családból származott, ahogy mondani szokták, vagyis a család régebben jómódú volt, némi birtokkal Róma környékén. A nagypapa azonban sikertelen kereskedelmi ügyletekben szétszórta az örökséget, és az apa élete végéig a Pénzügyminisztérium kishivatalnoka maradt. Emilia tehát szegénységben nőtt föl, nevelését és gondolkodásmódját plebejusnak lehetett nevezni: a nép lányaként csak a józan eszére számíthatott, s ez a józanság olyan rendíthetetlen volt, hogy néha ostobaságnak vagy legalábbis korlátoltságnak hatott. De józan eszével olykor teljesen váratlanul és számomra érthetetlenül nagyon éles megfigyeléseket és észrevételeket tett; mint általában a nép gyermekei, akiknek – éppen mert közelebb vannak a természethez – semmilyen előítélet vagy elfogultság nem homályosítja el tudatát. Bizonyos dolgokat csak azért mondott, mert komolyan, őszintén így gondolta őket, teljes nyíltsággal, és a szavai valóban cáfolhatatlanul igaznak hangzottak. Mivel azonban nem számolt szókimondó természetével, nem is lelte benne örömét; valahogy ezzel a szerénységgel igazolta, hogy ítélete megbízható.

Így aznap, amikor rám kiáltott: „Megvetlek”, rögtön meg voltam győződve róla, hogy ezt a szót más nő szájából esetleg nem kell komolyan venni, de nála pontosan azt jelenti, amit jelent: csakugyan megvet, és én semmit se tehetek már. De ha egyáltalán nem ismertem volna Emilia jellemét, akkor se hagyott volna semmi kétséget ez a hang, ahogyan kimondta: szűz volt ez a szó, egyenesen a dolgok lényegéből buggyant ki, aki kiejtette, annak még soha nem jött ki a száján, a szükség préselte ki belőle, szókészlete titkos mélyéről halászta elő, szinte önkéntelenül, nem is keresgélte, így van a parasztember is, aki elharapott tájszavak elcsépeelt rengetege közt néha kimond egy kristálytisza erkölcsi ítéletet; más szájából nem is lepne meg senkit, ám az övéből csodálatosnak, valósággal

hihetetlennek hat. „Megvetlek”, ez a szó ugyanolyan tökéletesen hiteles, gondoltam keserűen, mint az a másik kettő volt, első szerelmi vallomása, a „nagyon szeretlek”.

Olyan bizonyos voltam e szó igazságában és őszinteségében, hogy amikor dolgozószobámban végre egyedül maradtam, üres fejjel, remegő kézzel, zavaros szemmel kezdtem föl-alá járkálni, és nem tudtam, hogy mit tegyek. Emilia szava minden pillanatban mélyebbre hatolt belém, mint a tüske, egyre növekvő, egyre élesebb fájdalommal; csak ezt a fájdalmat tudtam felfogni, semmi mást, ennek azonban teljesen tudatában voltam. Nemcsak hogy nem szeret, de meg is vet – természetesen ez a tudat fáj a legjobban: mégsem tudtam a legcsekélyebb okát sem találni a megvetésnek, ezért úgy éreztem, hogy igazságtalanság ért, azonban félelem is gyötört, hogy tulajdonképpen nem is igazságtalanság, nyilván van valami alapja, csak én nem tudok róla, mások előtt viszont nyilvánvaló. Nagy véleményemmel voltam magamról, legfeljebb némi részvét keveredett a képbe: nem túl szerencsés embert ábrázolt, akire jobban is rámosolyoghatott volna ugyan a szerencse, de megvetni nem kellett, ellenkezőleg. És most, tessék, Emilia szavai elmosták ezt a képet, először támadt föl bennem a gyanú, hogy nem ismerem magamat, másnak tartom, mint amilyen vagyok, mindig csak hízelegtem magamnak, és messze jártam az igazságtól.

Végül bementem a fürdőszobába, fejemet a csap alá tartottam, a hideg víz jót tett; úgy éreztem, lángol az agyam, mintha Emilia szavai hirtelen lángra lobbantották volna, valami eddig nem ismert gyúlékonyságról árulkodva. Megfésülködtem, arcot mostam, megigazítottam a nyakkendőm, aztán megint átmentem a nappaliba. Amikor az ablakmélyedésben megláttam a terített asztalt, mégis fölláztam: csak nem ülünk le, mint máskor, és eszünk együtt ebben a szobában, hiszen még visszhangzik egymás fejéhez vágott szavainktól. E pillanatban Emilia kinyitotta az ajtót, és bekukkantott, a szokott derűs, nyugodt arccal. Nem néztem rá, úgy mondtam:

– Ma este nincs kedvem itthon enni... mondd meg a szobalánynak, hogy nem eszünk itthon, aztán tüstént öltözz fel... elmegyünk vacsorázni...

Kissé meglepetten válaszolt:

– De már készen van az étel... kidobhatjuk. Hirtelen elöntött a düh, kiabáltam:

– Elég!... Dobj ki mindent, amit akarsz, de öltözz, mert nem eszünk itthon.

Még mindig nem néztem rá, de hallottam, amint azt mormogja:

– Micsoda modor – aztán becsukja az ajtót.

Néhány perccel később elmentünk hazulról. A szűk utcán, amelynek mindkét oldalán a miénkhez hasonló modern, balkonos, erkélyes házak sorakoztak, a sok luxuskocsi közt ott várt az én nemrég vásárolt kiskocsim, árának nagy része, éppúgy, mint a lakásé, arra várt, hogy az eljövendő forgatókönyvekből fizessem ki. A kocsi pár hónapja volt csak meg, még éreztem azt a gyerekes hiúságot, amelyet az ilyen kényelmes alkalmatosság kelthet eleinte. Ám aznap este, ahogy egymás mellett, a másakra rá se nézve, hozzá se érve, szótlantul mentünk az autó felé, arra kellett gondolnom: „Tessék, itt ez a kocsi, feláldozott álmaim jelképe, éppúgy, mint a lakás... és az áldozat hiába volt.” És csakugyan, egy pillanatilag tisztán éreztem az ellentétet a vadonatúj, drága és fényűző utca, a harmadik emeleti ablakaival letekintő lakásunk, a pár méterrel arrébb várakozó kocsi meg a boldogtalanságom közt, amelynek tükrében fölöslegesnek és undorítónak láttam ezeket a szerzeményeket.

Beszálltam a kocsiba, megvártam, míg Emilia is beül, aztán kinyújtottam a karomat, be akartam csukni az ajtót. Mászor közben meg szoktam simogatni a térdét, vagy kissé oldalt fordulva könnyű csókot szoktam arcára lehelni. Most azonban szinte ösztönösen vigyáztam, hogy ne érjek hozzá. Az ajtó tompa csattanással becsapódott, és egy pillanatilag mozdulatlanul, csöndben maradtunk. Aztán Emilia megkérdezte:

– Hová megyünk?

Némi tűnődés után találomra feleltem:

– A Via Appiára. Kissé meglepett:

– Ahhoz még korán van... meg hideg, nem lesz ott senki.

– Nem baj... mi leszünk ott.

Hallgatott, gyorsan vezettem a kocsit a Via Appia felé. Túljutottunk lakónegyedünkön, keresztülvágtunk a belvároson, végigmentünk a Győzelem útján, az Archeológiai sétányon. És már itt is voltak a mohlepte, ősi falak, a veteményesek, a kertek, a fák közt rejtőző villák a Via Appia elején. Aztán a Katakombák bejárata, két halvány lámpa világában. Emiliának igaza volt, még korainak bizonyult az idő a Via Appiához. Amikor beléptünk az ókori nevű vendéglőbe, senkit se találtunk az ábrusztikus hodályban, csak az asztalokat meg a pincérek hadát. Egyedül voltunk, és arra kellett gondolnom, hogy ebben a kihalt, rosszul fűtött teremben, a bosszantóan sürgő-forgó pincérhad közepette még feszültebb

lesz köztünk a viszony. Aztán eszembe jutott, hogy két éve, szerelmünk fénykorában éppen ebbe a vendéglőbe jártunk vacsorázni; és egyszerre rájöttem, a sok közül miért épp ezt választottam, holott ebben az évszakban olyan kihalt és rideg.

Egyik oldalt étlappal kezében állt előttünk a pincér; a másikon az italos várakozott a borlappal. Az ételekkel kezdtem, kissé Emiliához hajolva egymás után ajánlgattam őket, ahogyan figyelmes és udvarias férjhez illik. Lesütött szemmel ült, kurta válaszáinál föl se nézett: – Igen, nem jó.

Rendeltem egy üveg elsőrangú bort is, bár Emilia tiltakozott, hogy nem iszik.

– Majd megiszom én – mondtam.

Az italos cinkosán rám mosolygott, és a pincérrel együtt eltávozott.

Nem a vacsorát akarom itt részletezni, csak érzésállapotomat akarom lefesteni, mert akkor este jelentkezett először, de aztán Emilia mellett állandósult. Azt mondják, különösebb fáradság nélkül élhet az ember pusztán gépies cselekvések sorozatából, hiszen mozdulataink többségét ez a gépiesség öntudatlanná teszi. Ha megnézzük, egyetlen lépéshez is végtelen sok izmot mozgatunk meg, de hála a gépiességnek, nem is vesszük észre. Ugyanez történik az emberekhez fűződő kapcsolatainkban. Amíg azt hittem, Emilia szeret, addig valamiféle boldog gépiesség uralkodott kapcsolatunkban; csak cselekvéseim felszínét világította meg a tudatosság fénye, a többi a gyöngéd és észrevétlen megszokás sötétjében rejtőzött. Ám most, hogy a szerelem illúziója elhagyott, rájöttem, hogy még a legkisebb cselekvésem is tudatos. Itallal kínáltam, odanyújtottam a sót, ránéztem, aztán levettem róla a tekintetem, minden mozdulatot sötét, fájdalmas, kízó és tehetetlen tudatosság kísért. Egészen dermedt, eltompult és béna voltam; rajtakaptam magam, hogy minden ténykedésem után azon morfondírozom: jól tettem, rosszul tettem? Vagyis elvesztettem önbizalmamat. Vadidegenekkel szemben remélhetőleg visszaszerzem még. Emilia mellett visszavonhatatlanul elvesztettem: semmiben se reménykedhetem.

Így hát a közénk furakodó csöndet csak nagy néha törte meg egy-egy semmitmondó kérdés: – Kérsz bort? Kenyeret kérsz? Még húst? – Szeretném leírni ennek a csöndnek a teljes mélységét, mert azon az estén telepedett közénk először, hogy aztán soha többé ne hagyjon el. Tehát: elviselhetetlen csönd volt, mert tökéletesen kedvezőtlen, belém fojtotta minden mondanivalómat, éreztem, hogy képtelen vagyok megszólalni.

Pontatlanul határoznám meg, ha ellenséges csöndnek nevezném. Tulajdonképpen nem volt köztünk ellenségeskedés, legalábbis az én részemről; csak tehetetlenség. Tisztában voltam vele, hogy szívesen beszélnek, sok a mondanivalóm, de rájöttem arra is, hogy immár nem szavak kérdése a dolog, és nem tudnám többé megtalálni a kellő hangot. Ebben a meggyőződésben hallgattam, de nem annak a derűs embernek elégedettségével, akinek egyszerűen nincs szüksége a beszédre: majd szétfeszített a mondanivaló, tudatában voltam, ám a hallgatás mégis úgy fogott körül, mint egy börtön vasrácsai. De volt még más is: éreztem, hogy elviselheteden ugyan ez a csönd, számomra mégis a legkedvezőbb állapot. És ha megtöröm, akár a legóvatosabban és legfinomabban is, akkor – ha lehet – még a csöndnél is elviselhetetlenebb beszélgetésbe bonyolódnék.

Még nem szoktam hozzá a hallgatáshoz. Megettük az első fogást, majd a másodikat, és még mindig nem szólaltunk meg. A gyümölcsnél nem bírtam tovább, és megkérdeztem:

– Miért vagy ilyen szótlan?

Tüstént válaszolt:

– Mert nincs semmi mondanivalóm.

Nem látszott szomorúnak, se ellenségesnek; és ezek a szavak is őszintén hangzottak. Oktató hangon kezdtem újra:

– Az előbb olyasmit mondtál, ami több órás magyarázatot érdemelne.

Ugyanazon az őszinte hangon válaszolt:

– Felejtsd el azokat a dolgokat... vedd úgy, mintha nem mondtam volna.

Reménykedve kérdeztem:

– Miért kéne elfelejtenem? Ha bizonyosan tudnám, hogy nem igazak, akkor elfelejteném... Ha csak dühödben szaladt volna ki a szádon.

Nem szólt semmit. Megint reménykedtem. Talán igaz: erőszakosságomra válaszul mondta, hogy megvet. Óvatosan faggattam:

– Valld be, azok a ronda dolgok, amiket ma mondtál, nem igazak... azért mondtad, mert akkor úgy érezted, hogy gyűlölsz, és meg akartál sérteni.

Rám nézett, és megint hallgatott. Mintha könnyek visszfényét láttam volna nagy, sötét szemében, de az is lehet, hogy tévedtem. Elbízta magamat, a térítőn nyugvó keze után nyúltam, és azt mondtam:

– Emilia... nem igaz, ugye?

Szokatlan erővel húzta vissza kezét, nemcsak a karját, hanem úgy tetszett, hogy az egész testét.

– De igaz.

Tökéletesen őszinte, bár feldúlt hangja meghökkentett. Látszott, tisztában van vele, hogy e pillanatban mindent helyrehozna egy hazugság, legalábbis egy időre, legalábbis látszólag; és egy pillanatra elfogta a kísértés. De némi tünődés után lemondott róla. Új és még élesebb fájdalom hasított belém, lehajtott fejjel, fogamat összeszorítva mormogtam :

– Tisztában vagy vele, hogy bizonyos dolgokat senkinek se lehet magyarázat nélkül a fejéhez vágni... senkinek, legkevésbé a saját férjednek?

Nem szólt semmit, csak rám nézett, szinte nyugtalanul: arcom csakugyan eltorzulhatott a dühtől. Végül azt felelte:

– Megkérdeztél, és én válaszoltam.

– De köteles vagy magyarázatot adni.

– Hogyhogy?

– Meg kell magyaráznod, miért... miért vetsz meg?

– Á, azt sose fogom megmondani... még halálom óráján se.

Szokatlanul elszánt hangja meghökkentett. Csodálkozásom azonban nem tartott sokáig. Elöntött a düh, nem hagyott gondolkodni.

– Mondd – sürgettem, és megint elkaptam a kezét, de most egy cseppet sem gyöngéden –, mondd... miért vetsz meg?

– Már mondtam, hogy soha nem fogom elárulni.

– Mondd meg, míg szépen beszélek.

Magamon kívül nyomorgattam az ujjait. Csodálkozva pillantott rám, aztán a fájdalomtól eltorzult az arca, és menten kiült rá az a megvetés, melyről eddig csak beszélt.

– Hagyd abba – mondta nyersen –, most még fájdalmat is akarsz okozni.

– Fölfigyeltem erre az „is”-re, más bántalmakra célzott; elállt a lélegzetem.

– Hagyd abba... nem szégyelled magad?... A pincérek idenéznek.

– Mondd meg, miért vetsz meg.

– Ne légy hülye: engedj el.

– Mondd meg, miért vetsz meg.

– Uuuu – erőyes mozdulattal kiszabadította ujjait, közben leverte egy poharat. Üvegcsörömpölés hallatszott, Emilia fölállt, az ajtóhoz indult, és hangosan azt mondta: – Megvárlak a kocsiban... fizess.

Kiment, én meg mozdulatlanul ültem a helyemen, nem is a szégyentől semmisültem meg (úgy volt, ahogy mondta, az összes lézengő pincér bennünket nézett egész idő alatt, egy szót, egy mozdulatot se szalasztottak el összekapásunkból), inkább ettől az újfajta viselkedéstől. Még soha nem

beszért velem ilyen hangon, soha nem sértegetett. Az az „is” egyre fülemben visszhangzóit, mint egy kellemetlen új talány a többi mellett: hogyan és mikor követtem el azokat a dolgokat, amelyekről azzal az „is”-sel panaszkodott? Végül hívtam a pincért, kifizettem a számlát, aztán én is távoztam.

Kint észrevettem, hogy az idő, amely egész nap ködös és bizonytalan volt, sűrű, apró szemű esőre szánta el magát. Kissé arrább, a sötét térségen megpillantottam Emília alakját, az autó mellett állt mereven: bezártam a kocsit, és ő most türelmesen várt az esőben. Bizonytalan hangon mondtam:

– Bocsáss meg, elfelejtettem, hogy bezártam az ajtót. Hallottam, amint tökéletes nyugalommal válaszolt:

– Nem számít... alig esik.

Ezekre a megbocsátó szavakra örült módon megint elfogott a remény, hogy kibékülünk: hát lehet valakihez ilyen nyugodtan, ilyen kedvesen beszélni, ha megvetjük? Kinyitottam az ajtót, beszálltam, Emilia mellém ült. Begyújtottam a motort, és egyszerre furcsa-derűsen, szinte vidáman azt mondtam:

– No, Emilia, mit akarsz, hová menjünk? Nem fordult felém, maga elé nézve válaszolt:

– Nem tudom... ahová akarsz.

Benyomtam a gázpedált, a kocsit elindult. Mint mondtam, derűs, vidám és fesztelen hangulat vett rajtam erőt; úgy éreztem, ha tréfára fordítom a dolgot, ha könnyedebben fogom fel, nem annyira komolyan, ha szenvedélyesség helyett kissé félvállról veszem, akkor máris megoldottam kapcsolatunk minden nehézségét. Nem tudom, hogy mi történt velem abban a pillanatban: talán inkább a kétségbeesés szállt a fejembe, mint a nagyon erős bor. Könnyedén, erőltetett vidámsággal mondtam:

– Gyerünk, próba szerencse... lesz, ami lesz.

Módfelett otrombának éreztem magamat; amilyen otromba csak egy béna lehet, ha táncra akar perdülni. Emilia azonban nem szólt semmit, egészen újonnan felfedezett és gazdagnak hitt képességeimre hagyatkoztam, hamarosan kiderült azonban, hogy erőtlenség, vérszegény kis erecskét fedeztem föl. A Via Appián jártunk, a lámpafényben a fénylő esőfüggönyön át fel-feltűntek a ciprusok, a téglalapú épületek maradványai, a fehér márványszobrok, a római kori út rosszul illeszkedő nagy kövei. Egy darabig mentem, aztán váratlan, hamis lelkendezéssel azt mondtam:

– Felejsük el most az egyszer, kik vagyunk, képzeljük azt, hogy diákok vagyunk, akik egy nyugodt sarkot keresnek, távol a tolakodó tekintetektől, hogy békén szerethessék egymást.

Most se szólalt meg, én pedig felbátorodva ettől a hallgatástól, miután újabb utat tettünk meg, hirtelen megállítottam a kocsit. Most szakadt az eső, az ablaktörő lapátjai ideoda jártak a szélvédő üvegen, de nem jutott idejük letörülni a patakokban ömlő vizet.

– Diákok vagyunk – mondtam újra bizonytalanul –, engem Mariónak hívnak, téged Mariának... végre-valahára találtunk egy békés zugot, kicsit ugyan esős... De bent a kocsiiban nagyon jó... csókolj meg.

Egy részeg határozottságával öleltem át a vállát, és megpróbáltam megcsókolni.

Nem tudom, miben reménykedtem: abból, ami a vendéglőben történt, rá kellett volna jönnöm, hogy mire számíthatok. Emília először szinte kedvesen, csöndesen igyekezett kibújni a karomból; aztán, látva, hogy csak erősködöm, megfogom az állat, arcát próbálom magam felé fordítani, vadul ellökött:

– Megörültél?... vagy berúgtál?

– Nem, nem rúgtam be – dűnnyögtem –, adj egy csókot.

– Eszem ágában sincs – felelte őszinte méltatlankodással, és megint ellökött. Majd egy pillanat múlva: – Aztán csodálkozol, ha azt mondom, hogy megvetlek... amikor így viselkedsz... azok után, ami köztünk történt.

– De szeretlek.

– Én nem.

Aggasztóan nevetségesnek éreztem magam, mint aki kétszeresen kellemetlen, egyszerre komikus és jóvátehetetlen helyzetbe került. De még képtelen voltam rá, hogy föladjam a játszmát.

– Szerelemből vagy erőszakkal, de meg fogsz csókolni – morogtam erőszakosnak és férfiasnak szánt hangon. És rávettem magam.

Most nem szólt semmit, de kinyitotta az ajtót, amitől előreestem, az üres ülésre. Kiugrott a kocsiból, kimenekült az útra, a sűrű zápor se zavarta.

Egy pillanatig elképedten meredtem hűlt helyére.

– Micsoda marha vagyok – mondtam hangosan, aztán én is kiszálltam.

Jócskán esett, amikor leléptem, bokáig merültem egy tócsába. Ettől megdühödtem, és még nyomorultabbul éreztem magam. Elkecseregve kiabáltam:

– Emilia... gyere ide... légy nyugodt... nem nyúlok hozzád.

Pontosan nem lehetett tudni, hogy honnan válaszol, de nem volt messze.

– Vagy abbahagyod, vagy gyalog megyek vissza Rómába.

Remegő hangon válaszoltam:

– Gyere, mindent megígérek, amit csak akarsz.

Egyre jobban szakadt; az eső befolyt a nyakamba, undorítóan vizes lett a tarkóm; homlokomon és halántékomon is patakzott. A kocsilámpák csak vékony csíkot világítottak be az úton, egy római kori maradvány, egy téglahalom meg egy magas fekete ciprus rajzolódott ki a sötétben; de akárhogy meregettem is a szememet, Emiliát nem láttam. Csüggedten szólongattam:

– Emilia... Emilia – hangom szinte sírásba fulladt. Végre előjött a homályból, és belépett a lámpák fénykörébe.

– Szóval megígéred, hogy nem nyúlsz hozzám? – kérdezte.

– Igen, megígérem.

A kocsihoz ment, beszállt, és hozzátette:

– Micsoda viccek ezek... csupa víz vagyok... a hajam is elázott... reggel mehetek a fodrászhoz.

Én is beszálltam, szótlanul, és azonnal elindultunk. Emilia párszor feltűnően tüsszentett, jelezve, hogy náthás lett miattam. De nem vettem föl a kesztyűt: mintha álomban vezettem volna. Rossz álomban, ahol igazán Riccardónak hívnak, és van egy Emilia nevű feleségem, akit szeretek, s aki nem szeret engem, sőt megvet

11

Másnap reggel bágyadtan és leverten ébredtem, mélységesen undorodtam mindattól, ami aznap és a következő napokon várt rám, bármi legyen is. Emilia még aludt a hálósobában; én a szalonban, a díványon hevertem a félhomályban, lassan, borzongva vettem tudomásul a valóságot, amelyről álomban megfeledkeztem. Összegeztem a gondolataimat : döntenem kell, hogy elfogadom-e, vagy visszautasítom az *Odüsszeia* forgatókönyvét; meg kell tudnom, hogy miért vet meg Emilia; és rá kell jönnöm, hogyan hódíthatom vissza.

Mondtam már, milyen kimerült, bágyadt és erőtlen voltam; hamar rájöttem, hogy ez a hivataloskodó módszer, amellyel életem három létkérdését összegeztem, csak kísérletezés, hogy tetterősnek, szellemileg

frissnek érzem magam, ugyanis távolról se voltam az. A tábornokok, a politikusok, az üzletemberek is így fogják össze megoldandó problémáikat, így szűkítik le és tárgyiasítják áttekinthető és kezelhető élettelen dolgokká. En azonban más ember voltam; egészen más. Éreztem, hogy színlelt tetterőm és szellemi frisségem is elszáll, ha egyszer a tettek mezejére kell lépnem.

Tisztában voltam vele; és ahogy ott feküdtem a díványon, hanyatt, lehunyt szemmel, arra is rájöttem, hogy amint válaszolni akarok az előbbi három kérdésre, képzeletem rögtön elrugaszkodik a valóságtól, és üres álmodozásba menekül. Az *Odüsszeia* forгатókönyvébe temetkezve látom magamat, mintha mi se történt volna; Emiliával kimagyarázkodtunk, kiderült, hogy az a rettenetes megvetésdolog valójában gyerekes félreértésből származik; és végre-valahára kibékülünk. Ha ezeken a dolgokon tűnődtem, észrevettem, hogy mindig arról álmodozom, hogy a dolgok jól, vagyis úgy végződnek, ahogy szeretném: valóságos úr tátongott képzelgéseim meg a jelenlegi helyzet közt, és ezt az úrt sehogy se tudtam betölteni, legalábbis semmi valóságos vagy értelmes dologgal. Egyszerűen, azt szerettem volna, ha kívánságaim szerint oldódik meg a helyzet, csak éppen azt nem tudtam, hogyan.

Elbóbiskoltam, talán el is aludtam. Csak arra riadtam föl, hogy Emilia ott ül pongyolában a dívány lábánál. A nappali még mindig félhomályban volt, a redőnyök leeresztve; de az asztalon, a dívány mellett égett egy kislámpa. Emilia bejött, meggyújtotta a lámpát, leült mellém, és én észre se vettem.

Elnéztem, ahogy ágyam lábánál ül, a meghitt kép régi ébredéseket juttatott eszembe, a boldog időkből, és egy pillanatra megint csalóka remény csillant fel bennem.

– Emilia, szeretsz? – dadogtam felülve. Kicsit várt, mielőtt válaszolt:

– Figyelj ide, beszélnem kell veled – mondta azután.

Nagy hidegséget éreztem; már-már azt feleltem, hogy hallani se akarok semmiről, hagyjon békén, aludni akarok. Mégis azt válaszoltam:

– Beszélned, miről?

– Kettőnkről.

– De hát nincs miről beszélnünk – feleltem, és igyekeztem leküzdeni hirtelen nyugtalanságomat –, nem szeretsz már, sőt megvetsz... ez minden.

– Nem, azt akarom mondani – lassan ejtette ki a szavakat –, hogy még ma visszamegyek a mamához... Meg akartam mondani, mielőtt felhívom... hát most már tudod.

Erre a híre aztán nem számítottam, pedig azok után, amik előző nap történtek, teljesen logikus és várható volt. Bármilyen furcsa, de eszembe se jutott, hogy Emilia elhagyhat; eddig azt hittem, nem lehet már ridegebb és kegyetlenebb. És lám, most teljesen váratlanul még továbbmegy egy lépéssel.

– El akarsz hagyni? – motyogtam értetlenül.

– Igen.

Pillanatig hallgattam; aztán a belém sajduló fájdalomtól egyszerre tettyágy fogott el. Fölpattantam a díványról, ahogy voltam, pizsamában, az ablakhoz mentem, mintha föl akarnám húzni a redőnyt, hogy világosságot csináljak, aztán mégis visszafordultam, és kiabálni kezdtem:

– Nem mehetsz el csak így... nem akarom.

– Ne légy gyerek – mondta higgadtan. – Egyetlen dolgot tehetünk, azt, hogy elválunk... semmi sincs már köztünk, már ami engem illet... mindkettőnknek jobb lesz.

Hogy erre mit csináltam, fogalmam sincs: helyesebben csak néhány mondatra, néhány mozdulatra emlékszem. Valami önkívületi állapotban mozoghattam és beszélhettem, nem tudtam semmiről. Azt hiszem, öles léptekkel járkáltam a szobában, pizsamában, kócosán, hol könyörögtem, hogy ne hagyjon el, hol a helyzetemet magyarázgattam, hol meg csak úgy beszéltem, bele a levegőbe, mintha ott se volna. Az *Odüsszeia* forgatókönyve, a lakás, a hátralevő részletek, drámaírói ábrándjaim – melyeket feláldoztam –, Emilia iránti szerelmem, Battista és Rheingold, életem összes szereplője és színhelye mind ott kavargott lázasan összevissza, mint egy örült kéz rázta kaleidoszkóp színes tört üvegei. De éreztem, hogy ez a kaleidoszkóp már csak üvegdarabkák halmaza, ez már semmiféle ábrává, semmiféle renddé nem áll össze – minden hiú remény; és most össze is tört, az üvegdarabkák a szemem láttára szóródtak szét a földön. Szabályos magányérzés vett rajtam erőt, illetve a magánytól való félelem, ezen túl azonban nem jutottam: rettenetes súllyal nehezedett rám, nemcsak a gondolkodásban, a lélegzésben is akadályozott. Egész valóm fellázadt az elszakadás és a magány gondolatától; de azt is észrevettem, hogy lázadásom őszinte ugyan, mégse vagyok teljesen meggyőző, ellenkezőleg. Csakugyan, ijedtségem és rémületem köde időnként

fölszakadt, és akkor megláttam Emiliát, még mindig ugyanott ül a díványon, és nyugodtan válaszolgat:

– De Riccardo, gondolkodj egy kicsit: mást nem tehetünk.

– De én nem akarom – ismételtem utoljára, és megálltam előtte. – Nem akarom.

– Miért nem akarsz? Gondolkodj ésszerűen.

Valamit mondtam, aztán megint a szoba másik végébe mentem, és beletúrtam a hajamba. Ráébredtem, hogy ebben az állapotban még kifejezni se tudom magamat, nemhogy Emiliát meggyőzni. Nagy nehezen sikerült lecsillapodnom, visszaültem a díványra, és görnyedten, fejemet kezembe temetve azt kérdeztem: – És mikor mész el?

– Még ma.

Ezek után fölállt, nem törődött velem, aki még mindig magamba roskadtam, fejemet kezembe hajtva ültem, hanem kiment a szobából. Ezt nem vártam, mint ahogy eddig semmit se vártam abból, amit tett vagy mondott; egy pillanatra elképedve, hitetlenül bámultam. Aztán körülnéztem a szobában, és furcsa érzésem támadt – az volt a legijesztőbb, hogy olyan világosan éreztem: az elszakadás máris bekövetkezett, magányom máris megkezdődött. A szoba ugyanaz volt, mint amikor Emilia pár perccel előbb itt ült a díványon; mégis egészen megváltozott. Arra kellett gondolnom, hogy olyan, mintha egy dimenzió eltűnt volna. A szoba már nem az volt, mint amikor még Emiliát benne tudtam; olyan volt már, mint amilyennek azzal a tudattal fogom nézni – ki tudja, mennyi ideig –, hogy Emilia nincs már itt, és nem is lesz soha. A magány a levegőben volt, beleköltözött a tárgyakba, mindenütt ott volt, és furcsa módon, nem belőlem áradt a tárgyak felé, hanem a tárgyakból sugárzott felém. Mindezt nem gondoltam végig, inkább eltompult, fájó és csodálkozó érzékenységgel fogtam fel. Aztán rádöbbenem, hogy sírok, abból vettem észre, hogy valami csiklandozza a szájam sarkát, odanyúltam, és nedvesnek találtam az arcomat. Nagyot sóhajtottam, és őszinte, elemi erővel zokogtam fel. Közben fölkeltem, és kimentem a nappaliból.

A szalon félhomálya után vakítónak és elviselhetetlennek éreztem a hálószoba világosságát, minthogy még mindig pizsamában voltam, arcom pedig maszatos a könnytől; Emilia a vetetlen ágyon ült, és a telefont hallgatta; egy szavából rájöttem, hogy anyjával beszél. Megfigyeltem, hogy arca tétova és zavart; én is leültem, kezembe tettem a fejem, és tovább zokogtam. Nem tudtam egészen világosan, hogy miért sírok ennyire: talán

nemcsak az életem romjait sirattam, őszibb fájdalom működött bennem, semmi köze nem volt Emiliához és az elhatározásához, hogy elhagy. Emilia csak hallgatta-hallgatta a telefont. Anyja hosszú és bonyolult előadást tarthatott; könnyeim közt is láttam, hogy arcára gyorsan és sötéten, mint felhő árnyéka a tájra, csalódottság, harag, keserűség borul. Végül azt mondta:

– Jó, jó, értem, ne beszéljünk róla többet – ám újabb hosszú szöveg szakította félbe. Ezúttal azonban nem volt türelme végighallgatni, hirtelen azt mondta: – Már mondtad, jó, értem, a viszontlátásra. – Anyja mondott még valamit, erre megismételte: – Viszontlátásra – és letette a kagylót, bár úgy tűnt, még hallatszik az anyja hangja.

Fölnézett, de nem látott, olyan volt mint egy alvajáró. Ekkor ösztönösen megragadtam a kezét, és azt dadogtam:

– Ne menj el, könnyörgök... ne menj el.

A gyerekek az érzelmi meggyőzés döntő fegyverének tartják a sírást; de nemcsak a gyerekek, a nők és a gyöngé, gyereklelkű felnőttek is. E pillanatban én is sírtam, mint egy gyerek vagy nő, vagy valami más gyöngé teremtmény – bár őszinte fájdalommal sírtam – valahogy abban reménykedtem, hogy ráveszem vele Emiliát, hogy ne hagyjon el; és ettől az ábrándtól kissé megvigasztalódtam ugyan, de közben álszentnek is éreztem magam. Mintha azért sírnék, hogy a könnyeimmel zsaroljam Emiliát. Hirtelen elszégyelltem magam; meg se vártam válaszát, fölkeltem, és kimentem a szobából.

Néhány másodperc múlva utánam jött. Közben volt időm úgy-ahogy rendbe hozni magam, megtörültem a szememet, köpenyt húztam a pizsamára. Már a karosszékekben ültem, éppen cigarettára gyújtottam, gépiesen, sok kedvem nem volt hozzá. Ő is leült, és rögtön megszólalt:

– Légy nyugodt... ne félj... nem megyek el – de milyen reménytelen, keserű hangon mondta, milyen leverten. Ránéztem: lesütötte a szemét, mintha gondolkodna; de aztán észrevettem, hogy remeg a szája sarka, kezével a pongyola szélét gyűrögeti; ez a mozdulat elárulta, hogy mennyire zavart és elveszett. Aztán váratlan elkeseredéssel tette hozzá: – Anyám nem akarja... azt mondja, kiadta a szobámat egy albérlőnek... két lakója már volt, most három van, tele a lakás... azt mondja, nem hiszi, hogy komolyan gondolom... azt mondja, gondolkodjam rajta... hát nem tudom, hová menjek... senkinek se kellek... kénytelen vagyok veled maradni.

Szíven ütött ez a szó, őszintesége olyan kegyetlen volt; azt hiszem, hogy össze is rezzentem, mintha kést döftek volna belém. Nem bírtam visszafojtani a sértett kiáltást:

– Mért beszélsz velem így... kénytelen... mit vétettem? mért gyűlölsz ennyire?

Most ő sírta el magát, megláttam, bár igyekezett eltitkolni, kezébe rejtette fél arcát. Aztán megrázta a fejét, és azt mondta:

– Nem akartad, hogy elmenjek... hát maradok... most elégedett vagy, nem?

Fölálltam a karosszékből, melléje ültem a díványra, karomba fogtam, bár az első érintésre visszahúzódott, és ellenállt.

– Persze hogy szeretném, ha maradnál – mondtam –, de nem így... nem kénytelenségből... mit vétettem, Emilia, amiért így beszélsz velem?

– Ha akarod, elmegyek... albérletbe megyek... csak rövid ideig kell segítened... aztán visszamegyek gépíróőnének... mihelyt munkát találok, nem kérek tőled semmit – mondta.

– De nem... azt akarom, hogy maradj... de nem kénytelenségből, Emilia, nem kénytelenségből – kiáltottam föl.

– Nem te kényszerítesz – felelte egyre sírva –, hanem az élet.

Ahogy a karomban tartottam, megint elfogott a kísértés, hogy megkérdezzem, miért nem szeret már, miért vet meg, és mi történt, mit vétettem ellene. De most – talán mert annyira sírt, és olyan elveszett volt – nekem részben visszatért a nyugalom. Ez a pillanat alkalmatlan a kérdezősködésre, mondtam magamban; kérdésekkel különben se megyek semmire; finomabb, ravaszabb módszerekhez kell folyamodnom, ha meg akarom tudni az igazságot. Kicsit vártam, közben félrefordított fejjel tovább sírt. Majd azt javasoltam:

– Nézd, függesszünk föl minden vitát, minden magyarázkodást. .. úgyis csak fájdalmat okozunk egymásnak... nem akarok tudni semmit rólad, legalábbis egyelőre... inkább hallgass ide: végül is belementem, megírom az *Odüsszeia* forgatókönyvét... de Battista azt akarja, hogy a Nápolyi-öbölben dolgozzunk, ahol a jelenetek nagy részét forgatják majd... elhatároztuk tehát, hogy Capriba megyünk... ott nyugton hagylak, esküszöm... egyébként nem is tehetek mást: egész nap dolgoznom kell majd a rendezővel, meglátod, csak étkezésnél találkozunk, akkor se mindig... Capri csodálatos hely, nemsokára jön a fürdőszezon... kipihened magad, fürdesz, sétálgatsz, megnyugszol, végiggondolsz mindent, szép

nyugodtan elhatározod, hogy mit akarsz tenni... anyádnak végül is igaza van: gondolkodnod kell a dolgon. . . aztán négy-öt hónap múlva közlöd, hogy mit határoztál, és akkor, de csakis akkor, újra beszélünk a dologról.

Még mindig a vállamba rejtette a fejét, talán hogy ne lásson. Aztán majdnem megvigasztalódva kérdezte:

– És mikor indulnánk?

– Azonnal... vagyis körülbelül tíz nap múlva... amint visszajön a rendező Párizsból.

Ahogy magamhoz szorítottam, és éreztem lágy, gömbölyded mellét, azon tanakodtam, megkockáztathatok-e egy csókot. Az igazság az, hogy egyáltalán nem vett részt ebben az ölelésben, csak eltúrte. Mégis azzal áltattam magam, hogy ez a tartózkodás nem egészen közönyös, van benne már valami vonzódás is. Aztán hallottam, hogy megnyugodott, bár még mindig vonakodó hangon azt kérdi:

– És hová megyünk Capriban? Szállodába?

Vidáman válaszoltam, azt hittem, hogy örömet szerzek neki:

– Nem megyünk szállodába... a szálloda nagyon unalmas... jobbat tudok... Battista följajánlotta a villáját... rendelkezésünkre áll egész idő alatt, amíg a forgatókönyvírás tart.

Azonnal fölfigyeltem: úgy volt, ahogy pár nappal előbb már gondoltam, amikor olyan sebtében elfogadtam Battista ajánlatát: Emiliának valamiért nincs ínyére a dolog. Menten kiszabadította magát ölelésemből, és a dívány sarkába húzódott, úgy ismételte meg:

– Battista villája... és belementél?

– Azt hittem, hogy örülni fogsz neki – próbáltam mentegetőzni –, egy villa sokkal jobb a szállodánál.

– Belementél?

– Igen, azt hittem, jól teszem.

– És a rendezővel leszünk ott?

– Nem, Rheingold szállodában fog lakni.

– Battista ott lesz?

– Battista? – kérdeztem, és kissé csodálkoztam a kérdésen. – Azt hiszem, időnként... de rövid ideig, víkendeken, egy-két napig... hogy lássa, hogyan halad a munkánk.

Ezúttal nem szólt semmit: pongyolája zsebében turkált, majd kihúzott egy zsebkendőt, és kifújta az orrát. Ahogy mozgott, jó darabon szétnyílt a pongyolája, egészen a derekáig, kilátszott a hasa meg a lába. Szorosan

keresztbe rakott lábbal ült, nyilván szeméremből, de fehér, fiatalosan duzzadó hasa olyan ártatlan bőségben érintkezett keresztbe tett izmos combjával, hogy minden visszaütésénél erősebben hatott rám. Elnéztem, ahogy tudtán kívül fölkinálkozik, és hirtelen támadt vággyal kívántam meg ezt a páratlanul ösztönös kitarulkozását, amely egy pillanatra abba a hitbe ringatott, hogy nyugodtan közeledhetem hozzá, és a magamévá tehetem.

De rájöttem, hogy akármennyire vágyom is rá, nem teszem meg; csak néztem, valósággal lopva, miközben orrát fújta, mintha attól tartanék, hogy fölfedezi tekintetemet, és megszégyení. Aztán az jutott eszembe: hát ide jutottál, suttyomban nézed a feleséged meztelenségét, mint valami tiltott dolgot, ahogy a gyerekek leskelődnek a strandkabin résein; dühösen lábára húztam a pongyola szárnyát. Nem vette észre, visszatette a zsebkendőt, aztán lecsillapodva mondta:

– Veled megyek Capriba... de egy feltétellel...

– Ne beszélj nekem semmiféle feltételről... tudni se akarok semmiről – ordítottam hirtelen –, jó, elmegyünk... de tudni se akarok semmiről... és most menj, menj.

Nagyon dühös lehetett a hangom, mert tüstént fölállt, szinte ijedten, és kisietett a szobából.

12

Az utazás napja. Battista úgy döntött, hogy elkísér bennünket a szigetre, hogy – így fejezte ki magát – ellássa a házigazda tisztét; amikor az utcára értünk, kiskocsim mellett ott találtuk a producer hatalmas, piros luxusautóját. Már június első napjaiban jártunk, de az idő még bizonytalan, felhős-szeles volt: Battista bőr viharkabátban és flannelnadrágban állt a kocsi mellett, Rheingolddal beszélgetett; a rendező jó némethez illően, aki Olaszországot a napfény hazájának képzei, eléggé könnyen öltözött, ellenzős fehér vászonsapka volt rajta és trópusi szabású csíkos vászonöltöny. Kiléptünk a házból, nyomunkban a házmester meg a szobalány a bőröndökkel; azok ketten rögtön otthagyták a kocsit, és elénk jöttek.

– Hát akkor hogyan helyezkedünk el? – kérdezte Battista az üdvözlések után. Aztán meg se várta a választ, folytatta: – Azt javaslom, hogy a hölgy velem jöjjön, az én kocsimban: Rheingold magával megy, Molteni... így

már az úton beszélhetnek a filmről... mert – fejezte be mosolyogva, mégis komolyan – ma megkezdődik az igazi munka... két hónap múlva a kezemben akarom látni a forgatókönyvet.

Emiliára néztem, szinte gépiesen; és észrevettem, hogy arca megint olyan szétesett, amilyennek már többször megfigyeltem: a zavaráról és undoráról árulkodott. De ügyet se vettem rá; nem gondoltam arra, hogy kapcsolatban van Battista egyébként ésszerű javaslatával.

– Remek – mondtam, és igyekeztem vidámnak látszani, ahogyan egy hangulatos kiránduláshoz illik –, remek... Emília magával megy, Rheingold pedig velem... de nem ígérem, hogy a forgatókönyvről beszélünk majd...

– Félek a gyorsaságtól... – kezdte Emília – maga azzal a kocsival mindig túl gyorsan megy...

De Battista hevesen karon ragadta.

– Velem ne féljen... – kiabálta – aztán mitől fél?... én is féltem a bőrömet – és valósággal a kocsijához vonszolta. Láttam, hogy Emília kérdően és tétován néz rám, egy pillanatra eltűnődtem, nem kellene-e erősködnöm, hogy én viszem magammal. De aztán arra gondoltam, hogy Battista rossz néven venné; szenvedélye volt az autózás, és igazat szólva ragyogóan vezetett; tehát megint hallgattam. Emília még erőtlenül tiltakozott:

– De én jobban szeretnék a férjem kocsijában menni.

Battista tréfásan ellenkezett:

– De hát mit akar a férjével?... egész nap együtt van vele... gyerünk, mert megsértődöm.

Közben odaértek az autóhoz, Battista kinyitotta az ajtót, Emília beült, Battista megkerülte a kocsit, aztán a másik oldalon ő is beszállt... kissé elmélázva néztem őket, csak Rheingold hangja riasztott föl:

– Nos, készen vagyunk? – kérdezte. Összerázkódtam, én is beszálltam, begyújtottam a motort.

Hátam mögött hallottam az induló autó robaját; aztán a koci elhúzott mellettünk, és gyorsan távolodott a szűk, lejtős utcán. Még a hátsó üvegen át megpillantottam őket, amint egymás mellett ülnek; aztán az autó bekanyarodott, és eltűnt.

Battista azt ajánlotta, hogy beszélgessünk útközben a forgatókönyvről. Tanácsa fölösleges volt: amint teljes hosszában átszeltük a várost és közepes sebességgel – amennyi kiskocsimtól telt – rátértünk a Formiába vezető útra, Rheingold, aki addig hallgatott, azonnal elkezdte:

– Vallja be az igazat, Molteni, aznap ott, Battistánál félt, hogy egy *kolossal* filmet kell majd csinálnia.

Mosolyogva megnyomta a német szót.

– Még most is félek – mondtam szórakozottan –, annál is inkább, mivel manapság ilyen szelek járnak az olasz filmstúdiókban.

– Hát ettől nem kell félnie... mi – kemény és parancsoló hangot ütött meg hirtelen – pszichológiai filmet csinálunk, csakis pszichológiai... mint ahogy akkor mondtam... nekem, kedves Molteni, nem szokásom azt tenni, amit a producerek akarnak... hanem azt, amit én akarok... a színházban én vagyok az úr, senki más... különben nem csinálom a filmet... egyszerű, nem?

Azt feleltem, hogy csakugyan, nagyon egyszerű; őszinte vidámsággal beszéltem, mert az önállóságának ez a bizonygatása azt a reményt keltette bennem, hogy könnyen kijövök majd Rheingolddal, és a szokottnál kicsit kellemesebb lesz a munka. Rheingold pillanatnyi szünet után folytatta:

– Most szeretnék néhány gondolatomról beszélni... Tud közben vezetni?

– Persze – mondtam; de épp abban a pillanatban, amikor Rheingold felé fordultam, a keresztúton egy kétökrös szekér közeledett az országúthoz, és félre kellett rántanom a kormányt. Az autó megpördült, vadul ide-oda billegett, alig tudtam egyenesbe hozni, kis híján nekimentünk egy fának. Rheingold elnevette magát:

– Azt hiszem, mégse.

– Ügyet se vessen rá – mondtam kissé dühösen –, igazán nem láthattam ezeket az ökröket... beszéljen csak: hallgatom.

Rheingold nem kérte magát:

– Nézze, Molteni... beleegyeztem, hogy Capriba menjünk... a külső felvételeket úgyis a Nápolyi-öbölben forgatjuk... de ez csak a háttér lesz... egyébként akár Rómában is maradhattunk volna... Odüsszeusz drámája nem egy tengerész, vagy egy felfedező vagy egy háborúból hazatérő hős drámája... az ő drámája egy ember drámája... Odüsszeusz mítosza bizonyos embertípus igaz történetét rejtí magában.

– A görög mítoszok, mind, időhöz, helyhez nem kötött örök emberi drámákat hordoznak – mondtam találomra.

– Pontosan... más szóval a görög mítoszok az emberi életből vett allegóriák... és mit kell tennünk nekünk, modern embereknek, hogy életre keltsük ezeket a homályos, ősi mítoszokat?... Először is meg kell fejtenünk az értelmüket, hogy mit jelenthetnek nekünk, modern embereknek, aztán

mélyrehatóan meg kell vizsgálnunk ezt a jelentést, értelmeznünk kell, ábrázolnunk... de önállóan és elevenen, függetleníteni kell magunkat azoknak a remekműveknek a hatásától, amelyeket a görög irodalom alkotott ezekből a mítoszokból... vegyük például... biztosan ismeri O'Neill *Amerikai Élektúra*-ját, amelyből a film is készült.

– Persze, ismerem.

– Nos, O'Neill is rájött erre az egyszerű igazságra: modern felfogásban kell értelmezni az antik mítoszokat, az *Oreszteia* esetében... én mégse szeretem az *Amerikai Élektúra*-t... és tudja, miért?... Mert O'Neill hagyta magát megfélemlíteni Aiszkhülosztól... helyesen gondolta, hogy Oresztész mítosza pszichoanalitikusan is magyarázható... de megijedt a tárgytól, és szó szerinti átdolgozást írt... mint a jó tanuló, aki vonalas füzetbe írja a leckét... látszanak a vonalak, Molteni – Rheingold jót nevetett saját O'Neill-kritikáján.

A Róma környéki síkságon haladtunk keresztül, közel a tengerhez, alacsony dombok közt, az érett gabona sárgáját csak itt-ott törte meg egy-egy lombos fa. Alaposan lemaradhattunk Battistától, gondoltam; előttünk az út – ameddig a szem ellátott – üres volt az egyenesekben, üres a kanyarok után. Battista azzal a száz fölötti sebességével már legalább ötven kilométerre lehet előttünk. Rheingold újra kezdte:

– Ha O'Neill rájött arra az igazságra, hogy a görög mítoszokat modern felfogásban, a lélektan legújabb felfedezései szerint kell értelmezni, akkor a tárgyat se kellett volna annyira tisztelnie, fel kellett volna rúgnia, ízekre kellett volna szednie, és megújítani az egészet... nem tette, *Amerikai Élektúra*-ja unalmas és lélektelen... iskolai dolgozat.

– Én szépnek találom – tiltakoztam. Rheingold nem figyelt közbeszólásomra, folytatta:

– Nekünk most azt kell tennünk az *Odüsszeia*-val, amit O'Neill nem akart vagy nem tudott megtenni az *Oreszteia*-val... fel kell nyitnunk, mint az anatómiai asztalon a hullákat, meg kell vizsgálnunk belső szerkezetét, szét kell szednünk, aztán modern igényeink szerint újra összeraknunk.

Azon tanakodtam, hová akar Rheingold kilyukadni.

- Az *Odüsszeia* fölépítését ismerjük – mondtam csak úgy vaktában: – az otthon, a család, a haza utáni vágy és a gyors hazatérést akadályozó számtalan esemény konfliktusára épül... nyilván minden hadifogoly, minden otthonába megtérő, akit útjában valami feltartóztat, a maga módján egy kis Odüsszeusz.

Rheingold kacaja kotkodácsolásnak hangzott:

– Ezt vártam: a hazatérő, a fogoly... pedig szó sincs ilyesmiről, Molteni... ne álljon meg a külsőségeknél, a tényéknél... különben az *Odüsszeiá*-t csakugyan az a veszély fenyegeti, hogy egy *kolossal* film lesz, kalandfilm, ahogyan Battista szeretné... Battista azonban producer, és helyes, hogy így gondolkodik... de maga, Molteni, intelligens ember léte... Molteni, maga okos, intelligens ember, használja az esztét... próbálja meg.

– Épp azt csinálom – mondtam kissé mérgesen –, mást se teszek.

– Nem, nem használja... jól gondoljon bele, nézzen a mélyére, és akkor először is arra a tényre figyel föl, hogy Odüsszeusz története a feleségéhez fűződő viszonyának története.

Ezúttal egy szót se szóltam. Rheingold folytatta:

– Mi lepi meg az embert legjobban az *Odüsszeiá*-ban? Az, hogy Odüsszeusz milyen soká tér haza, tíz évbe telik, míg hazatér... és ez alatt a tíz év alatt fenn hirdeti, hogy mennyire szereti Pénélopét, közben annyiszor csalja meg, ahányszor csak alkalma nyílik rá... Homérosz azt állítja, hogy Odüsszeusz csak a feleségére gondol, leghőbb vágya, hogy újra találkozzon vele... de elhiggyük neki, Molteni?

– Ha Homérosznak nem hiszünk – mondtam tréfálkozva –, akkor igazán nem tudom, hogy kinek higgyünk?

– Saját magunknak, modern embereknek, akik átlátunk a mítoszon... Molteni, újra meg újra elolvastam az *Odiisszeiá*-t, és arra a következtetésre jutottam, hogy Odüsszeusz – jóllehet, nem tudatosan – de valójában nem akar hazamenni, nem akar találkozni Pénélopéval... ez az én következtetésem, Molteni.

Most se szóltam. Hallgatásomtól Rheingold fölbátorodott, és folytatta:

– Odüsszeusz tulajdonképpen fél tőle, hogy vissza kell térnie a feleségéhez, s mindjárt meglátjuk, hogy miért, és ebbéli félelmében tudat alatt maga állít akadályokat hazatérése elé... Híres kalandszelleme valójában nem más, mint öntudatlan vágya, hogy minél jobban lelassítsa az utat, minél több kalandba bonyolódjék, amelyek aztán csakugyan megállítják és eltérítik útjáról... nem Szküllá és a Kharüb-díszek, Kalüpszo és a phaiákok, Polüphemosz és Kirké meg az istenek állják útját; Odüsszeusz tudatalattija keresi rendre a jobbnál jobb ürügyeket, hogy itt maradjon még egy évig, ott meg kettőig, és így tovább.

Tehát erre a klasszikusan freudi magyarázatra akart kilyukadni Rheingold. Csodálkoztam, hogy nem jöttem rá előbb: Rheingold német, Berlinben kezdte pályáját Freud első sikereinek idején, aztán az Egyesült Államokba ment, ahol a mélylélektant nagy becsben tartják, természetes, hogy Odüsszeuszra, erre a komplexusoktól aztán végleg mentes hősre is a pszichoanalitika módszereit akarja alkalmazni.

– Nagyon szellemes... – mondtam szárazon – de még nem látom, hogyan...

– Egy pillanat, Molteni, egy pillanat... tehát magyarázatom fényében – és a modern pszichológia újabb felfedezései szerint ez az egyetlen helyes magyarázat – világossá vált, hogy az *Odüsszeia* tulajdonképpen egy megutált házasság belső története... Odüsszeusz sokáig küzd ez ellen az utálat ellen, aztán belemerül, és végül csak tízévi lelki tusa után küzdi le, nyugszik bele abba a helyzetbe, amely a lelkitusát előidézte... más szavakkal, Odüsszeusz tíz évig maga emeli az akadályokat, találja ki az összes lehetséges ürügyet, hogy ne kelljen visszatérnie a családi fedél alá... sőt, többször gondol rá, hogy más nővel köti össze életét... végül azonban sikerül erőt vennie magán, és hazatér... nos, ez a visszatérés pontosan azt jelenti, hogy elfogadja a helyzetet, amely miatt útnak indult, és amelybe nem akart visszatérni.

– Milyen helyzetet? – kérdeztem, ezúttal csakugyan elképedve. – Odüsszeusz egyszerűen azért indult útnak, mert részt akart venni a trójai háborúban, nem?

– Külsőségek, külsőségek... – hajtogatta Rheingold türelmetlenül – arról a helyzetről beszélek, amely Ithakában uralkodott, mielőtt Odüsszeusz háborúba indult, a kérők, meg minden, de erről majd akkor, ha azt magyarázom el, hogy Odüsszeusz miért nem akar megtérni Ithakába, miért fél attól, hogy találkozik feleségével... Előbb azonban egy elsőrendű fontosságú dolgot szeretnék hangsúlyozni: az *Odüsszeia* nem nagy területeken játszódó, földrajzi értelemben vett kalandtörténet, ahogyan Homérosz szeretné elhitetni... hanem Odüsszeusz belső drámája... minden, ami itt történik, az Odüsszeusz tudatalattijának szimbóluma... természetesen ismeri Freudot, ugye, Molteni?

– Igen, egy kissé.

– Nos, Freud lesz az útikalauzunk Odüsszeusz belső tájain, és nem Bérard a térképeivel meg a filológiai tudományával, amely nem magyaráz

meg semmit... a Földközítenger tájai helyett Odüsszeusz lelkét fedezzük föl... vagy még inkább, tudatalattiját.

Homályos ingerültséggel, talán túl hevesen mondtam:

– Egy *boudoir*-darabért kár Capriba menni... egy bútorozott szoba is megteszi, valamelyik modern római negyedben.

Láttam, hogy elképedve és sértődötten néz rám, aztán kellemetlenül nevetni kezd, mint aki tréfára akarja fordítani a rossz véggel fenyegető vitát.

– Jobb lesz, ha Capriban folytatjuk ezt a beszélgetést, nyugodtan – mondta aztán –, maga, Molteni, nem tud egyszerre vezetni és vitatkozni... most vezessen, én meg gyönyörködöm ebben a csodálatos tájban.

Nem mertem ellentmondani; és majdnem egy órát csöndben tettünk meg. Lám, a Pontini-mocsarak, az úttól jobbra a lusta, bővizű csatorna, balra az öntözött zöld síkság; Cisterna; aztán Terracina. Ez utóbbi város után az út a tenger mellett vezet, másik oldalon napsütötte sziklás középhegység. A tenger a sárga-fekete dűnéken túl a vihar felkavarta homoktól haragoszöldbe játszott. Óriás hullámok jöttek lustán, és szappanhabra emlékeztető fehér tajtékjukkal elárasztották a keskeny partszakaszt. Távolabb szinte hullámtalanul csillogott a tenger, zöld színe majdnem ibolyakékbe váltott, hátán néha fehér tajték futott, hol eltűnt, hol megjelent. Az ég ugyanilyen szertelen volt, csupa élet: fehér felhők úsztak mindenfelé; sugárzó-vakító fények söpörtek felfelé útjukból tágas kékségeket; kóválygó tengeri madarak csaptak le időnként, majd lebegve latolgatták röptükkel a szélörvények lökéseit. Vezetés közben ezt a tengeri tájképet néztem; és váratlan lelkifurdalásomban – amely Rheingold elképedt, sértett tekintetére támadt bennem, amikor az *Odüsszeia*-értelmezését „*boudoir*-drámának” neveztem –, lelkifurdalásomban arra gondoltam, hogy végül is igazam volt: ehhez az élénk színű tengerhez, a ragyogó égbolthoz, a kihalt tengerparthoz könnyen oda lehet képzelni Odüsszeusz fekete hajóit, amint a hullámok közt a Földközi-tenger még ismeretlen szűz partjai felé eveznek. És Homérosz éppen ilyen tengert akart ábrázolni, éppen ilyen eget, tengerpartot, figurái ehhez a természethez hasonlítottak, ennek ősi egyszerűsége, meghitt emberközelsége jellemzi őket. Ennyi az egész, semmi több. És Rheingold most ebből a szél lelkesítette, napsütötte, színes-fényes világból, a józan eszű, ravaszdi emberek világából színtelen-íztelen, sötét és füledt belvilágot akar csinálni: Odüsszeusz tudatalattiját. Neki az eposz már nem a Földközi-

tenger felfedezésének csudálatos kalandja, az emberiség ábrándos gyerekkora, hanem a lelki nyavalyáiba gabalyodott modern ember belső drámája. Tűnődésemből azt szűrtem le, hogy bizonyos értelemben rosszabb forgatókönyvet nem is foghattam volna ki: a film mindig hajlamos rá, hogy rosszabbra változtassa azt, amit egyáltalán nem kellett volna megváltoztatni, és ezúttal még a mélylélektan homálya is ránehezedik; a mélylélektané, melyet teljesen elvontan és gépiesen alkalmaznánk, ráadásul olyan szabad és valóságos műre, mint az *Odüsszeia*. Ebben a pillanatban nagyon közel kerültünk a tengerhez: túl az úton, a homokba ültetett bujázöld szőlővesszők után már a keskeny, piszkos part következett, amelyre tajtékozva ki-kicsaptak a hatalmas, ritka hullámok. Hirtelen lefékeztem, és szárazon azt mondtam:

– Ki kell nyújtóztatnom a lábam...

Kiszálltunk, és rögtön elindultam a szőlő közt vezető ösvényen a partra.

– Nyolc hónapig be voltam zárva a lakásba... nyár óta nem láttam a tengert... menjünk le egy percre a partra – magyaráztam Rheingoldnak.

Szótlanul követett: talán még mindig meg volt sértve és haragudott rám. Az ösvény legfeljebb ötven métert kanyaroghatott a szőlő közt, aztán beleveszett a parti homokba. Az egyenletes motorzúgást legnagyobb gyönyörűségemre a feltornyosuló és megtörő hullámok erős, szabálytalan moraja váltotta föl. Még mentem egy ideig, bele a tiszta, vizes homokba, majd úgy hátráltam, ahogyan a hullámok előretörtek vagy visszavonultak; végül megálltam, és egy dűnéről mozdulatlanul, hosszan fürkésztem a látóhatárt. Éreztem, hogy megsértettem Rheingoldot, és valahogy udvariasan újra kéne kezdenem a beszélgetést, ő is erre vár. Nagyon bosszantott, hogy abba kell hagynom az elragadtatott szemlélődést, de csak rászántam magam:

– Bocsásson meg, Rheingold – mondtam hirtelen –, előbb talán rosszul fejeztem ki magam... de, igazat szólva, nem nagyon győzött meg... ha akarja, azt is megmondom, miért.

Buzgón válaszolt:

– Mondja csak... mondja... a vita a munkánkhoz tartozik, nem?

– Hát – kezdtem rá se nézve –, azért nem győzött meg egészen, mert az *Odüsszeia*-nak ez is lehet a jelentése, nem vitatom... de a homéroszi eposzoknak meg általában a klasszikus műveknek az a különös sajátosságuk, hogy ezer jelentést rejtenek, amelyek nekünk, modern embereknek is eszünkbe jutnak, s bennük végleges formában, mondhatnám, teljes

mélységükben jelennek meg... azt akarom ezzel mondani... – tettem hozzá önkéntelenül, megmagyarázhatatlan ingerültséggel – hogy az *Odüsszeia* szépsége épp abban van, hogy olyannak hiszi a valóságot, amilyen, és amilyennek valóban megjelenik... ebben a formában, amely se szétszedni, se analizálni nem hagyja magát, az, ami: vagy elfogadjuk, vagy elvetjük... más szavakkal – fejeztem be, és még mindig a tengert néztem –, a homéroszi világ valóságos világ... Homérosz olyan civilizáció gyermeke volt, amely a természettel összhangban és nem ellenében fejlődött... ezért hitt Homérosz az érzékelhető világ valóságában, és látta olyan valóságosnak, amilyennek ábrázolta, és amilyennek nekünk is el kell fogadnunk, hinnünk kell benne, mint Homérosz hitt, betű szerint, nem kereshetünk benne rejtett értelmeket.

Elhallgattam, nem nyugodtam meg, inkább furcsa módon elkeserített ez a magyarázkodás, mert hiábavaló erőfeszítésnek tartottam. És csakugyan – ezúttal diadalmas kacaj kíséretében – már hallottam is Rheingold válaszát:

– Extrovertált... extrovertált... Molteni, maga, mint minden földközi-tengeri, kifelé forduló típus, és nem érti meg a befelé élőket... Semmi baj... én befelé forduló fajta vagyok, maga kifelé... éppen ezért választottam magát... extrovertáltságával ellensúlyozza az én introvertált jellememet... meglátja, együttműködésünk remekül beválik majd...

Éppen felelni akartam; és azt hiszem, válaszból újra csak sértődés lett volna, mert csökönyössége és korlátozottsága megint fölidegesített; amikor hátam mögött jól ismert hang ütötte meg fületem:

– Rheingold, Molteni... mit csinálnak itt?... levegőznek a tengerél?

Megfordultam, az erős délelőtti fényben két alak rajzolódott ki ott, ahol a dűnék a legmagasabbra tornyozódtak: Battista és Emilia. Battista gyorsan – üdvözlést intve – jött le; Emilia lassabban, maga elé meredve követte. Battista egész magatartása vidámságról, még a szokottnál is nagyobb magabiztosságról tanúskodott; Emiliáról viszont lerítt a boldogtalanság, a zavar, egész lénye undorról árulkodott.

– Azt hittük, hogy messze járnak már... talán Formiában vagy még előbb – mondtam rögtön kissé csodálkozva Battistának.

– Tettünk egy kis kitérőt... meg akartam mutatni a feleségének a Róma környéki telkemet, most építettek rá egy villát... – válaszolta Battista fesztelenül – aztán kaptunk néhány sorompót. – Rheingoldhoz fordult, és megkérdezte: – Mindén rendben, Rheingold?... beszéltek az *Odüsszeia*-ról?

– Minden rendben – felelte Rheingold vászonsapkájának ellenzője alól, ugyancsak távirati stílusban. Battista érkezése nyilvánvalóan bosszantotta, szívesebben folytatta volna a vitát.

– Remek, csodálatos – Battista bizalmasan karon fogott mindkettőnket, és valósággal odavonszolt Emiliához, aki kissé távolabb állt meg a parton. – Nos – tette hozzá olyan udvariaskodva, hogy alig bírtam elviselni –, nos, szép hölgy, magának kell döntenie... Nápolyban együnk vagy Formiában?... Válasszon.

Emilia felriadt, és azt mondta:

– Döntenek maguk... nekem mindegy.

– Nem, nem, a hölgyekre vár a döntés, teringettét.

– Akkor Nápolyban együnk, most nem vagyok éhes.

– Remek, akkor Nápolyban... hallevest eszünk makarónival... a kis zenekar az *O sole mió*-t játssza – Battista határozottan jókedvű volt.

– Hánykor indul a hajó Capriba? – kérdezte Rheingold.

– Fél háromkor... jó lesz, ha most megyünk – felelte Battista. Otthagytott bennünket, és elindult az országút felé.

Rheingold utolérte, mellette ment tovább. Emilia viszont egy pillanatig még maradt, mintha a tengert nézné, mintha előre akarta volna engedni őket. Mihelyt azonban melléje értem, megragadta a karomat, és halkan mondta:

– Most a te kocsidban megyek... ne is tiltakozz. Sürgető hangja meghökkentett:

– Mi történt?

– Semmi... csak Battista nagyon gyorsan vezet.

Szótlanul mentünk végig az ösvényen. Amikor kiértünk az útra, ahol a két kocsi állt, Emilia határozott léptekkel az enyémhez indult.

– Nocsak – kiáltott föl Battista –, a hölgy nem velem jön?

Megfordultam: Battista kocsija nyitott ajtajánál állt a napverte úton. Rheingold a két kocsi közt tétozva, és minket nézett. Emilia nyugodtan, hangját föl se emelve mondta:

– Most a férjemmel megyek... Nápolyban találkozunk.

Azt vártam, hogy Battista simán belenyugszik. Csodálkozásomra azonban odaszaladt hozzánk:

– Asszonyom, Capriban két hónapig a férjével lehet... én meg – és halkan, hogy a rendező meg ne hallja, hozzátette – Rheingolddal túl sokat

voltam együtt Rómában, mondhatom, nem valami szórakoztató... férjének bizonyosan nincs kifogása ellene, ha velem jön, nem igaz, Molteni?

Válaszolniom kellett, bármilyen nehezemre esett is:

– Egyáltalán nincs... De Emilia azt mondja, túl gyorsan vezet.

– Csigalépésben fogok menni – ígérte Battista tréfásan és lelkesen –, de kérem, ne hagyjon magamra Rheingolddal – megint lehalkította hangját –, ha tudná, milyen unalmas... másról se beszél, csak a filmről.

Nem tudom, mi lelt. Talán arra gondoltam, hogy ilyen apróságon nem érdemes összeveszni Battistával. Mielőtt tovább tűnődhettem volna, azt mondtam:

– Menj, Emilia... nem akarsz örömet szerezni Battistának?... Egyébként igaza van – tettem hozzá, és elmosolyodtam –, Rheingolddal csak a filmről lehet beszélni.

– Így van – erősítette meg Battista elégedetten. Aztán megragadta Emilia karját, elég fönt, a hóna alatt: – Gyerünk, szép hölgyem, legyen jó... ígérem, lépésben fogok menni.

Emilia rám pillantott – tekintetét hirtelen nem tudtam mire vélni –, aztán lassan felelte:

– Ha te mondod – váratlan határozottsággal megfordult, és hozzátette: – Akkor menjünk – elindult Battistával, aki úgy szorongatta a karját, mintha félne, hogy megszökik. Bizonytalanul álltam autóm mellett, néztem, ahogy távolodnak. Emilia lassan, puhán, boldogtalanul és mégis titokzatos, mély érzékiséggel lépkedett a zömökebb és alacsonyabb Battista mellett. Gyönyörű szépnak láttam ebben a pillanatban; nem annak a polgári „szép hölgynek”, akire Battista célzott sóvár, fémes csengésű hangján; hanem igazi szépségnek, aki se időhöz, se helyhez nincs kötve, teljes összhangban van a háttérrel, a ragyogó tengerrel meg a fénylő éggel. Szépsége szinte megmagyarázhatatlanul lenyűgöző és megközelíthetetlen volt. Ahogy elnéztem, hirtelen egy gondolat hasított belém: „Te hülye... talán egyedül akart maradni veled... talán beszélni akart veled, végre kimagyarázkodni, kitárni a szívét... talán azt akarta mondani, hogy szeret... és te kényszerítetted, hogy Battistával menjen.” Mélységes szomorúság fogott el, fölemeltem a karomat, mintha vissza akarnám hívni. De immár késő volt: beszállt Battista kocsiába, és a producer melléje ült, Rheingold pedig felém közeledett. Beszálltam én is, Rheingold mellém ült. Abban a pillanatban Battista autója elhúzott mellettünk, gyorsan kisebbedett a távolban, aztán egészen eltűnt.

Rheingold talán észrevette dühödt rosszkedvemet; mert nem folytatta a beszélgetést az *Odiisszeiá*-ról – pedig tartottam tőle –, hanem szemére húzta a sapkát, összekuporodott az ülésen, aztán nemsokára elaludt. Tehát csöndben vezettem, gyöngé kis kocsimból a lehető legnagyobb sebességet préseltem ki; közben rosszkedvem ellenőrizhetetlen dührohammá nőtt. Az út eltávolodott a tengertől, virágzó, aranyló földek közt vezetett. Hogy élveztem volna máskor ezeket a lombos fákat, amelyek néha összeértek, és susogó lombástrukból élő alagutat formáltak fölém; ezeket a szürke olajfákat itt a vörös dombokon szerteszét, ameddig a szem ellát; ezeket a narancsligeteket, melyeknek sötét-fényes levelei közt ott ragyogott a gyümölcsök aranya; ezeket a megfeketedett vénséges vén tanyákat, melyeket két-három szőke szalmaboglya vigyáz. De én nem láttam semmit, csak vezettem, és az idő múlásával nyomorult rosszkedvem csak nőtt. Nem próbáltam kitalálni az okát – kétségtelenül több volt egyszerű lelki-furdalásnál, amiért Emiliát nem tartottam magam mellett; ha akartam volna, akkor se találom ki, annyira elhomályosította agyam a harag. Aztán, mint egy ellenőrizhetetlen ideggörcs, mely tart, ameddig tartania kell, aztán fokozatosan csillapul, mígnem végül egészen megszűnik, és a beteg ott marad utána zibbadt-kábultan, az én rosszkedvem is mezőkön, erdőkön, síkságokon és hegyeken át lassan elért tetőfokára, aztán csitulni kezdett, végül Nápoly közelében egészen eltűnt. Gyors iramban ereszkedtünk alá a dombról, a fenyők és magnóliák közt már látszott a kék öböl; és én olyan bágyadtnak és kábultnak éreztem magam, mint az epilepsziás, akinek testét-lelkét leküzdhetetlenül erős görcs rázta meg.

13

Battista villája, mint Capriba érkezésünkkor megtudtuk, messze volt a főtértől, a sorrentói félszigetre néző domboldalon épült, egy kihalt részen. Rheingoldot elkísértük a szállodába, aztán Battista, Emilia meg én egy szűk kis úton a villa felé indultunk.

Eleinte a domboldalon körbefutó, korláttal védett sétányon vezetett utunk. Esteledett, a virágzó leanderfák árnyékában kevesen jártak a kikövezett úton, a dús kerteket övező kerítésfalak között, azok is szótlanul, lassan. A fenyők és a szentjánoskenyér-fák lombjai közt, itt-ott, fényeskéken csillant meg a távoli tenger, színét a hanyatló nap fémesen csillogó

sugarai verték. Battista és Emilia mögött mentem, időnként megálltam, és elgyönyörködtem a táj szépségében, és szinte meglepődve tapasztaltam, hogy hosszú idő óta először vagyok – ha nem is vidám –, de nyugodt és megbékélt. Teljes hosszában végimentünk a sétányon; aztán másik, szűkebb ösvényre tértünk rá. Egy kanyarban hirtelen megjelentek a Faraglioni-szirtek, és boldogan hallottam Emilia csodálkozó-gyönyörködő felkiáltását. Először járt Capriban, és eddig ki se nyitotta a száját. Ebből a magasságból furcsaságával lepett meg a két nagy vörös szirt, olyanok voltak ott a tenger felszínén, mint a tükörbe zuhant meteoritok. Lelkendezve meséltem Emiliának, hogy a Faraglioni-szirteken él egy gyíkfajta, amelyik a világon sehol máshol nem található: kék, mivel a kék ég és a kék tenger közt él. Kíváncsian hallgatta magyarázatomat, mintha egy pillanatra megfedkezett volna ellenséges magatartásáról: és akkor megint remény költözött belém, hogy kibékülünk, és a kék gyík, amelyet a két szirt réseibe költöztettem, egyszerre szimbólum lett: ha soká itt maradunk a szigeten, akkor megint saját magunk lehetünk, a mi lelkünkbe is betelepszik a kékség, és a tengeri táj derűje kimossa belőlünk a város szomorú gondolatainak szennyét; a kékség minket is magához hasonlít, és megtisztulunk, mint a gyíkok, mint a tenger, mint az ég, mint minden, ami áttetsző, vidám és tiszta.

A Faraglioni-szirtek után csupasz sziklafalak közé kanyarodott az ösvény, se kertek, se villák nem övezték. Végre egy magányos helyen alacsony, hosszúkás fehér épület tűnt föl, fehér teraszával kinyúlt a tenger fölé: Battista villája volt.

A villa nem volt nagy: a teraszra néző nappalin kívül csak három szobából állt. Battista játszotta a házigazdát, előrement, és elmagyarázta, hogy sose lakott benne, alig egy éve jutott hozzá, valami adósság törlesztéseként kapta. Értésünkre adta, hogy mindenről gondoskodott: a vázákban mindenütt virág; a padló ragyogott, áradt belőle a szúrós viaszszag; amikor benéztünk a konyhába, láttuk, hogy az őr felesége a tűzhelynél foglalatoskodik, készíti a vacsoránkat. Battista azzal tetszelgett, hogy a villa minden kényelmét megmutogatta, még a legkisebb zugba is be kellett néznünk; odáig ment az udvariasságban, hogy a szekrényeket is kinyitogatta, és megkérdezte Emiliától, elég lesz-e a fogas. Aztán visszamentünk a nappaliba. Emilia közölte, hogy átöltözik, és kiment. Én is ezt szerettem volna; de Battista, aki leült egy karosszékbe, és engem is

hívott, megakadályozott benne. Rágyújtott, aztán váratlanul, kertelés nélkül azt kérdezte:

– Molteni, mi a véleménye Rheingoldról? Kissé csodálkozva válaszoltam:

– Nem is tudom... nem ismerem eléggé ahhoz, hogy eldöntsem... komoly embernek látszik... kitűnő rendező hírében áll.

Battista pillanatnyi tűnődés után folytatta:

– Nézze, Molteni... én se ismerem jól, de többé-kevésbé tudom, hogy mit gondol és mit akar... mindenekelőtt német, nem igaz? Mi viszont olaszok vagyunk: más világ, más életfelfogás, más érzékenység...

Nem szóltam semmit; Battista, mint rendesen, messziről kezdte, távol az anyagiaktól: vártam, hogy hová akar kilyukadni. Újrakezdte:

– Nézze, Molteni, éppen azért akartam magát, olaszt állítani Rheingold mellé, mert éreztem, hogy más, mint mi... Magában megbízom, Molteni, és mielőtt elmegyek, sajnos, a lehető legsürgősebben el kell utaznom, néhány tanácsot akarok adni.

– Mondja csak – szóltam hidegen.

– Figyeltem Rheingoldot – mondta –, amikor a filmről vitatkozunk, vagy igazat ad nekem, vagy hallgat... de túlságosan jól ismerem már az embereket ahhoz, hogy higgyek az ilyesminek... maguk, entellektüelek, mind, Molteni, kivétel nélkül mind, többnyire azt gondolják, hogy a producerek csak üzletemberek, és kész... Ne hazudjon, Molteni, ezt gondolja, és természetesen Rheingold is... ez bizonyos pontig igaz is... Rheingold talán azt hiszi, hogy passzivitásával félrevezet... de én éber vagyok ám... nagyon éber, Molteni.

– Egyszóval – mondtam nyersen –, nem bízok Rheingoldban?

– Bízom is, meg nem is... mint szakemberben bízom, érti a mesterségét... Mint németben nem bízom, más világból jött... nos – Battista a hamutartóra tette a cigarettát, és szemembe nézett –, nos, Molteni, világosan megmondom, olyan filmet szeretnék, mely a lehető legjobban hasonlít Homérosz *Odüsszeiá*-jához... Mit akart Homérosz az *Odüsszeiá*-val? Olyan kalandtörténetet akart elmesélni, amely mindvégig ébren tartja az olvasó érdeklődését... hogy úgy mondjam, látványos történetet... ezt akarta Homérosz... és én azt akarom, hogy maradjanak hűek Homéroszhoz... Homérosz óriásokat, csodákat, viharokat, varázslónőket, szörnyeket írt az *Odüsszeiá*-ba... és én azt akarom, hogy a filmben óriások, csodák, viharok, varázslónők, szörnyek legyenek...

– Lesznek – mondtam kissé csodálkozva.

– Lesznek, lesznek... – mondta Battista haragra gerjedve – talán hülyének néz engem, Molteni?... Csakhogy nem vagyok ám hülye.

Fölemelte hangját, és dühösen nézett rám. Kissé meghökkentett ez a düh; de még inkább Battista életereje, egész nap vezetett Nápolyig, aztán Capriba hajózott, most meg ahelyett, hogy pihenne – én a helyében ezt tenném –, még van kedve Rheingold szándékairól vitatkozni.

– De hát miből gondolja, hogy... hogy hülyének nézem? – kérdeztem ernyedten.

– A viselkedésükből, kettőjükből, Molteni.

– Magyarázza meg.

Kissé lecsillapodott, fölvette a cigarettát, és folytatta:

– Emlékszik, aznap, amikor először találkozott Rheingolddal az irodámban... akkor azt mondta, hogy magának nem fekszik a látványos film, igaz?

– Azt hiszem, igen.

– És mit mondott Rheingold megnyugtatóan?

– Nemigen emlékszem...

– Majd én felfrissítem az emlékezetét... Rheingold azt mondta, hogy legyen nyugodt... pszichológiai filmet akar csinálni... Odüsszeusz és Pénélopé házasságáról akar filmet csinálni... így van?

Megint elképedtem; a hatökör álarca mögött megint okosabbnak bizonyult, mint hittem.

– Igen, azt hiszem, valami ilyesmit mondott – ismertem el.

– Nos, tekintve, hogy még nem kezdték el a forgatókönyvet, jó lesz, ha a legkomolyabban figyelmeztetem: nekem az *Odüsszeia* nem Odüsszeusz és Pénélopé házassági bonyodalmaikat jelenti.

Hallgattam; és Battista némi szünet után folytatta:

– Ha egy hálósoba-drámát akarok filmre vinni, akkor fogok egy modern regényt, Rómában maradok, és a Parioliban forgatok hálósobákban és szalonokban... nem zavarom Homéroszt meg az *Odüsszeia*-t... érti, Molteni?

– Persze, értem.

– A férj-feleség viszony nem érdekel, érti, Molteni?... Az *Odüsszeia* Odüsszeusz hazatérésének kalandos története, és én Odüsszeusz kalandjaira vagyok kíváncsi... és hogy ne legyenek kétségei, látványos filmet akarok, Molteni, lát-vá-nyo-sat... érti, Molteni?

– Ne aggódjon – mondtam kissé unottan –, látványos filmje lesz.

Battista elhajította a cigarettát, és rendes hangján biztosított:

– Nem aggódom, tekintve, hogy a végén én fizetek... meg kell értenie, azért mondtam, el mindezt, mert el akarom kerülni a kellemetlen félreértéseket... Holnap reggel látnak munkához, idejében akartam figyelmeztetni, a maguk érdekében is... Bízom magában, Molteni, és azt akarom, hogy is mondjam, igen, legyen a szószóólóm Rheingoldnál... ha szükség van rá, időnként figyelmeztetnie kell Rheingoldot, hogy az *Odüsszeia* azért tetszik és tetszett az embereknek, mert költői mű... és én azt akarom, hogy ez a költészet teljes egészében átkerüljön a filmbe... úgy, ahogy van.

Battista csakugyan lecsillapodott: már nem látványos filmet követelt tőlünk, hanem költőit. Rövid kitérő után a kasszasikerből a művészet és a szellem régióiba tértünk vissza. Mosolynak is beillő kínos fintorral mondtam:

– Ne aggódjék, Battista... Homérosz egész költészetét megkapja... legalábbis, amennyit képesek leszünk föllelni.

– Remek, remek, ne is beszéljünk róla többet – Battista fölkelt, nyújtózott egyet, órájára nézett, aztán hirtelen közölte, hogy megmosakszik a vacsorához, és kiment. Egyedül maradtam.

Először én is arra gondoltam, hogy szobámba vonulok, és rendbe hozom magam a vacsorához. Ám ez a vita fölizgatott, elterelte figyelmemet: föl-alá róttam a szalont, de nem is tudtam róla. Tulajdonképpen abból, amit Battista mondott, sejtettem meg először a munka nehézségeit, annak idején kissé könnyelműen mentem bele, csak anyagi előnyeire gondoltam; és most előre elfogott a fáradtság, amelyet a forgatókönyv végén érzek majd. „És minek ez az egész? – gondoltam, minek vállalom ezt a kellemetlen munkát, a sok vitát, mert vitánk aztán bőven lesz Battistával, hogy arról ne is beszéljek, ami köztem és Rheingold közt zajlik majd, és minek az a sok bekövetkező megalkuvás, a keserűség, hogy egy kommersz és hamis filmhez adom a nevemet?... Minek ez az egész?” Caprii tartózkodásunkat, amelyet az előbb, a magasból a Faraglioni-szirtekben gyönyörködve még olyan vonzónak találtam, most annak a hálátlan és valószínűtlen feladatnak a hátterével – hogy a becsületes tollforgató igényeit össze kell egyeztetnem a producer egészen másfajta követeléseivel – sötétnek és nyomasztónak láttam. Ismét kivételes pontossággal éreztem, hogy Battista a gazda, én meg a szolga, és hogy a szolga mindent tehet, csak nem ellenkezhetsz

gazdával; és hogy az a furfang és hízélgés, amellyel ki akarja vonni magát a gazda fennhatósága alól, még megalázóbb, mint a feltétlen engedelmesség; és hogy azzal az aláírással ott a szerződésen eladtam lelkemet az ördögnek, amely, mint minden ördög, követelődző és hitvány. Battista őszinteségi rohamában világosan megmondta: „Én fizetek.” Nekem persze nem kellett ugyanolyan őszintén felelnem: „Én meg, akit megfizetnek.” Ez a mondat visszhangzón a fülemben, valahányszor a forgatókönyvre gondoltam. Tűnődésem eredményeképpen hirtelen fojtogató érzés fogott el. Ki akartam menni abból a szobából, amelynek a levegőjét Battista szívta. Kinyitottam a teraszajtót, és kiléptem.

14

Közben beesteledett; a terasz szelíd, áttetsző fényben derengett: a még láthatatlan hold sugarai világították be az eget. A terasról kis lépcső vezetett a szigeten körbefutó ösvényre. Egy pillanatig haboztam, hogy ne menjek-e le sétálni egyet, de késő volt, és az ösvény sötét. Úgy döntöttem, a teraszon maradok. A korlátra támaszkodtam, és rágyújtottam.

Fölöttem hegyes, fekete sziklák ágaskodtak a csillagvilágos ég felé. Alant, a mélységben is sziklák sejlettek. Mély csönd volt: ha füleltem, hallottam a hullámok halk zúgását, amint oda-odacsapódnak a parti kövekhez, lent a kis öbölben, aztán visszahúzódnak. Vagy tévedtem, és semmiféle zúgás nem hallatszott, csak a tenger lélegzett szelíden, az árapály mozgása szerint hol fölpúposodott, hol elsimult. A levegő mozdulatlan volt, szellő se rebkent; ha tekintetemet a látóhatárra emeltem, a messziségben, a szárazföldön a Punta Campanella világítótornya kis fehér fényét láthattam, ahogy szünet nélkül forog, hol kigyúl, hol elalszik; körös-körül az éjszaka végtelenjében ez az alig kivehető, pislákoló fény volt az élet egyeden jele.

A nyugodt éjszakában hamarosan én is nyugodt lettem; bár világosan tudtam, hogy a világ minden szépsége is csak röpke időre állíthatja meg súlyos gondolataim áradását. És csakugyan, miután hosszan nézelődtem ott szemben az éjszakával, mozdulatlanul és gondolattalanul, szinte akaratom ellenére mégiscsak visszatértem fő gondomhoz, Emiliához; de most ez a gondom – talán Battista és Rheingold szavainak, talán e Homéroszt idéző tájnak a hatására – furcsa módon összekapcsolódott az *Odüsszeia*

forгатókönyvével. Hirtelen, nem tudom, honnan, felbukkant bennem az *Odüsszeia* utolsó énekének egyik részlete, amelyben Odüsszeusz aprólékosan leírja a hitvesi ágyat, mert be akarja bizonyítani, hogy ő csakugyan ő, és Pénélopé végre-valahára fölismeri a férjét, elsápad, majdnem elájul, aztán sírva átöleli; szavai bevésődtek az emlékezetembe: újra meg újra elolvastam és elismételtem magamnak:

*Ó, ne neheztelj rám, Odüsszeusz, ki a földlakók közt
úgyis a legbölcsebb vagy: ránk mérték a siralmat
isteneink: irigyelték, hogy mi az ifjúkorunknak
együtt örvendjünk s aggkor küszöbére így érjünk.**

Sajnos, nem tudtam görögül; és az volt az érzésem, hogy Pindemonte fordítása nem hűséges, sehogy se adja vissza a homéroszi szöveg szép természetességét. Mégis nagyon tetszettek ezek a sorok, ha választékosak is, süt belőlük az érzés; és valahányszor elolvastam, mindig eszembe juttatták Petrarca sorait abból az ismert szonettből, amely így kezdődik:

Ámor nekem mutatta már a révet

és ezzel a terzinával fejeződik be:

*És ő talán felel, sóhajt a szóra,
s az ígét már kimondja végre,
hogy arcunk más s hajam, haja fehérlik.**

Homéroszban és Petrarcában is a törhetetlen, maradandó szerelem érzése fogott meg, amely semmitől se rendül meg, hidegül el, még a kortól se. Miért jutottak eszembe most ezek a sorok? Emiliához fűződő kapcsolatom hívta elő, amely annyira más, mint Odüsszeusz viszonya Pénélopéhoz és Petrarcaé Laurához; nem évtizedek múlva került veszélybe, hanem pár hónap múltán, tőlünk bizonyosan megtagadta a sors azt a vigasztaló tudatot, hogy együtt fejezzük be életünket, ugyanolyan szerelmesen, mint az első nap, jöllehet, „hogy arcunk más s hajam, haja fehérlik”. Pedig mennyire vágyódtam, hogy a mi kapcsolatunk is igazoljon ilyen

* Devecseri Gábor fordítása.

* Nemes Nagy Ágnes fordítása.

reménységet; döbbenet és rémület álltam az érthetetlen törés előtt, amely megakadályozza álomom beteljesülését. Miért? Elfordultam a tengertől, az ablak felé néztem, mintha a választ a villától várnám, amely magába, egyik szobájába zárta Emilia alakját.

A terasz sarkában álltam; ferdén ugyan, de beláttam a nappaliba, onnan viszont nem láttak. Ahogy fölnéztem, megpillantottam Battistát és Emiliát, mind a ketten a nappaliban voltak; Emilia azt a kivágott fekete estélyi ruhát viselte, mint amikor először találkoztunk Battistával; egy kis hordozható bár mellett állt; Battista a bárszekrény fölé hajolt, valami alkoholos keveréket kotyvasztott egy nagy kristálypohárban. Emilia magatartásában azonnal megütött valami természetellenes, egyszerre volt zavart és fesztelen, félszeg és kihívó: ott állt, és várta, hogy Battista odanyújtsa neki a poharat, és közben tétován nézett körül, tekintetében az a zaklatott szétesettség. Aztán Battista befejezte a kevergetést, gondosan megtöltött két poharat, fölegyenesedett, és Emiliának nyújtotta az egyiket; ő fölriadt, mint aki mély kábulatból ébred, és lassan átvette a poharat. E pillanatban tekintetem rajta pihent: Battista előtt állt, kissé hátrahajolt, egyik keze a magasban a pohárral, a másikkal egy karosszékre támaszkodott; látnom kellett, hogy olyan, mintha egész testével fölkinálkozna, a fényes-feszes ruhában előrelökte a mellét meg a hasát. Ez a felkínálkozás azonban nem látszott az arcán, megőrizte szokott tétova kifejezését. Végül mondott valamit, hogy megtörje a kényelmetlen csendet, és a karosszékek felé nézett, a szoba másik végébe, a kandalló felé; aztán óvatosan, nehogy kilötytintse a teli poharat, elindult. Ekkor történt meg az, amit tulajdonképpen már vártam: a nappali közepén Battista utolérte, átkarolta derekát, és a vállába fúrta fejét. Emilia azonnal tiltakozott, de nem komolyan, inkább könyörgő, kissé talán tréfás élénkséggel, szemével a pohárra mutatott, melyet még most is magasra tartott. Battista elnevette magát, megrázta fejét, szorosabban magához vonta, ám olyan hevesen, hogy az ital – Emilia épp ettől félt – kilötytint. „Most szájon csókolja” – gondoltam; de nem számoltam Battista erőszakosságával. Nem csókolta meg, hanem elkapta vállán a ruhát, és furcsa, vad mozdulattal letépte. Aztán ráhajolt Emilia meztelen vállára és rászorította ajkát; Emilia egyenesen és szilárdan állt, mint aki türelmesen várja, hogy a férfi befejezze; sikerült meglátnom: arca és szeme a csók alatt is éppoly dúlt és riadt volt, mint az előbb. Aztán az ablak felé nézett, azt hiszem, találkozott

a tekintetünk, láttam, hogy megvető mozdulatot tesz, aztán a letépett vállpántot mellére szorítva, gyorsan kiment a szobából. Én is elfordultam.

Először elcsodálkoztam, zűrzavaros érzés fogott el, azt hittem, hogy amit látok, ellentmond annak, amit tudtam és feltételeztem. Emilia, aki nem szeretett már, és – saját szavai szerint – megvetett, a valóságban megcsalt Battistával. A helyzet megfordult: a vádlottból vádló lett; miután ok nélkül megvetett, most én vethettem meg – joggal; Emilia titokzatos viselkedéséből közönséges bűnös viszony lett. Első, futó és logikus gondolatmenetemet az önérzet irányította, és akkor elterelte figyelmemet a fájdalomról, hogy hűtlenségen (nekem úgy tűnt) kaptam Emiliát. Ahogy azonban tétován szédelegve a korláthoz közeledtem, hirtelen rám tört a fájdalom, és menten bizonyossá vált, hogy amit láttam, az nem az igazság. Emilia hagyta, hogy Battista megcsókolja, ez így van; ám ettől még vádlott maradok, és nincs jogom, hogy most én vessem meg őt; sőt, nem tudom, miért, de úgy éreztem, a csók ellenére is megtartotta jogát, hogy ő vessen meg engem. Tehát tulajdonképpen tévedtem: nem lett hűtlen hozzám, vagy legalábbis hűtlensége csak látszólagos; ennek a hűtlenségnek a teljes igazságát még fel kell deríteni, a látszat mögé kell hatolni.

Visszaemlékeztem, hogy Emilia, számomra érthetetlenül, mindig ellenszenvesnek találta Battistát; még ma is, nem is olyan régen, reggel, kétszer is könyörgött, hogy az utazás alatt ne hagyjam egyedül a producerral. Ezt hogyan egyeztethetem össze a csókkal? Kétségtelen, ez a csók volt az első: Battista minden valószínűség szerint kihasználta az első kedvező alkalmat, s ez most adódott. Tehát még semmi sincs veszve; még megtudhatom, miért hagyta egyáltalán, hogy Battista megcsókolja; és főleg miért érzem homályosan, de teljes biztonsággal, hogy a csók ellenére se változott kapcsolatunk, hogy épp annyira joga van hozzá, hogy megtagadja tőlem szerelmét és hogy megvessen engem, mint azelőtt.

Mondhatnák, hogy ez nem a fontolgatás, mérlegelés pillanata volt, első és egyetlen teendőm az lett volna, hogy berontsak a nappaliba, és rajtaüssek a két szerelmesen; ám én túlságosan régóta tűnődtem már Emilia viselkedésén ahhoz, hogy ilyen gyermeteg és meggondolatlan kitörésre ragadtassam magam; másrészt nem annyira az érdekelt, hogy vádlóvá léphessek elő, hanem inkább az, hogy fényt derítsek kapcsolatunkra. Ha berontok a nappaliba, valószínűleg végleg kizárom a lehetőségét, hogy megtudjam az igazságot, és visszaszerezem Emiliát. A kényes és

kétértelmű helyzethez illő megfontoltsággal, óvatossággal és körültekintéssel kell cselekednem.

A szoba küszöbén újabb – talán önzőbb – gondolat állított meg: íme, itt a remek alkalom, hogy felrúgjam az *Odüsszeia* forgatókönyvét, lerázzam nyakamról ezt az undorító munkát, és visszatérjek kedves színházamhoz. Ennek az ötletnek az volt az előnye, hogy mindhármunknak jó lett volna, Emiliának, Battistának és nekem is. Ez a csók valójában a csúcspontja annak a félreértésnek, amellyel életem – mind Emiliához fűződő kapcsolatomban, mind a munkámban – küszködik. Végre lehetőséget kaptam, hogy egyszer s mindenkorra tisztázzam a félreértést. De nem törhetek ajtóstul a házba, csak megfontoltan cselekedhetek, botrány nélkül.

Mindez olyan viharos gyorsasággal suhant át rajtam, mint amikor hirtelen kicsapódik egy ablak, szélroham tör a szobába, és leveleket, port meg szemetet sodor magával. És mint a szoba, amelyre az ablakot becsukva, ismét csend és mozdulatlanság telepszik, agyam is kiürült, hirtelen leállt, és én ott álltam szédelegve; tágra nyílt szemmel bámultam az éjszakát, kihunytt bennem minden érzés, gondolat. Ebben az eltompult állapotban szinte öntudatlanul hagytam ott a korlátot, mentem a teraszajtóhoz és léptem a nappaliba. Mennyi ideig maradhattam még a teraszon azok után, hogy rajtakaptam őket? Bizonyosan tovább, mint hittem, mert az asztalnál ültek már, a vacsora közepén tartottak. Észrevettem, hogy Emilia levette azt a ruhát, amelyet Battista letépett róla, és megint útiruhájába öltözött; ez az apróság, nem tudom, miért, de mélységesen fölkavart, hűtlensége ékes-kegyetlen bizonyítékának fogtam föl.

– Azt hittük, éjszakai fürdőzésre indult – mondta Battista kedélyesen –, hol az ördögbe bujkált?

– Itt voltam kint – feleltem halkan.

Láttam, hogy Emilia egy pillanatra rám néz, aztán újra lesüti szemét; már bizonyos voltam benne, hogy meglátott, amikor a terasról kilestem ölelkezésüket, és tudja, hogy én is észrevettem, hogy meglátott.

15

Vacsora alatt Emilia hallgatott, de szemmel láthatóan nem volt zavarban, ami meglepett, mert azt gondoltam, feszélyezett lesz, eddig ugyanis

képtelennek tartottam az alakoskodásra. Battista viszont nem rejtette véka alá győztes ujjongását, megállás nélkül beszélt, közben jó étvággal evett, és talán túl sokat ivott. Mi mindenről beszélt aznap este Battista? Mindenféléről, de elsősorban – közvetve vagy közvetlenül – önmagáról. Kihívóan és bosszantó gyakorisággal hallatszott szájából az „én” szócska, de legalább annyira idegesített, ahogy a legtávolabbi témáktól is fokozatosan mindig a saját személyéhez kanyarodik. Tudtam azonban, hogy ez a folytonos öndicséret nem a hiúságának köszönhető, inkább férfiúi vágyának, hogy az megdicsőüljön Emilia előtt, én pedig leszerepeljek; meg volt győződve róla, hogy meghódította Emiliát, nagyon természetes tehát, hogy szívesen páváskodott legragyogóbb tollaival a meghódított Emilia előtt. El kell ismernem, hogy okosan csinálta; férfiúi hiúságát fitogtatva is mindkét lábával a földön járt, és többnyire érdekes dolgokról beszélt; a vacsora végén például élénken, ám komoly ítélőképességgel mesélt legutóbbi amerikai útjáról, látogatásáról a hollywoodi stúdiókban. Parancsoló, ellentmondást nem tűrő, tolakodó hangját azonban elviselhetetlennek éreztem; és naivan azt képzeltem, hogy ilyennek kell tűnjön Emilia szemében is, akiről annak ellenére, amit láttam és tudtam, ki tudja, miért, továbbra is azt hittem, ellenséges lesz hozzá. De megint csak tévedtem: Emilia nem volt ellenséges vele, ellenkezőleg; miközben Battista beszélt, megint rajtakaptam Emiliát, hogy ha nem is elragadtatva, de komoly érdeklődéssel figyeli, és időnként még elismerő csodálat is van tekintetében. Ez sokkal jobban megzavart és nagyobb keserőséggel töltött el, mint Battista dicsekvési rohama; eszembe juttatott egy hasonló tekintetet, csak nem tudtam rájönni, kiét. Aztán a vacsora végén hirtelen eszembe jutott: ugyanilyen vagy majdnem ilyen volt Pasettiné szeme, amikor náluk ebédeltem. Pasetti szabatosan és színtelenül-ízetlenül beszélt, felesége meg elragadtatva figyelte, szeméből szerelem, alázat, csodálat és odaadás sugárzott. Emilia persze még nem jutott idáig Battistával, de úgy rémlett, csírájában már ott bujkáltak ezek az érzések. Egyszerűen, Battistának igaza volt, hogy páváskodott: Emilia megmagyarázhatatlan módon részben már a rabja lett, hamarosan egészen az lesz. Erre talán még élesebb fájdalom hasított belém, mint amikor az előbb megláttam őket, amint csókolóznak. Láthatóan elsötétülhetett az arcom. Battista nyilván észre is vette, mert átható pillantást vetett rám, majd hirtelen megkérdezte:

– Mi van magával, Molteni... nem örül Caprinak? Valami baj van?

– Miért?

– Mert – mondta, és töltött magának bort – szomorúnak látszik... rosszkedvűnek.

Tehát ő támadott: talán mert tudta, hogy a legjobb védekezés a támadás. Magam is csodálkoztam, milyen gyorsan kész vagyok a válasszal:

– Akkor lettem rosszkedvű, amikor a teraszon voltam, és a tengert néztem.

Fölvont szemöldökkel, kérdőn, de fesztelenül nézett rám:

– Á, igen, és mitől?

Emiliára pillantottam: ő se látszott feszélyezettnek. Mindketten hihetetlenül magabiztosak voltak. Pedig Emilia bizonyosan látott, és valószínűleg Battistának is szólt. Hirtelen ezek a váratlan szavak szaladtak ki a számon:

– Battista, beszélhetek őszintén?

Újra megcsodáltam Battista hidegvérét:

– Őszintén?... Hát persze!... Velem mindig őszintén kell beszélni.

– Nézze, ahogy a tengert bámultam, egy pillanatra azt képzeltem, azért vagyok itt, hogy a magam kedvére dolgozzam... mint tudja, drámaírói álmaim vannak... tehát arra gondoltam, hogy eszményi hely lenne ez a munkámhoz: szépség, csönd, nyugalom, itt a feleségem, semmi gondom... Aztán eszembe jutott, hogy ezen a szép és megfelelő helyen – bocsásson meg, de maga mondta, hogy őszinte legyek... – egy forgatókönyvre kell az időmet pocsékolnom, ez persze lehet, hogy jó dolog, csak engem igazában nem érdekel... A legjobbat fogom Rheingoldnak nyújtani, ami csak telik tőlem, és Rheingold annyira hasznosítja, amennyire akarja, de a végén ott állok majd egy csekkel... és elvesztegettem három vagy négy hónapot életem legjobb és legtermékenyebb idejéből... Tudom, hogy nem kellene ilyesmiket mondanom magának és más producerek se... de maga akarta, hogy őszinte legyek... Most már tudja, hogy miért vagyok rosszkedvű.

Miért mondtam ezt, ahelyett, hogy arról beszéltem volna, ami a nyelvemen volt, arról, hogy mit művel Battista a feleségemmel? Nem tudom; talán túlfeszült idegeim mondták fel a szolgálatot; talán így akartam közvetve kimutatni elkeseredésemet Emilia hűtlensége miatt, ami, úgy éreztem, valahogy összefügg azzal, hogy a munkám olyan alárendelt, hogy a tehetségem aprópénzre váltom. Ám, ahogy fenyegető bevezetésemről se zavartatták magukat, megkönnyebbülés se látszott rajtuk nyomorúságos vallomásom hallatán, amellyel csak gyöngeségemet árultam el.

– De, Molteni, én bizonyos vagyok benne, hogy gyönyörű forgatókönyvet fog írni – mondta Battista komolyan.

Téves vágányon jártam már, végig kellett mennem rajta. Kétségbeesetten válaszoltam:

– Félek, hogy rosszul fejeztem ki magam... én drámaíró vagyok, Battista, nem hivatásos forgatókönyvíró... és bármilyen szép és tökéletes is ez a szöveggönyv, nekem csak forgatókönyv marad... valami, amit, engedje meg, hogy őszintén kimondjam, kizárólag pénzért írok... Huszonhét éves korában viszont az embernek vannak vágyálmai... az én vágyálmom az, hogy drámákat írjak... Miért nem tehetem meg? Mert a világ olyan, hogy senki se teheti azt, amit szeretne, azt kell csinálnia, amit mások akarnak... Mert mindig közbelép a pénz, belejátszik abba, amit csinálunk, amik vagyunk, amivé lenni akarunk, benne van a munkánkban, legszebb törekvéseinkben, még a kedveseinkhez fűződő kapcsolatunkban is.

Annyira belemelegedtem, hogy könny szökött szemembe. És elszégyelltem magam, elátkoztam érzélgős lelkemet, hogy ilyen bizalmaskodásra késztetett, és éppen azzal, aki pár perccel előbb sikerrel kísérletezett feleségem elcsábításával. Battista azonban ilyen apróság miatt nem zavartatta magát, és azt mondta:

– Tudja-e, Molteni, ahogy hallgatom, mintha magamat látnám, amikor annyi idő voltam, mint maga?

– A, igen? – dűnnyögtem döbbenet.

– Igen, koldusszegény voltam – folytatta Battista, és bort töltött magának –, és nekem is voltak, mint mondja, vágyálmaim... Hogy mik voltak?... most nem tudnám megmondani, talán akkor se tudtam... de voltak... vagy talán nem ez vagy az volt a vágyálmom pontosan, de volt, nagy V-vel... Aztán megismerkedtem valakivel, akinek nagyon sokat köszönhetek, megtanított bizonyos dolgokra – egy pillanatig bárgyú ünnepélyességgel hallgatott (és én önkéntelenül arra gondoltam, hogy kétségtelenül az a filmproducer volt az illető, aki ma már elfelejtett ember, de az olasz film kezdeti korszakában híres volt, Battista az ő utasításai szerint kezdhetette sikeres pályafutását; ez az ember, úgy tudtam, csak azért volt csodálatos, mert tudta, hogyan kell pénzt keresni) –, én körülbelül ugyanazt mondtam annak az embernek, amit maga nekem... Tudja, mit felelt? Amíg nem tudja az ember, hogy pontosan mit akar, addig jobb, ha elfelejti vagy félre teszi a vágyálmait... mihelyt azonban szilárdan megvetette lábát a földön, jusson eszébe és akkor a vágyálom testet ölt... az

első ezerlírás bankjegyben, amit megkeresett... Aztán, mondta, a vágyálom terebélyesedni kezd, műtermekben, színházakban, elkészült és elkészítendő filmekben, vagyis a mindennapi munkánkban ölt testet... bizony, ezt mondta... és én úgy tettem, ahogyan mondta, és megtaláltam a helyemet... Magának viszont van egy nagy előnye, tudja mi a vágyálma: darabokat akar írni... hát meg fogja írni.

– Megírom? – nem bírtam visszafojtani kétkedésemet, de közben már meg is vigasztalódtam.

– Megírja – erősítette meg Battista –, ha igazán akarja, akkor megírja, akkor is, ha közben pénzért dolgozik, akkor is, ha közben forgatókönyvet ír a Diadal Filmstúdióknak... akarja tudni a siker titkát, Molteni?

– Mi az?

– Be kell állni a sorba, az életben éppúgy, mint a pénztáraknál a pályaudvarokon... mindig eljön a mi időnk, ha van türelmünk, és nem változtatunk sort... Mindig eljön a mi időnk, és ott a kisablaknál a tisztviselő mindenkinek odaadja a maga jegyét... persze, kinek-kinek érdemei szerint... akinek kell és akinek lehet, annak messzire, akár Ausztráliába... másoknak rövidebb útra... esetleg Capriba – nevetett, örült kétértelmű célzásának, aztán hozzátette: – Kívánom, hogy nagyon messzire kapjon jegyet... Amerika jó lesz?

Battistára néztem, atyaián mosolygott, aztán Emiliára, aki szintén mosolygott, igaz, alig észrevehetően, de mosolyát nem ezért éreztem hamisnak. És megint ráébredtem, hogy Battistának ma valahogy sikerült rokonszenvvé változtatni Emilia ellenérzését. Erre megint olyan szomorúság fogott el, mint amikor Emília szemében fölfedeztem Pasettiné tekintetét. Szomorúságot mondtam, nem féltékenységet: olyan rettenetesen fáradt voltam az utazástól meg a sok egyébtől, hogy a fáradtság összerosódott többi érzésemmel, és még a legerősebbet is elhalványította, reménytelen, tehetetlen búskomorságba fordította.

A vacsora váratlanul ért véget. Emilia rokonszenvvvel hallgatta Battistát, aztán mintha hirtelen eszébe jutottam volna, nem is annyira én, inkább a jelenlétem, de ahogy ez történt, attól még nyugtalanabb lettem. Egy semmitmondó megjegyzésemre: – Kimehetnénk a teraszra... biztosan följött már a hold – szárazon azt felelte:

– Nincs kedvem kimenni a teraszra... megyek aludni... fáradt vagyok – és azonnal fölállt, köszönt és kiment.

Battista nem lepődött meg ezen a hirtelen távozáson, sőt, mintha örült volna neki – én legalábbis így éreztem –, mert Emilia zavarának jelét látta benne, és hízelgett neki, hogy ezt a zavart ő idézte elő. Nekem azonban tovább fokozódott nyugtalanságom. Mint már mondtam, teljesen kimerültem, és tudtam, hogy legjobb lenne, ha másnapra halasztanék minden magyarázkodást, de végül mégse bírtam türköztetni magam. Azzal az ürüggyel, hogy álmos vagyok, elkészöntem Battistától, és kimentem a nappaliból.

16

Szobámat egy belső ajtó kötötte össze Emiliáéval. Tétovázás nélkül az ajtóhoz mentem, és bekopogtam.

– Tessék – szólta ki Emilia.

Az ágyon ült, mozdulatlanul, tűnődő tartásban. Amikor meglátott, fáradtan és elkeseredve máris megkérdezte:

– Mit akarsz még tőlem?

– Semmit, mondtam hidegen, már teljesen megnyugodtam, fejem tiszta volt, még fáradtságom is enyhült –, csak jó éjszakát akarok kívánni.

– Vagy megtudni, hogy mit szölok ahhoz, amit ma este Battistának meséltél... Hát ha tudni akarod, rögtön megmondom; értelmetlen, sőt nevetséges volt.

Fogtam egy széket, leültem, aztán kérdeztem csak meg:

– Miért?

– Nem értek – mondta ingerülten –, igazán nem értek... Annyira törőd magad ezért a forgatókönyvért, aztán azzal jössz a producernek, hogy csak pénzért dolgozol, hogy nem tetszik a munka, az a vágyálmod, hogy a színháznak írsz, és a többi... Azzal nem számolsz, hogy ma este udvariasságból talán igazat adott neked, de holnap gondolkodik rajta, és legközelebb jól megnézi, hogy ad-e neked munkát? Lehet, hogy ilyen egyszerű dolgot nem bírsz felfogni?

Tehát ő támadott. És tudtam, hogy ezzel más, fontosabb dolgokat leplez, mégis őszintének éreztem a hangját, bár sértő és megalázó volt. Megfogadtam, hogy nyugodt maradok. De erre a megvető hangra akaratom ellenére feldühödtem:

– Ez az igazság – ordítottam –, nem szeretem ezt a munkát, sose szerettem... és nem biztos, hogy megcsinálom.

– Ugyan már, megcsinálod te. – Még soha ilyen megvető nem volt a hangja.

Összeszorítottam a fogam, és próbáltam türtőztetni magam.

– Talán mégse csinálom meg – mondtam rendes hangon –, bár még ma reggel is szándékomban állt... de napközben történt valami, ami miatt valószínűleg már holnap közlöm Battistával, hogy visszalépek.

Szándékosan beszéltem ilyen titokzatosan, szinte bosszúból. Annyiszor meggyötört, most én akartam meggyötörni, ezért céloztam arra, amit láttam a teraszajtón át, azért nem beszéltem egyenesen és világosan. Rám meredt, aztán nyugodtan kérdezte:

– Mi történt?

– Mindenféle.

– De mi?

Erősködött: úgy éreztem, leghőbb vágya, hogy megvádoljam, szemére hányjam hűtlenségét. Én azonban még kitértem:

– A filmmel kapcsolatban... köztem és Battista közt... nem érdemes beszélni róla.

– És miért nem akarod elmondani?

– Mert nem érdekelne.

– Dehogynem, csak nem lesz merszed, hogy lemondj a forgatókönyvről: megcsinálod te azt.

Nem tudtam pontosan, hogy csak a szokásos megvetés érződik-e szavaiban vagy valami érthetetlen remény is.

– Mért gondolod? – kérdeztem óvatosan.

– Mert ismerlek – egy pillanatra elhallgatott, aztán enyhültebben folytatta: – Különben a forgatókönyvekkel mindig így van... hányszor hallottam már, hogy vissza akarsz lépni, hogy nem csinálod meg ezt vagy azt a munkát, aztán csak megcsinálod... minden forgatókönyvnek megvannak a maga nehézségei, majd elhárulnak.

– Igen, de most nem a forgatókönyvben van az akadály.

– Hát hol?

– Bennem.

– Hogyhogy?

„Battista megcsókolt” – szerettem volna mondani. De türtőztettem magam: még soha nem tisztázódott teljesen a viszonyunk, még mindig

célzásokkal kellett közelebb jutnunk az igazsághoz. Az igazságig még annyi mindent kellett elmondanunk. Kissé előrehajoltam, és komolyan kezdtem:

– Emilia, az okot már tudod, elmondtam az asztalnál: belefáradtam már abba, hogy másoknak dolgozzam, szeretnék végre magamnak dolgozni.

– És ki akadályoz meg?

– Te – mondtam túlzott hévvel; és ahogy láttam, hogy tiltakozó mozdulatot tesz, folytattam: – Nem közvetlenül te... de a jelenléted... Viszonyunk, sajnos, olyan, amilyen: ne beszéljünk róla... de még a feleségem vagy, és számtalanszor elmondtam már, elsősorban miattad fogadom el ezeket a munkákat... Ha te nem lennél, nem fogadnám el... Szóval, jól tudod, fölösleges ismételgetnem: sok adósságunk van, néhány lakásrészlet is hátravan még, a kocsit sincs egészen kifizetve... ezért írom ezeket a forgatókönyveket... most azonban javasolni szeretnék valamit...

– Mit?

Nagyon nyugodtnak éreztem magam, a fejem tiszta volt, világosan tudtam gondolkodni; de közben valami rossz érzés figyelmeztetett, hogy ez a nyugalom, tisztánlátásom, logikám hamis, sőt, ami rosszabb, tarthatatlan. Azok után, hogy Battista karjában láttam – csak ez érdekelhetett. Mégis azt mondtam:

– Az a javaslatom, hogy te dönts el, elfogadjam-e ezt a forgatókönyvet vagy se... ígérem, ha azt mondod, ne csináljam meg, akkor holnap reggel közlöm Battistával, hogy nem csinálom meg... és az első hajóval elutazunk Capriból.

Nem emelte fel fejét, látszott, hogy fontolgatja, mit válaszoljon:

– Milyen ravasz vagy – mondta végül.

– Miért?

– Mert ha megbánod, még mindig azt mondhatod, hogy én vagyok az oka.

– Semmit se fogok mondani... tekintve, hogy én kértelek.

Szemmel láthatóan tűnődött, hogy mit feleljen. Rájöttem, hogy válaszából, bármi lesz is, közvetve megtudhatom, mit érez irántam. Ha azt mondja, hogy írjam meg a forgatókönyvet, az azt jelenti, már annyira megvet, hogy úgy véli, mindennek ellenére folytathatom a munkát; ha nemet mond, akkor becsül még egy kissé, és nem akarja, hogy a szeretőjétől függjek. Tehát mindezek után a régi kérdéshez jutottam megint: megvet-e, s ha igen, miért. Végül azt mondta:

– Ennek eldöntését nem lehet másra bízni.
– De én kérlek, hogy te dönts.
– Ne felejtsd majd el, hogy te kértél rá – mondta váratlanul ünnepélyesen.

– Nem fogom elfelejteni.
– Hát akkor, úgy gondolom, hogy ha már vállalkoztál rá, nem illik visszalépni... Ezt egyébként magad mondtad mindig... Battista megharagudhat, és nem ad több munkát... azt hiszem, úgy illik, hogy elvégezd ezt a munkát.

Tehát azt tanácsolta, hogy folytassam; tehát, ahogyan sejtettem, megvetése végérvényes és megmásíthatatlan. Hitetlenkedve erősködtem:

– Csakugyan azt gondolod?

– Persze.

Pillanatig nem tudtam, mit mondjak. Aztán ellenségesen figyelmeztettem:

– Remek... de aztán ne mondd majd, hogy azért tanácsoltad, mert rájöttél: tulajdonképpen akarom ezt a munkát... mint aznap, amikor alá kellett írnom a szerződést... tehát világos: én nem akarom megcsinálni.

– Huh! Az idegeimre mégy – mondta rám se hederítve, és fölkelt az ágyról, a szekrényhez ment –, ez a tanácsom... de te azt csinálsz, amit akarsz...

Ismét megvető hangon beszélt, és ezzel megerősítette feltevéseimet. És hirtelen megint ugyanaz a fájdalom tört rám, amelyet először Rómában éreztem, amikor arcomba vágta egész utálatát. Ordítanom kellett:

– Emília, miért ez az egész?... Miért vagyunk ilyen ellenségesek?

Már az előbb kinyitotta a szekrényt, most az ajtóra szerelt tükörben nézegette magát:

– Mit akarsz, ilyen az élet! – mondta szórakozottan.

Elállt a lélegzetem, szóltan-mozdulatlanná dermedtem. Még soha nem beszélt ilyen egykedvűen, ilyen közönyösen, sose mondott ilyen közhelyeket. Tisztában voltam azzal, hogy megfordíthatnám még a helyzetet, ha megmondom, hogy láttam Battistával, mint ő maga is tudja; és csak azért kértem, hogy döntsön a forgatókönyvről, mert próbára akartam tenni, ami egyébként igaz is; egyszóval a kérdés még mindig ugyanaz. De nem volt bátorságom hozzá vagy inkább erőm: mélységes fáradtság fogott el, már nem bírtam előlről kezdeni. Inkább majdnem félénken azt mondtam:

– És mit csinálsz majd itt egész idő alatt, amíg én a filmen dolgozom?
– Semmi különös... sétálgatok... strandolok, napozom... amit mások.
– Egyedül?
– Igen, egyedül.
– Nem unatkozol egyedül?
– Én sose unatkozom... mindenfélén gondolkodom.
– Rám is gondolsz néha?
– Igen, természetesen rád is.
– És mit gondolsz? – én is fölálltam, odamentem hozzá, és megfogtam a kezét.

– Erről már rengeteget beszéltünk – ellenszegült a kezemnek, de nem tudott kiszabadulni.

– Úgy gondolsz rám, ahogyan szoktál? Most hátrált, aztán nyersen mondta:

– Figyelj ide, jobb, ha lefekszel... bizonyos dolgok nincsenek ínyedre, és ez természetes... egyébként mást nem tehetek, mint ismételtetem... mi örömd leled benne, hogy folyton beszélsz róla?

– Csak beszéljünk róla.

– De minek... azt kellene elmondanom újra, amit már annyiszor elmondtam... attól, hogy Capriba jöttünk, egyáltalán nem változott meg a véleményem, sőt.

– Hogyhogy sőt?

– Sőt – magyarázta kissé zavarosan –, ezzel azt akarom mondani, hogy nem változott a véleményem, ez minden.

– Egyszerűen te még mindig... még mindig ugyanúgy érzel irántam... Igaz?

Már szinte sírva tiltakozott:

– Miért kínzol... Azt hiszed, nekem örömet szerez, ha olyasmiket kell mondanom neked?... Nekem még rosszabb, mint neked.

Meghatott a hangjából kicsendülő fájdalom. Újra megfogtam a kezét, úgy mondtam:

– Én pedig csak jót gondolok rólad... és eztán is mindig így gondolkodom – tettem hozzá, így akartam megértetni vele, hogy megbocsátom hűtlenségét –, bármi történjék is.

Nem szólt semmit. Félrenézett, látszott, hogy vár. Közben éreztem, hogy alattomban makacsul és elszántan igyekszik kiszabadítani a kezét. Erre hirtelen jó éjszakát kívántam, és kimentem. A fájdalom újult erővel

tört rám, amikor hallottam, hogy azon nyomban megfordul a zárban a kulcs.

17

Másnap reggel korán keltem, és nem kutattam, hol lehet Battista és Emilia, hanem elmentem, helyesebben elszöktem otthonról. Miután kialudtam és kipihentem magam, kellemetlen színben láttam az előző napi eseményeket, de főleg a magatartásomat, olyan volt az egész, mint egy sor egymás mellé sorakoztatott képtelenség; most nyugodtan akartam elgondolkodni azon, mit kell tennem, semmiféle elhamarkodott vagy jóvátehetetlen döntéssel nem akartam kockáztatni cselekvési szabadságomat. Tehát elmentem otthonról, újra megtettem az előző esti utat, és eljutottam Rheingold szállodájába. Amikor érdeklődtem utána, azt mondták, hogy a kertben van. Odamentem: egy fasor végében megpillantottam a vékony korláttal védett kilátót, amelyet csak úgy perzsel a tenger, a derült ég meg a tűző nap sugárzó fénye. Néhány szék, egy kis asztal állt a korlátnál, és jöttömre valaki üdvözlő mozdulattal emelkedett föl. Rheingold volt: tengerészkapitánynak öltözött, aranyhorgonnyal díszített kék sapkát viselt, ugyanolyan kék zakóval és fehér nadrággal. Az asztalon tálca, a reggeli maradékaival meg egy mappa az íráshoz szükséges más dolgokkal.

Rheingold nagyon vidámnak látszott.

– Molteni... mit szól ehhez a reggelhez? – kérdezte máris.

– Csodálatos reggel.

– Mit szólna, Molteni – karon fogott, és a korláthoz állt velem –, mit szólna hozzá, ha itt hagynánk csapot, papot, csónakba szállnánk, és szép lassan körüleveznénk a szigetet?... Sokkal, de sokkal jobb lenne, nem?

Meggyőződés nélkül válaszoltam, szívem mélyén arra gondoltam, hogy Rheingold társaságában sokat vesztene varázsából ez a hajókázás:

– Igen, bizonyos értelemben jobb lenne.

– Azt mondta, Molteni – kiáltott fel diadalmasan –, bizonyos értelemben... de milyen értelemben? Nem abban az értelemben, ahogy mi fogjuk fel az életet... nekünk a kötelesség az életünk... nem igaz, Molteni?... A kötelesség mindenekelőtt... hát akkor munkára fel, Molteni – otthagya a korlátot, visszaült a kis asztalhoz, aztán felém hajolt, és

ünnepélyesen szemembe nézett: – Üljön le, kérem... ma délelőtt csak beszélgetni fogunk... sok mondanivalóm van...

Leültem, Rheingold szemére húzta a sapkát, és elkezdte:

– Talán emlékszik, Molteni, hogy úton Nápoly felé azt magyaráztam, hogyan értelmezem én az *Odiüsszeiá*-t... de Battista jövelete félbeszakított... aztán az út további részén aludtam, és elhalasztottam a magyarázatot... emlékszik, Molteni?

– Hogyne.

– Akkor arra is emlékszik, hogy a következőkben látom az *Odüsszeia* lényegét: Odüsszeusz hazatérése azért tart tíz évig, mert tudat alatt valójában nem is akar hazatérni.

– Persze.

– Tehát most azt fogom elárulni, hogy szerintem miért nem akar hazamenni – mondta Rheingold. Pillanatra elhallgatott, ezzel hangsúlyozta, hogy most jön a fölfedezés, aztán szemöldökét ráncolva parancsoló komolysággal nézett rám: – Odüsszeusz tudat alatt azért nem akar hazatérni Ithakába, mert rossz viszonyban van Pénélopéval... igen, Molteni, ez az oka... és mielőtt Odüsszeusz elment a háborúba, már akkor megromlott a viszonyuk... Odüsszeusz tulajdonképpen azért is ment el a háborúba, mert otthon rosszul érezte magát... és éppen azért érezte rosszul magát otthon, mert rossz viszonyban volt a feleségével.

Egy pillanatra elhallgatott, szemöldökét azonban most is parancsolóan, kicsit tanítóbácsisan ráncolta össze; kihasználtam az alkalmat, és székemet úgy fordítottam, hogy a nap ne süssön a szemembe.

– Ha Odüsszeusz jó viszonyban lett volna Pénélopéval – folytatta Rheingold –, akkor nem indult volna el a háborúba... Odüsszeusz nem hősködő hadfi... Odüsszeusz óvatos, bölcs és körültekintő... Ha jó viszonyban lett volna a feleségével, akkor szolidaritását Menelaossal talán kimutathatta volna úgy is, hogy valamelyik bizalmi emberének parancsnoksága alatt küld egy hadcsapatot... Ehelyett kihasználta az alkalmat, és elment a háborúba, elmenekült a felesége elől.

– Nagyon logikus.

– Nagyon „pszichologikus”, ezt akarja mondani, Molteni – igazított helyre Rheingold, talán észrevette a hangomban bujkáló iróniát –, nagyon „pszichologikus”... És ne felejtse el, hogy minden a pszichológiától függ, pszichológia nélkül nincsenek jellemek, és jellemek nélkül nincs cselekmény... nos, hol a pszichológia Odüsszeusz és Pénélopé esetében?...

Itt: Pénélopé a régi, feudális, arisztokratikus Görögország hagyományhű asszonya: erényes, nemes, büszke, vallásos, jó háziasszony, jó anya, jó feleség... Odüsszeusz ellenben a szofisták és a filozófusok későbbi Görögországnak jellemvonásait vetíti előre... Odüsszeusznak nincsenek előítéletei, és ha kell, lelkiismeretlen is, körmönfont, okos, intelligens, vallástalan, mindenben kételkedik, néha még cinikus is.

– Mintha kicsit sötétre festené Odüsszeuszt... – tiltakoztam –, az *Odiisszeiá*-ban...

Türelmetlenül szakított félbe.

– Most ne törődjünk az *Odiisszeiá*-val... helyesebben: értelmezzük, bontsuk ki... Mi filmet írunk, Molteni... az *Odiisszeiá*-t már megírták... a filmet viszont még nem.

Megint hallgattam, Rheingold újra kezdte:

– Odüsszeusz és Pénélopé rossz viszonyának okát tehát abban kell keresnünk, hogy más volt a jellemük... A trójai háború előtt Odüsszeusz elkövetett valamit, ami nem tetszett Pénélopénak... Mit?... És itt lépnek be a kérők... Az *Odüsszeiá*-ban, mint tudjuk, Pénélopé kezére áhítoznak, és közben Odüsszeusz nyakán, a házában élősködnek... meg kell fordítani a helyzetet.

Tátott szájjal bámultam.

– Nem érti? – kérdezte. – Hát akkor rögtön megmagyarázom... A kérők, jobb, ha egy személyre szűkítjük le őket, például Antinooszra... tehát a kérők már a trójai háború előtt szerelmesek Pénélopéba... és mivel szerelmesek, görög szokás szerint elhalmozzák ajándékokkal... Pénélopé büszke asszony, méltóságteljes és régimódi, legszívesebben visszautasítaná az ajándékokat, de főleg azt szeretné, ha férje kihajítaná a kérőket... Odüsszeusz azonban valami okból, amit még nem ismerünk, de könnyen megfejtethetünk, nem akarja kidobni a kérőket... Okos ember, aki nem törődik a kérők hadával, mivel tudja, hogy a felesége hűséges; és nem tulajdonít különösebb fontosságot az ajándékoknak sem, végső soron talán nincs is ellenére a sok ajándék... tudvalevő, hogy a görögök ajándéksóváarak, Molteni... Persze Odüsszeusz egyáltalán nem azt tanácsolja Pénélopénak, hogy engedjen a kérők kívánságának, hanem csak azt, hogy ne vesszen össze velük, szerinte annyit nem ér a dolog... Odüsszeusz nyugodtan akar élni, utálja a botrányt... Pénélopé, aki mindenre fölkészült, kivéve erre a passzivitásra, megharagszik, alig hisz a fülének... Tiltakozik, lázadozik... Odüsszeusz azonban hajthatatlan, nem érti ezt a

nagy felháborodást... tehát megint azt tanácsolja Pénélopénak, hogy fogadja csak el az ajándékokat, legyen kedves, végül is mibe kerül ez neki?... És Pénélopé követi férje tanácsát... de közben mélyen megveti Odüsszeuszt... úgy érzi, hogy már nem szereti, és ezt meg is mondja neki... Odüsszeusz későn veszi észre, hogy óvatosságával megölte Pénélopé szerelmét... Odüsszeusz ide-oda kapkod, vissza akarja hódítani feleségét, de hiába... élete pokollá válik Ithakában... végső elkeseredésében kihasználja az alkalmat, és elmegy otthonról a trójai háborúba... Hét év múlva a háború véget ér, és Odüsszeusz újra tengerre száll, hazafelé, Ithakába... ám tudja, hogy otthon olyan asszony várja, aki nem szereti már, sőt megveti... és ezért öntudatlanul kihasznál minden lehetőséget, hogy ezt a kellemetlen és nagyon félt hazatérést késleltesse... Végül mégiscsak haza kell térnie... és amikor hazatér, ugyanaz történik vele, mint a lovaggal a sárkánymesében, emlékszik, Molteni?... A hercegnő azt kéri a lovagtól, hogy ölje meg a sárkányt, ha ki akarja érdemelni szerelmét... a lovag megöli a sárkányt, és ekkor a hercegnő megajándékozza szerelmével... Tehát amikor Odüsszeusz hazatér, Pénélopé bebizonyítja hűségét, aztán tudtára adja, hogy ez a hűség nem jelent szerelmet, csak méltóságot... Csupán egy feltétellel szeretheti megint: ha megöli a kérőket... Odüsszeusz, mint tudjuk, egyáltalán nem vérszomjas, és nem bosszúálló... talán jobban szeretné szépszerével elküldeni a kérőket, ahogy mondani szokták, most mégis elhatározza magát... Odüsszeusz tudja, hogy a kérők megölése az ára, hogy Pénélopé újból becsülje, és így szerelme is feltámadjon iránta... Tehát megöli a kérőket... Ekkor és csakis ekkor lép a megvetés helyébe megint a szerelem... Tehát annyi évi elválás után újra szeretik egymást... és megülik igazi esküvőjüket... *bluthochzeitjukat*, vérnászukat... Tehát érti, Molteni? Összefoglalva: először: Pénélopé megveti Odüsszeuszt, amiért a kérők tolakodását nem utasítja el férfihoz, férjhez és királyhoz illően... Másodszor: ez a megvetés indítja Odüsszeuszt a trójai háborúba... Harmadszor: Odüsszeusz tudja, hogy otthon olyan asszony várja, aki megveti, ezért öntudatlanul addig halasztgatja hazatértét, amíg csak lehet... Negyedszer: Odüsszeusz megöli a kérőket, hogy visszaszerezze Pénélopé becsülését és szerelmét... érti, Molteni?

Mondtam, hogy értem. Végül is nem volt olyan nehéz felfogni. De most az az ellenszenv, amelyet kezdettől éreztem Rheingold pszichoanalitikus értelmezése iránt, erősebben támadt fel bennem, mint valaha; zavart és tűnődő lettem. Közben Rheingold folytatta tudálékos magyarázatását:

– Tudja, hogyan jutottam a helyzet kulcsához?... Egyszerűen elgondolkodtam a kérők megölésén, azon, ahogy az *Odiisszeiá*-ban szerepel... Észrevettem, hogy ez az öldöklés nagyon vad, kegyetlen és kíméletlen, teljesen ellentmond Odüsszeusz jellemének, mert milyennek ismertük meg: furfangos, hajlékony eszű, körmönfont, okos, megfontolt embernek... és azt gondoltam magamban: „Odüsszeusz szép szóval is kitehette volna a kérők szűrét... megtehetette volna, a saját házában mint király, elég, ha fölfedi magát... ha nem teszi, jó oka lehet rá... de mi?... Odüsszeusz nyilván meg akarja mutatni, hogy nemcsak furfangos, hajlékony eszű, körmönfont, okos, megfontolt, hanem – ha kell – erőszakos is, mint Aiász, okatlan, mint Akhilleusz, kegyetlen, mint Agamemnon... És kinek akarja megmutatni?... nyilván Pénelopénak... tehát: heuréka!

Nem szóltam semmit. Rheingold okoskodása tökéletes volt, és teljes összhangban volt azzal a törekvésével, hogy pszichoanalitikus eseménysorozattá formálja az *Odüsszeiá*-t. De épp ezért undorodtam annyira tőle: szentségtörésnek éreztem. Homérosznál minden egyszerű, tiszta, nemes, ártatlan, még Odüsszeusz ravaszsága is, amely költőileg az értelmi felsőbbrendűség határain belül marad. Rheingold értelmezésében viszont minden modern pszichologizáló erkölcsdrámává alacsonyodik. Rheingold, aki módfelett elégedett volt fejtegetésével, közben így fejezte be:

– Mint látja, Molteni, minden részletében kész már a film... csak meg kell írunk.

– Figyeljen ide, Rheingold, nekem nem tetszik ez a változat – szakítottam félbe majdnem erőszakosan.

Tágra nyitotta szemét, annyira – mondjuk így – elképedt, nem is attól, hogy más a véleményem, mint inkább a merészségetől:

– Nem tetszik, kedves Molteni? És miért nem tetszik? Erőlködve, de egyre nagyobb meggyőződéssel mondtam:

– Azért nem tetszik, mert teljesen meghamisítja Odüsszeusz eredeti jellemét... Odüsszeusz körmönfont, okos, ha úgy tetszik, ravasz, de mindig a becsület és a méltóság határain belül... mindig hős marad, vagy vitéz harcos, király, kifogástalan férj... A maga értelmezése, már engedje meg, kedves Rheingold, olyan embert formál Odüsszeusból, akiben nincs méltóság, aki nem ismer becsületet, tisztességet... eltekintve attól, hogy túlságosan eltávolodik az *Odüsszeiá*-tól...

Beszéd közben láttam, hogy Rheingold félholdmosolya lassan visszahúzódik, összezsugorodik, eltűnik... aztán keserűen, németes hangszállal – amelyet általában sikerült elrejtene – azt mondta:

– Kedves Molteni, engedje meg, hogy megmondjam, mint általában, most se értett egy szót se.

– Mint általában? – ismételtém sértetten, gúnyosan.

– Igen, mint általában – erősítette meg Rheingold –, és azonnal megmondom, miért... jól figyeljen, Molteni.

– Figyelek, hogyan.

– Én nem akarok Odüsszeuszról, mint ahogyan hiszi, olyan embert csinálni, akiben nincs méltóság, tisztesség, becsület... Egyszerűen azt az embert akarom ábrázolni, aki az *Odüsszeiá*-ban... Kicsoda hát Odüsszeusz az *Odüsszeiá*-ban, mit jelképez? Odüsszeusz az *Odüsszeiá*-ban egyszerűen civilizált ember, aki a civilizációt jelképezi... a többi hős közt, akik nem éppen civilizáltak, Odüsszeusz az egyetlen civilizált... És miben áll Odüsszeusz civilizációja?... Abban, hogy nincsenek előítéletei, mindig és mindenáron használja az esztét, az olyan kérdésekben is, hogy a maga szavaival éljek, mint a tisztesség, méltóság és becsület... intelligens ember, valóban, mondhatnám, tudós lény... Természetesen – folytatta Rheingold –, a civilizációnak megvannak a maga kellemetlenségei... igen könnyen elfeledkezik például – a civilizálatlan emberek számára oly fontos – úgynevezett becsületről... Pénélopé civilizálatlan nő, hagyománytisztelő asszony... nem érti az esztét, csak az ösztönére, a vérére, a büszkeségére hallgat... Most figyeljen jól, Molteni, és próbáljon megérteni... A civilizáció a civilizálatlanoknak romlottságot, erkölcstelenséget, elvtelenséget, cinizmust jelenthet, sőt gyakran jelent is... Ezt hányta például a civilizáció szemére Hitler, aki nyilvánvalóan nem volt civilizált... Ő is sokat beszélt a becsületről... de ma már tudjuk, ki volt Hitler, s mit jelentett az ő híres becsülete... Egyszóval, az *Odüsszeiá*-ban Pénélopé a barbárságot jelképezi, Odüsszeusz pedig a civilizációt... Tudja-e, Molteni, hogy úgy gondolkodik, mint a barbár Pénélopé, pedig én azt hittem, hogy civilizált, mint Odüsszeusz?

Széles, ragyogó mosollyal mondta ezeket az utolsó szavakat: úgy látszik, nagyon megörült a hasonlatnak. Magam se tudom, miért, de éppen ezt a hasonlatot éreztem különösen kellemetlennek. Azt hiszem, elsápadtam a dühtől, és fojtott hangon mondtam:

– Ha civilizáción azt érti, hogy egy férj tartsa a gyertyát a felesége udvarlójának, akkor, kedves Rheingold, civilizálatlan vagyok, annak érzem magam.

Ezúttal legnagyobb csodálkozásomra nem dühöngött:

– Egy pillanat – emelte föl a kezét –, ma reggel nem gondolkodik, Molteni... mint Pénélopé... Tudja, mit?... fürdik egyet, közben gondolkodik a dolgon... aztán holnap reggel visszajön ide, és elmondja, mire jutott... rendben?

Nyugtalanul feleltem:

– Rendben... de aligha fog megváltozni a véleményem.

– Gondolkodjon a dolgon – ismételte meg, aztán fölállt, és kezét nyújtott.

Magam is fölálltam. Rheingold derűsen tette hozzá:

– Bizonyosra veszem, hogy holnapra meggondolja, és igazat ad nekem.

– Nem hiszem – válaszoltam. És elindultam a sétányon a szálloda felé.

18

Rheingolddal legfeljebb egy órát töltöttem: ennyi ideig tartott vitánk az *Odüsszeiá*-ról Elöttem volt tehát az egész nap, hogy „gondolkodjam a dolgon”, ahogy kifejezte magát, szóval: döntsek, elfogadom-e az *Odüsszeia*-értelmezését vagy sem. Az igazat megvallva, amint kiléptem a szállodából, első gondolatom igazán nem az volt, hogy Rheingold elméletein tünődjem, még az emlékét is száműzni akartam, hogy élvezhessem ezt a szép napot. Egyébként éppen Rheingold gondolataiban éreztem valamit, ami túlment a filmmel kapcsolatos munkán; valamit, amit még nem tudtam körülírni, de létezésére vallott az a túlzott ellenérzés, amellyel a rendező szavait fogadtam. Végül mégiscsak „gondolkodtam a dolgon”. Emlékeztem, hogy reggel, amikor eljöttem otthonról, a villa alatt láttam egy magányos kis öblöt, most elhatároztam, odamegyek; ott aztán a rendező tanácsa szerint „gondolkodhatom a dolgon”, vagy, ha jobban tetszik, egyáltalán nem kell gondolkodnom, egyszerűen fürdöm egyet a tengerben.

Elindultam tehát a kihalt sétányon, körbe a szigeten. Nagyon korán volt még, a keskeny, árnyas kis úton alig jártak: a csöndben néhány mezítlás

fiú talpa surrogott a köveken; néhány halkan csivitelő lányka ment összekapaszkodva; két-három öregasszony sétáltatta kutyáját.

A sétány végén rátértem a sziget elhagyatottabb, meredekebb részén vezető ösvényre. Mentem még egy kicsit, aztán egy elágazáshoz értem: a kisebb ösvény egy kilátóhoz vitt a mélység fölé. Erre az ösvényre léptem, és amikor a kilátóra értem, lepillantottam. A tenger száz méter mélyen lüktetett, ragyogott a napfényben, a széljárás szerint borzongva változtatta színét, itt égszínké volt, amott majdnem ibolyakék, arrébb zöld. Ebből a távoli, csendes tengerből mintha felém repültek volna az ágaskodó sziklák, sűrűn, mint a nyilak, meztelen hegyük meg-megcsillant a napfényben. Ekkor hirtelen, nem tudom, miért, valami szédület fogott el, arra gondoltam, hogy nincs kedvem tovább élni, és ha most leugranék ebbe a fénylő végtelenségbe, akkor talán jobbik énemhez méltóan halnék meg. Igen, azért lennék öngyilkos, hogy halálomban megtisztuljak, ha már életemben nem tudtam.

Öngyilkossági kísértésem őszinte volt, egy pillanatilag talán csakugyan veszélyben forgott az életem. Aztán szinte ösztönösen Emiliára gondoltam, azon tanakodtam, hogyan fogadná halálhíremet, és akkor hirtelen azt mondtam magamnak: „Nem azért lennél öngyilkos, mert belefáradtál az életbe... nem fáradtál bele... Emiliáért ölnéd meg magad.” Ez a gondolat feldúlt, szédületembe valahogy gonoszul önzést lopott. Aztán megint föl tettem a kérdést: „Emilia miatt vagy Emiliáért?... Nagy különbség”; és tüstént válaszoltam is: „Emiliáért... hogy visszaszerezsem – ha utólag is – becsülését... és lelkifurdalása legyen, amiért igazságtalanul megvetett.”

Amint megfogalmaztam ezt a gondolatot, jelenlegi helyzetem ábrája – mint egy kirakós játék, ahol számtalan darabból kell a gyerekeknek egyetlen képet összeállítaniuk új elemmel bővült, és hirtelen teljessé vált: „Azért fogadtad olyan ellenérzéssel Rheingold gondolatait, mert úgy érezted, Odüsszeusz és Pénélopé viszonyát fejtegetve, tudtán kívül a ti viszonyotokra céloz... Amikor Rheingold arról beszélt, hogy Pénélopé megveti Odüsszeuszt, arra gondoltál, hogy Emilia is megvet téged... egyszerűen, az igazság bosszantott, az igazság ellen kapálózta.”

A kép azonban még nem volt teljes; lám, néhány újabb gondolat egészíti ki most már véglegessé: „Azért gondoltál öngyilkosságra, mert nem vagy tisztában magaddal... Ha vissza akarod szerezni Emilia becsülését, nem kell megölnöd magad... sokkal kevesebb is elég... Rheingold megmondta, mit kell tenned... Odüsszeusz megölte a kérőket, hogy visszaszerezze

Pénélopé szerelmét... Elvben meg kellene ölnöd Battistát... mi azonban szelídebb, szabályozottabb világban élünk, mint Odüsszeusz... elég, ha lemondasz a forgatókönyvről, megszakítasz minden kapcsolatot Rheingolddal, és holnap reggel visszautazol Rómába... Emilia azért tanácsolta, hogy írd meg a forgatókönyvet, mert meg akar vetni, és azt kívánja, hogy magatartásoddal igazold megvetését... De ne törődj a tanácsaival, tégy úgy, ahogy Rheingold szerint Odüsszeusz tett.”

Ezúttal csakugyan minden együtt volt: alaposan, teljes és kíméletlen őszinteséggel vizsgáltam meg helyzetemet. Immár világos: nincs szükség rá, hogy „gondolkodjam a dolgon”, mint Rheingold ajánlotta; minden további nélkül visszamehetek, és közölhetem a rendezővel – ezúttal szilárd elhatározásomat. De utána rögtön arra gondoltam, hogy ha egyszer már nem kell „gondolkodnom a dolgon”, akkor nem szabad elsietnem semmit, mert azt a benyomást kelteném, hogy fejjel megyek a falnak. Délután nyugodtan átvonulok Rheingoldhoz, és közlöm, mit határoztam. Aztán ha hazajöttem, ugyanilyen nyugodtan felszólítom Emiliát, hogy csomagoljon. Battistával – gondoltam aztán – egyáltalán nem beszélek; reggel, induláskor hagyok majd neki egy rövid levelet, amelyben azzal magyarázom elhatározásomat, hogy nem értek egyet Rheingold elképzeléseivel, ami egyébként igaz is. Battista okos ember: rájön, miről van szó, és hírért se hallom többé.

Tűnődés közben tudtomon kívül visszatértem az ösvényre, a villa alá kerültem, és most a málladozó, meredek gyalogúton ahhoz a magányos kis öbölhöz ereszkedtem le futva, amelyet reggel, induláskor pillantottam meg. Lihegve értem le, egy pillanatra megálltam egy sziklán, hogy lélegzethez jussak, és körülnéztem. A keskeny, köves partot nagy vándorsziklák szegélyezték, olyanok voltak, mintha éppen most gurultak volna le a hegyről; két sziklafok – ezek zárták le az öblöcskét – emelkedett ki az áttetsző zöld víztükréből; a napsugarak megvilágították a fehér kavicsos tengerfenéket. Aztán észrevettem egy lyukacsos, málladozó fekete sziklát, félig a homokba-vízbe süppedve, és arra gondoltam, hogy az erős nap elől mögéje fekszem. Ám amikor odakerültem, észrevettem, hogy a köveken ott fekszik hanyatt, teljesen meztelenül Emilia.

Igazat szólva, nem ismertem meg azonnal, mert arcát nagy szalmakalap takarta; sőt, első gondolatom az volt, hogy eltűnök, azt hittem, valami idegen fürdőzőt leptem meg. Aztán tekintetem a köveken kinyújtott karjára tévedt, végigsiklott a kezéig, és a mutatóujján megismertem a két kis

makkot ábrázoló arany-opál gyűrűt, nemrég én adtam neki a születésnapjára.

Háta mögött álltam, és távlatból láttam. Meztelen volt, mint mondtam, ruhái mellette a köveken, a színes ruhakupac olyan kicsi volt, szinte lehetetlennek tűnt, hogy ezt a nagy testet be tudja fedni. Meztelenségében első pillantásra csakugyan nem egyik vagy másik részlet lepett meg, hanem úgy együtt az egész, hogy milyen nagy és erőteljes. Persze tudtam: Emilia nem nagyobb a nők átlagánál; meztelensége abban a pillanatban mégis hatalmasnak tűnt, mintha a tenger és az ég adott volna át egy kicsit végtelenségéből. Ahogyan hanyatt feküdt, feszes-izmos melle bizonytalan domborulattá alakult, én mégis nagynak és dúsnak láttam, bimbójának rózsaszín holdudvara is megnőtt; csípője kényelmesen simult a kövekre, hatalmasan és telten; hasa mintha gyönyörű húskehelyként gyűjtötte volna magába a sugárzó világot; lejtős kövön pihenő lába mintha saját súlyától és hosszától került volna testénél alacsonyabbra. Eltűnődtem, miért látom ilyen nyugtalanítóan, ilyen mélységesen nagynak és erőteljesnek; és akkor rájöttem, hogy hirtelen ébredt vágyam növelte ekkorára. Ez a vágy nem annyira érzéki, mint inkább lelki volt, és arra sarkallt, hogy azonnal egyesüljek vele, nem is a testével, hanem azzal, amit a testében rejt. Egyszóval, ráéheztem, éhségem csillapítása azonban nem tőlem, csakis tőle függött, az ő beleegyezésétől, amely elébe jön az én éhségemnek. De nem jött elébe, bár meztelenségének csalóka látványa mintha ezt sugallta volna.

Nem bámulhattam a végtelenségig ezt a tilos meztelenséget. Előreléptem hát, és a csöndben tisztán azt mondtam:

– Emilia.

Gyors mozdulatot tett két ütemben: ledobta a kalapot, kinyújtotta kezét, és a kupacból felkapott egy blúzt, hogy betakarózzon vele; ugyanakkor fölült és hátrafordult, hogy megnézzen. Amikor azonban hozzátettem: – Én vagyok, Riccardo – végre meglátott, és visszaengedte a ruhát a kövekre. Közben hátrafordult, hogy jobban megnézzen. Tehát, gondoltam, először attól félt, hogy valami idegen jött; de aztán látva, hogy én vagyok, úgy vélte, semmi szükség, hogy betakarja magát. Mintha levegőnek nézne. Csak azért viszem végig ezt az alapjában képtelen gondolatot, hogy pontosan érzékeltessem lelkiállapotomat. Meg se fordult a fejemben, hogy éppen azért nem takarta be magát, mert a férje vagyok, nem pedig idegen. Meg voltam győződve róla, hogy többé nem létezem a számára, legalábbis

mint szerelmes, és ebben a kétértelmű mozdulatban természetesen annak bizonyítékát láttam, hogy nem létezem a számára.

– Legalább öt perce állok itt, és nézlek... – mondtam halkán – tudod-e, mintha először láttalak volna?

Nem szólt semmit, csak ismét felém fordult, jobban akart látni, közben egykedvű kíváncsisággal orrára tette sötét szemüvegét.

– Nem zavar, ha itt maradok? Vagy akarod, hogy menjek el? – tettem hozzá.

Láttam, megszeglél, aztán békésen újra elnyúlik a napon, és azt mondja:

– Tőlem, maradj csak, ha jólesik... Csak ne álld el a napot.

Csakugyan nem léteztem számára: átlátszatlan test voltam csak, amely a nap és meztelen teste közé állt, pedig vágyaimban ennek a testnek éreznie kellett volna a kapcsolatot az enyémmel, legalább szemérmességgel és rémülettel kellett volna jeleznie, hogy van valami köze hozzám. Fájdalmasan érintett ez a közöny; a félelemtől hirtelen szomjas lettem, a szám kiszáradt; arcom akaratom ellenére tétova, zavart kifejezést öltött. Kínos és hamis fesztelenséggel mondtam:

– Jó itt... én is napozom egy kicsit – és hogy csináljak valamit, a közelében ültem le; nekitámaszkodtam az egyik sziklatömbnek.

Hosszú-hosszú csend következett. Szelíd-arany fényözön zúdult rám, egészen elvakított, be kellett hunynom a szemem, mélységes jóérzés és béke öntött el. De nem sikerült átadnom magam a nap örömének, éreztem, hogy sose tudnám maradéktalanul élvezni, ha Emilia nem szeret.

– Ezt a helyet mintha egyenesen a szerelmeseknek teremtték volna – mondtam fennhangon.

– Így van – visszhangozta mozdulatlanul a szalmakalap alól.

– Nem nekünk, akik nem szeretjük már egymást.

Ezúttal nem szólt semmit. Én meg csak ültem ott, és néztem, és erre a látványra megint éreztem, hogy elfog a vágy, amely az előbb is felzaklatott, amikor a sziklák közül kibukkanva megpillantottam.

Az erős érzésekben az a jó, hogy teljesen ösztönösen átsegítik az embert a cselekvésbe, akarata közbenjárása nélkül, szinte öntudatlanul. Hirtelen, magam se tudom, hogyan történt, már nem távolabb ültem, hátammal a sziklatömbnek támaszkodva, hanem a mozdulatlanul fekvő Emilia mellett térdeltem, ráhajolva, arcom az övé fölött. Nem tudom, hogyan, de már az előbb levettem arcáról a kalapot, és most a csók előtt úgy nézegettem a

száját, ahogy a gyümölcsöt szokta az ember, mielőtt beleharap. Szája nagy volt és húsos, kiszáradt és megrepedezett rajta a rúzs, de nem a naptól, inkább valami belső tüztől. Elgondolkoztam, hogy milyen régóta nem csókol engem ez a száj, és hogy a csók – ha visszaadja –, így az álom és az ébrenlét határán, oly részegítő lesz, mint egy erős, régi ital. Azt hiszem, legalább egy percig néztem a száját; aztán lassan-lassan egészen ráhajoltam. De nem csókoltam meg rögtön: egy pillanatig a közvetlen közelében megpihentem. Éreztem az orrlukaiból áramló könnyű, nyugodt lélegzetet, és mintha égő ajka forróságát is éreztem volna. Tudtam, hogy forró ajka mögött, mint a napégette jégverem az elföldelt jeget, úgy őrzi szájában nyála frissességét, ugyanolyan meglepő, szomjoltó hűvösséggel. Előre élveztem ízét, aztán már találkozott is ajkunk. Az érintkezés – azt hiszem – nem riasztotta föl, nem is lepte meg. Először csak lágyan szorítottam rá ajkam, aztán egyre erősebben; majd láttam, hogy nem mozdul, erre merészebb csókkal kísérleteztem. Éreztem, hogy kívánságomra szája lassan kinyílik, mint egy kagylóhéj a hús tengervízben, ugyanazzal az eleven, remegő lüktetéssel. Ajka lassan ínyére csúszott; és akkor éreztem, karja nyakamra kulcsolódik...

Összereztem, és felébredtem abból a nyilván félálomszerű állapotból, amelybe a csönd és a meleg ringatott. Elöttem a köveken ott feküdt Emilia, mint az előbb; arca még mindig a szalmakalap rejtekében. Álmodtam a csókot, illetve mámoros vágyálomban éltem át, ahol szép ábrándok lépnek a szomorú való helyébe. Megcsókoltam és ő visszacsókolt; de aki csókolt és akit csókoltak, az csak két árnyalak volt, akiket a vágy kettőnk testének mozdulatlanságából és távolságából hívott életre. Emiliára néztem, és eszembe jutott: „Mi lenne, ha csakugyan megpróbálnának egy csókkal?” És rögtön válaszoltam is: „Nem fogod megpróbálni... megbénít a félelem és az a tudat, hogy megvet.” Hirtelen erős hangon megszólaltam:

– Emilia.

– Mi az?

– Elaludtam, és azt álmodtam, hogy megcsókoltalak.

Nem szólt semmit. Megijedtem a csöndtől, és másra akartam terelni a beszélgetést, ezért taláломra megkérdeztem:

– Battista hol van?

A legnagyobb nyugalommal jött a válasz a kalap alól:

– Nem tudom, hová ment... erről jut eszembe, ma nem eszik velünk... a parton ebédel Rheingolddal.

Mielőtt észrevettem volna, már ki is mondtam:

– Emilia, tegnap este láttalak, amikor a nappaliban Battista megcsókolt.

– Tudtam, hogy láttál... én is láttalak.

Egészen hétköznapi hangon beszélt, kicsit talán fojtottan a kalap miatt.

Zavarba jöttem, hogy így fogadta leleplezésem; meg attól is, ahogy én ezt a megjegyzést tettem. Valóban, a nap bágyasztó hatása, a tenger csöndje általános közönybe és tehetetlenségbe fullasztotta-olvasztotta ellenségeskedésünket. Nagy erőlködve mégis hozzátettem:

– Emilia, beszélnünk kell egymással.

– Most ne... nyugodtan akarok napozni.

– Akkor ma délután.

– Jó... ma délután.

Fölálltam, és hátra se nézve, elindultam az ösvényen a villa felé.

19

Ebédnél alig beszéltünk. Mintha az erős délvidéki nappal a csönd is beáradt volna a villába; a nagy ablakokon beáramlott az ég és a tenger, elvakított, és eltávolított bennünket egymástól, kéksége szinte anyagszerűvé sűrűsödött, olyan volt, mint a tengermély víz; és mi ketten a tenger fenekén ültünk, a fényesen áramló víz elválasztott bennünket egymástól, megfosztott a beszéd lehetőségétől. Egyébként aggályosan vigyáztam is, hogy csak délután kezdjük a magyarázkodást, ahogyan javasoltam. Azt lehetne gondolni, hogy ilyen körülmények közt két ember, akiket égető kérdések szembeállítottak egymással, csak ezekre gondolnak. A mi esetünkben más volt a helyzet: egyáltalán nem gondoltam Battista csókjára, se a viszonyunkra; és bizonyos vagyok benne, hogy Emilia is így volt vele. Valahogy folytatódott a bizonytalanság, a tunyaság, a közöny, amelynek hatására reggel a parton úgy döntöttem, hogy minden magyarázkodást későbbre halasztok.

Ebéd után Emilia fölállt, azt mondta, lepihen, és kiment. Egyedül maradtam, egy darabig mozdulatlanul néztem az ablakon át a láthatár fényes-tiszta csíkját, ott, ahol a tenger hidegebb kékje az ég mélyebb kékjébe olvadt. Fekete kis hajó haladt ezen a csíkon, mint egy légy a

kifeszített madzagon; ahogy követtem a szememmel, magam se tudom, miért, eltűnődtem, vajon mi történhet ebben a pillanatban a hajó fedélzetén: tengerészek fényesítik a réz alkatrészeket, vagy mossák a hajóhidat; a szakács a tányérokat öblögeti el a konyhában; a tisztek talán még asztalnál ülnek; és lent, a gépházban a félmeztelen hajógépészek szívet lapátolnak a kazánokba. Kis hajó volt, nekem csak apró fekete pont; pedig közelről nagy lehetett, tele néppel, emberi sorsokkal. És arra gondoltam, hogy ők meg a hajójukról Capri partjait nézik, tekintetük talán egykedvűen megpihen egy magányos fehér ponton a hegyoldalban, és nem gyanítják, hogy az a fehér pont a villa, és hogy én itt bent vagyok, és velem van Emilia, és mi ketten nem szeretjük egymást, Emilia megvet, és én nem tudom, hogyan szerezzem vissza becsülését, szerelmét...

Azon kaptam magam, hogy el-elbóbiskolok, erre hirtelen megszállt valami tetterő, elhatároztam, hogy véghezviszem tervem első részét: átmegek Rheingoldhoz, közlöm vele, hogy „gondolkodtam a dolgon”, és arra a következtetésre jutottam, hogy nem dolgozom vele a forgatókönyvön. Elhatározásom úgy hatott rám, mint egy vödör friss víz. Teljesen fölébredtem, felkeltem, és elhagytam a villát.

Félóra múlva – miután gyorsan megjártam a szigetet körülfogó kis utat – beléptem a szálloda előcsarnokába. Bejelentettem magam, aztán leültem egy karosszékbe. Nagyon tisztának éreztem a fejemet, bár csupa lázas izgalom voltam. Mégis egyre nagyobb megkönnyebbülés, valóságos öröm fogott el arra a gondolatra, hogy mire készülök, és ebből megértettem: végre helyes úton járok. Pár perc múlva Rheingold az előcsarnokba lépett, és gondterhelten, csodálkozva közeledett, arcán a meglepetésbe, hogy ilyenkor lát, gyanakvás is vegyült; kellemetlen újsággal jöhetek. Udvariasan megkérdeztem:

– Talán aludt, Rheingold... felébresztettem.

– Nem, nem – biztosított –, nem aludtam, délután sose alszom... de jöjjön, Molteni, menjünk át a presszóba.

Követtem a presszóba, amely ebben a kora délutáni órában teljesen üres volt. Rheingold, mintha csak az előre sejtett vitát akarná halogatni, megkérdezte, nem iszom-e valamit: kávét, italt. Komoran, kényszeredetten tette ezt a javaslatot, mint a fősvény, ha akarata ellenére költséges vendégeskedésre kényszerül. Persze tudtam, hogy másról van szó: azt szerette volna, ha egyáltalán nem jövök. Egyébként visszautasítottam; némi udvariaskodás után minden további nélkül rátértem a tárgyra:

– Talán csodálkozik, hogy ilyen hamar visszajöttem... Teljes napom volt a gondolkodásra... De fölöslegesnek tartottam, hogy holnapig várjak... eleget gondolkodtam... és azért jöttem, hogy közöljem, mire jutottam.

– Mire?

– Hogy nem dolgozhatom magával ezen a forgatókönyvön... egyszerűen lemondok a munkáról.

Rheingold meglepetés nélkül fogadta bejelentésemet: nyilván ezt várta. Mégis izgatott lett.

– Beszéljünk világosan, Molteni – mondta azonnal megváltozott hangon.

– Azt hiszem, nagyon világosan beszéltem: nem csinálom meg az *Odüsszeia* forgatókönyvét.

– És miért, kérem, miért?

– Mert nem értek egyet a felfogásával.

– Akkor – mondta hirtelen-váratlanul – Battistával ért egyet.

Ezt a vádat nem vártam, és nem tudom, miért idegesített. Meg se fordult a fejemben, hogy ha nem értek egyet Rheingolddal, ez azt jelentheti, hogy Battistával ért egyet.

– Hogy jön ide Battista?... – mondtam dühösen. – Battistával se értek egyet... de megmondom őszintén, Rheingold, ha választanom kellene kettejük közül, akkor még mindig inkább Battistát választanám... Sajnálom, Rheingold: vagy Homérosz *Odüsszeiá*-ja, vagy semmi.

– Egy álarcosbál *technicolor*-ban, meztelen nőkkel, King Konggal, hastáncokkal, melltartókkal, papírmásé szörnyekkel, makettokkal?

– Nem ezt mondtam: azt mondtam, hogy Homérosz *Odüsszei*-ja.

– De hát Homérosz *Odüsszeiá*-ja az enyém – mondta előrehajolva, mély meggyőződéssel –, az enyém, Molteni.

Magam se tudom, miért, de egyszerre elfogott a vágy, hogy megsértsem Rheingoldot: e pillanatban végleg elviselhetetlennek éreztem szertartásos, hamis mosolyát, viszont valódi parancsoló keménységét, korlátolt pszichoanalitikáját.

– Nem, Rheingold, a magáé nem Homérosz *Odüsszeiá*-ja... – mondtam dühösen – többet mondok, mivel kikényszeríti belőlem: Homérosz *Odüsszeiá*-ja csodálatba ejt, a magáét viszont utálom!

– Molteni! – most valóban fel volt háborodva.

– Igen, utálom – folytattam lázasan –, a magáé lealacsonyítja, megalázza a homéroszi hőst, mert nem vagyunk képesek olyanná újjáteremteni,

amilyené Homérosz megalkotta, utálok a következetes lealacsonyítást, és semmi áron nem veszek részt benne.

– Molteni... egy pillanat, Molteni.

– Olvasta James Joyce *Ulysses*-ét? – szakítottam félbe tombolva –, tudja egyáltalán, ki az a James Joyce?

– Mindent elolvastam, ami az *Odüsszeiá*-ra vonatkozik – felelte Rheingold mélyen megsértve –, de maga...

– Nos – folytattam dühösen –, Joyce is modern felfogásban értelmezte az *Odüsszeiá*-t... sokkal tovább ment a modernizálásban vagy lealacsonyításban vagy profanizálásban, mint maga, kedves Rheingold... Önfertőző semmirekellőt, felszarvazott, tehetségtelen bábot csinált Odüsszeuszról; Pénélopéből pedig kiérdemesült kurvát... Aioloszból újságíró lett, az alvilági utazásból pedig egy ivócimbora temetése, Kirkéből bordélyházi látogatás, az ithakai hazatérésből pedig késő éjszakai bolyongás a dublini utcákon, egy-két vizelésre szánt pihenővel valamelyik utcasarkon... de Joyce-ban legalább volt annyi megértés, hogy elhagyja a Földközi-tenger vidékét, a tengert, a napot, az eget, az ókor felfedezetlen tájait... Az egészet egy északi város sáros utcáira helyezte, kocsmákba, bordélyházakba, hálósobákba, budikba... Nap sehol, tenger sehol, ég sehol... minden modern, vagyis meglehetősen aljas és megalázott, a mi nyomorúságos természetünkhöz mért... Magából viszont hiányzik Joyce tapintata... tehát én, ismétlem, maga és Battista közül Battistát választanám minden papírmáséjával együtt... Igen, Battistát... Kíváncsi volt, mért nem akarom megcsinálni ezt a forгатókönyvet... most tudja.

Belezökkentem a karosszékekbe, csupa verejték voltam. Rheingold keményen, komolyan, összehúzott szemmel nézett most rám:

– Egyszóval, Battistával ért egyet.

– Nem, nem értek egyet Battistával... csak magával nem vagyok egy véleményen.

– Ha – mondta hirtelen fölemelve hangját – maga velem nem ért egyet... akkor Battistával ért egyet.

Éreztem, hirtelen kifut a vér az arcomból, halálsápadt lehettem:

– Mit akar ezzel mondani? – kérdeztem megváltozott hangon.

Rheingold előredőlt, és mint a megtámadott kígyó sziszegte:

– Azt, amit mondtam... Battista ma itt ebédelt velem, és kiteregette kártyáit, azt is elárulta, hogy maga vele játszik... maga, Molteni, nem velem nem ért egyet, hanem Battistával pendül egy húron, akármit kívánjon is

Battista... a művészet nem fontos magának, csak a pénz... ez az igazság, Molteni... magának csak a pénz a fontos, bármi áron is, a pénz.

– Rheingold! – üvöltöttem föl.

– Értem én, kedves uram – erősködött –, és arcába mondom megint: bármi áron.

Lihegve álltunk egymással szemben, én falfehéren, ő paprikapirosan.

– Rheingold – ismételt meg még mindig világosan és hangosan; de tisztában voltam vele, hogy felháborodás helyett inkább sötét fájdalom izzik hangomban; és ez a kiáltás: „Rheingold” inkább könyörgés volt, semmint a megbántott ember dühkitörése, aki a sértegetésről a tettelegességre készül áttérni. Mégis tudtam, azon a ponton vagyok, hogy pofon vágom a rendezőt. Nem volt rá időm. Rheingold ahhoz képest, hogy korlátolt embernek tartottam, furcsa módon mégis mintha észrevette volna a hangomban rejlő fájdalmat, hirtelen erőt vett magán, és lecsillapodott. Kissé hátrált, és halkán, alázatosan mondta:

– Bocsásson meg, Molteni... nem gondoltam meg, mit beszélek...

Görcsös mozdulatot tettem, mintha azt mondanám, „megbocsátok”, és éreztem, hogy szemem megtelik könnyel. Rheingold pillanatnyi zavar után folytatta:

– Jó, akkor ez el van intézve... nem vesz részt a forgatókönyvírásban... Battistával már közölte?

– Nem.

– Maga akarja megmondani?

– Közölje maga vele... nem hiszem, hogy találkozom vele.

Elhallgattam egy pillanatra, aztán hozzátettem:

– Azt is mondja meg neki, hogy gondoskodjon más forgatókönyvíróról... hogy világos legyen a dolog, Rheingold.

– Mi? – kérdezte csodálkozva.

– Hogy semmilyen forgatókönyvet nem írok az *Odüsszeiá*-ból, se a maga, se az ő elképzelése szerint... se magával, se más rendezővel... érti, Rheingold?

Végre felfogta, szemén a megértés fénye villant át. Nagy óvatosan mégis megkérdezte:

– Egyszóval, az én forgatókönyvemet nem akarja megcsinálni vagy ezt a forgatókönyvet általában?

Pillanatnyi tűnődés után azt válaszoltam:

– Már megmondtam: a maga forgatókönyvét nem akarom megcsinálni... másrészt tisztában vagyok vele, hogy ha ezzel indokolom visszalépésemet, akkor rossz fényben tüntetem fel magát Battistánál... ezért csináljuk így: magának, a maga forgatókönyvét nem akarom megírni... De Battistának mondjuk azt, hogy egyáltalán nem akarom megírni a forgatókönyvet, függetlenül attól, hogy mi a szöveg értelmezése... tehát Battistának mondja azt, hogy nem bírom megcsinálni, fáradt vagyok, kimerültek az idegeim... így jó lesz?

Rheingold nagyon megkönnyebbült a javaslatomtól. De azért aggályoskodott:

– És Battista el fogja hinni?

– Elhiszi, legyen nyugodt... meglátja, elhiszi.

Hosszú csönd. Mind a ketten zavarban voltunk, az előbbi szóváltás még a levegőben volt, nem tudtuk egészen elfelejteni. Rheingold végül azt mondta:

– Mégis nagyon sajnálom, hogy nem dolgozik velem... talán közös nevezőre jutottunk volna.

– Nem hiszem.

– Talán nem olyan nagy a nézeteltérés köztünk.

Szilárdan mondtam, immár teljes nyugalommal:

– Nem, Rheingold, nagyon nagy... Lehet, hogy igaza van, ha így értelmezi az *Odüsszeiá*-t... de én meg meg vagyok győződve róla, hogy az *Odüsszeiá*-t ma is meg lehet úgy csinálni, ahogyan Homérosz megírta.

– Ez csak vágy, Molteni... maga olyan világra vágyik, amilyen Homéroszé volt... azt szeretné, ha olyan volna a világ... sajnos, nem olyan.

– Tegyük fel, így van: olyan világra vágyom... maga viszont nem – mondtam békülékenyen.

– De, én is vágyom rá, Molteni... ki nem vágyik rá?... De ha arról van szó, hogy filmet készítsünk, akkor nem elég a vágy...

Újabb csönd. Rheingoldra néztem, és rájöttem, hogy hiába érti meg okaimat, nem győztem meg.

– Rheingold, biztosan ismeri Odüsszeusz énekét, Dantében? – kérdeztem váratlanul.

– Igen – felelte, kissé csodálkozva kérdésesen –, ismerem... bár most nincs egészen előttem.

– Megengedi, hogy elmondjam? Tudom fejből.

– Ha tetszik.

Nem tudtam pontosan, miért akarom most Dantét idézni; talán, ahogyan később gondoltam, mert ezt találtam a legjobb megoldásnak, hogy az újabb sértés kockázata nélkül ismételhessenek el bizonyos dolgokat Rheingoldnak.

– Ebben az énekben Dante elmesélteti Odüsszeusszal, hogyan halt meg a társaival együtt... – tettem hozzá, miközben a rendező türelmes arccal egy karosszékbe hanyatlott.

– Tudom, Molteni, tudom, mondja csak.

Egy pillanatig elmerülten magam elé néztem, aztán nekikezdttem: – *S lobogva az antik láng fényesebbik* – és így tovább, hétköznapi hangon, amennyire tölem telt, pátosz nélkül. Rheingold egy ideig vászonsapkájának ellenzője alól szemlélt, aztán a tenger felé fordult, és nem mozdult többé. Folytattam, lassan, tisztán. De annál a sornál, hogy: *Ó társak, bár veszélyek ezre vija* – éreztem, hogy a váratlan ellágyulástól akaratom ellenére megremeg a hangom. Arra gondoltam, hogy ebben a pár sorban nemcsak Odüsszeusz-felfogásom van benne, hanem én magam is, az életem, amilyennek lennie kellene, de, amilyen sajnós, nem lett; és rájöttem, hogy azért lágyultam el, mert ennek a gondolatnak a szépsége és tisztasága szöges ellentétben áll az én tehetetlenségemmel. Úgy-ahogy azért sikerült legyőznöm hangom remegését, simán folytattam egészen az utolsó sorig: – *S fejünk fölött a vizet összenyomta.*

Amint befejeztem, azonnal fölálltam. Rheingold is fölemelkedett karosszékéből.

– Bocsásson meg, Molteni – kérdezte sietve –, bocsásson meg... Miért idézte Dantét?... Mi okból? Kétségtelenül nagyon szép, de miért idézte?

– Ezt az Odüsszeuszt szerettem volna megírni, Rheingold... így látom én Odüsszeuszt... ezt akartam félreérthetetlenül megfogalmazni magának, mielőtt itt hagyom... Azt hittem, ezzel a Dante-idézettel jobban sikerül, mint a saját szavaimmal.

– Persze, jobban... de Dante, az Dante: a középkor szülötte... maga a modern kor fia, Molteni...

Ezúttal nem válaszoltam, csak kezet nyújtottam. Rheingold megértette, és hozzáfűzte:

– Azért nagyon sajnálom, Molteni, hogy le kell mondanom a közreműködéséről... már megszoktam magát.

– Talán majd máskor – feleltem –, én is szeretnék még magával dolgozni, Rheingold.

– Hát akkor, miért? Miért, Molteni?

– A sors – mondtam mosolyogva, aztán megszorítottam a kezét. És otthagytam. Az asztal mellett állt, a presszóban, széttárt karral, mintha még mindig azt kérdezné: „Miért?”

Gyorsan kimentem a szállodából.

20

Ugyanolyan sietve tértem haza, ahogyan jöttem; a türelmetlenség és a harci kedv nem hagyta, hogy nyugodtan végiggondoljam, mi történt. Sőt, ahogy a keskeny aszfaltúton rohantam a tűző napon, semmire se gondoltam. Megtört a hosszú és elviselhetetlen mozdulatlanság állapota, erre rájöttem; és tisztában voltam vele, hogy végre hamarosan megtudom, miért nem szeret már Emilia; de ezzel a bizonyossággal aztán véget is ért minden tudományom. A gondolkodás a tetteket megelőző vagy követő pillanatra tartozik. A cselekvés idején a régebbi és immár elfelejtett – lelkünkben szenvedéllyé alakult – gondolatok vezetnek bennünket. Én cselekedtem, és nem beszéltem. Tudtam, hogy később fogom majd végiggondolni, hogy mi történt: utána.

Amikor a villához értem, fölszaladtam a teraszra és beléptem a nappaliba. Üres volt, de a karosszékekben heverő nyitott képeslapból, a hamutartóban hagyott rúzsos cigarettacsikkekből és a rádióból áradó halk tánczenéből rájöttem, hogy Emilia pár perccel ezelőtt még itt lehetett. És hirtelen, talán a kellemes, enyhültebben sugárzó délutáni fénytől, talán a halk zenétől éreztem, hogy dühöm lecsillapodik, bár indítékai még mindig tisztán és határozottan éltek bennem. Elsősorban az otthonos légkör, a nappali kényelme, derűje és családi hangulata lepett meg. Mintha hónapok óta itt élnénk a villában, és Emilia már annyira megszokta, hogy végleges lakóhelyének tekinti. A rádió, a képeslap, a cigarettacsikk, magam se tudom, miért, Emilia régi lakásszenvedélyét idézték fel bennem, ösztönös és nőies, megindító vágyakozását a családi tűzhely, az állandó és saját fészek után. Rájöttem, hogy mindazok ellenére, ami történt, hosszabb tartózkodásra rendezkedik be, és alapjában véve boldog, hogy Capriban lehet Battista házában. És én meg most akarom közölni vele, hogy elutazunk!

Gondolatokba merülve, odaléptem Emilia ajtajához, és kinyitottam. Nem volt ott; de itt is észrevettem háziasszonykodása nyomait: pongyolája

gondosan az ágy lábánál a karosszékben, papucs a karosszék mellett; számtalan üvegcséje, tégelye, szépitőszere példás rendben a fésülködőtükör előtti asztalkán; az éjjeliszekrényen könyv, egy angol nyelvtan – nemrégiben fogott hozzá a tanuláshoz –, leckefüzet, ceruza, egy kis üveg; nyoma sincs a Rómából hozott sok bőröndnek. Szinte ösztönösen kinyitottam a szekrényt: kevés ruhája a fogasokon sorakozott; az egyik polcon kis és nagy zsebkendők, övek, szalagok, néhány pár cipő. Igen, gondoltam, Emiliának nem számít, hogy engem szeret vagy Battistát: csak az a fontos, hogy meglegyen az otthona, és hosszú, nyugodt, felhőtlen tartózkodásra rendezkedhessen be.

Kimentem a szobából, és egy kis folyosón a házhoz épített kis épületben található konyhába indultam. A konyha küszöbén meghallottam Emilia hangját, a szakácsnővel tárgyalt. Gépiesen megálltam a nyitott ajtó mögött, és egy pillanattal hallgatóztam.

Ahogy kivettem, Emilia a vacsorát beszélte meg a szakácsnővel.

– Riccardo úr – mondta – az egyszerű főztőt szereti, semmi zaft, semmi mártás, egyszerű, főttek, sülte... magának is jobb lesz, kevesebb munka van vele, Agnesina.

– Á, asszonyom, dolog mindig van... aztán az egyszerű konyha se olyan egyszerű... hát akkor mit csináljunk ma estére?

Rövid szünet. Emilia nyilván gondolkodik. Aztán megkérdezte:

– Kapni még ilyenkor halat?

– Ha elmegyek a halashoz, aki a szállodáknak szállít.

– Akkor vegyen egy szép nagy halat... kilósat vagy még nagyobb... de finom legyen, ne nagyon szálkás... tengeri fogast vagy még inkább farkashalat... egyszerű, amit kap... és süsse meg... vagy inkább főzze... Tud majonézt csinálni, Agnesina?

– Igen, tudok.

– Jó... akkor főzze meg a halat, és csináljon hozzá majonézt... meg salátát, vagy valami zöldségköretet... sárgarépat, tököt, zöldbabot... Amit talál... és gyümölcsöt, sok gyümölcsöt... a gyümölcsöt, mihelyt visszajön a vásárlásból, tegye be a hűtőszekrénybe, hogy tálaláskor jó friss legyen...

– Első fogásnak mit csináljunk?

– Á, igen, az első fogás!... ma estére csináljunk valami egyszerűt: vegyen sonkát, de pácoltat, ne füstöltet... és tálaljon mellé fűgét... van füge?

– Igen, van.

Nem tudom, miért, de miközben ezt a nyugodt, szokott háztartási megbeszélést hallgattam, hirtelen eszembe jutottak a Rheingold utolsó szavai: azt mondta, olyan világra vágyom, mint az *Odüsszeia* világa; igazat adtam neki; azzal vágott rá vissza, hogy ez a vágyam nem teljesülhet: a modern világ egészen más, mint az *Odüsszeia*-é volt. És most arra gondoltam: „Lám, mégis itt egy olyan jelenet, amely több ezer éve is lejátszódhatott, Homérosz idejében... a ház asszonya beszélget a szolgálóval, utasításokat ad az esti étkezéshez.” Ekkor eszembe jutott a szépséges, enyhe délutáni fény a nappaliban, és mintegy varázsütésre, Battista villája az ithakai házzá változott, Emilia Pénelopévá, amint éppen a szolgálóval beszélget. Igen, igazam van, minden olyan, olyan lehetett volna, mint akkor; de milyen kiábrándítóan más. Nagy nehezen a küszöbhez léptem, és azt mondtam:

– Emilia.

Épp hogy hátrafordult, és megkérdezte:

– Mi az?

– Tudod... beszélnem kell veled.

– Várj meg a nappaliban... még van valami dolgom Agnesinával... rögtön megyek.

Visszatértem a nappaliba, leültem egy karosszékbe, és vártam. Már előre furdalt a lelkiismeret amiatt, amit tenni akarok: Emilia a látszat szerint azt hiszi, hogy sokáig maradunk a villában; én meg készülök bejelenteni, hogy elutazunk. Ekkor eszembe jutott, hogy pár nappal előbb úgy döntött, elhagy; akkori, valósággal kétségbeesett magatartásával szemben ez a mostani derűs viselkedése arra vall, gondoltam, hogy elhatározta, továbbra is velem él, akkor is, ha megvet. Más szóval: aznap még lázadozott az ellen az elviselhetetlen helyzet ellen, amelybe most belenyugszik. Ez a belenyugvás azonban minden lázadásnál sértőbb számomra; valami összetört, összeomlott benne, mintha most már nemcsak engem, hanem saját magát is megvetné. Ez a gondolat aztán minden lelkifurdalásomat elűzte. Igen, mind a kettőnk érdekében el kell utaznunk, be kell jelentenem ezt az utazást.

Még vártam egy kicsit; aztán Emilia visszajött, elzárta a rádiót, és leült.

– Azt mondtad, hogy beszélned kell velem.

– Kicsomagoltad már a bőröndjeidet? – kérdeztem vissza.

– Igen, miért?

– Sajnálom – mondtam –, de újra be kell csomagolnod... holnap reggel visszautazunk Rómába.

Egy pillanatra tétován mozdulatlanra dermedt, mintha nem értette volna, hogy mit mondtam. Aztán keserű hangon kérdezte:

– De hát mi történt már megint?

– Az történt – fölálltam a karosszékből, és becsuktam a folyosóra vezető ajtót –, hogy elhatároztam, nem csinálom meg a forgatókönyvet... mindent fölrúgok... tehát visszamegyünk Rómába.

Látszott, hogy csakugyan elkeseredik a hírre.

– És miért döntöttél úgy, hogy visszautasítod ezt a munkát? – kérdezte homlokát ráncolva.

– Csodálkozom a kérdéseden – válaszoltam szárazon –, azt hiszem, az után, amit tegnap este láttam az ablakon keresztül, nem tehetek mást.

– Tegnap este más véleményen voltál... – tiltakozott hidegen – pedig már akkor láttad.

– Tegnap este hagytam, hogy meggyőzzenek az érveid... de aztán rájöttem, hogy nem kell törődnöm velük... nem tudom, miért tanácsoltad, hogy csináljam meg a forgatókönyvet, nem is akarom tudni... csak azt tudom, hogy mindkettőnknek jobb, ha nem csinálom meg.

– Battista tudja? – kérdezte váratlanul.

– Nem tudja – feleltem –, de Rheingold igen... most voltam nála, és megmondtam neki.

– Nagyon rosszul tetted.

– És miért?

– Mert – mondta bizonytalanul és szerencsétlenül – szükségünk van erre a pénzre, fizetnünk kell a lakás részleteit... különben mindig magad mondtad, hogy ha az ember felbont egy szerződést, akkor más munkától is elesik... rosszul tetted: nem kellett volna.

Én is megdühödtem:

– Nem vagy tisztában vele – ordítottam –, nem vagy tisztában vele, hogy túrhetetlen a helyzetem... hogy nem fogadhatok el pénzt... a feleségem csábítójától?

Nem szólt semmit. Folytattam:

– Azért utasítom vissza a forgatókönyvet, mert méltatlan lenne hozzám, ha a jelenlegi körülmények közt elfogadnám... de miattad is visszautasítom, érted, hogy megváltozzon rólam a véleményed... Nem

tudom, miért, de olyan embernek tartasz, aki ebben a helyzetben is képes elfogadni egy munkát... hát, tévedsz... nem vagyok ilyen ember!

Ellenséges, gúnyos fényt láttam szemében.

– Ha magad miatt teszed, nem tudom... – mondta – de ha értem teszed, még nem késő, hogy visszavond elhatározásodat... fölösleges dolog lenne, biztosítlak... csak anyagi károd származna belőle, és kész.

– Mit akarsz ezzel mondani?

– Azt, amit mondtam: hogy semmire se lenne jó.

Éreztem, hogy jeges a homlokom, és hogy elsápadok:

– Vagyis?

– Először mondd meg te, mit akartál elérni nálam azzal, hogy elállsz a munkától?

Tudtam, itt a végső leszámolás pillanata. Ő maga javasolta. És hirtelen félni kezdtem. Mégis azt mondtam:

– Egyszer azt állítottad... hogy megvetsz... így mondtad... Nem tudom, miért vetsz meg... csak azt tudom, hogy olyanokat szoktak megvetni, akik megvetendő dolgokat követnek el... Ha ma elfogadnám ezt a forgatókönyvet, az csakugyan megvetendő dolog lenne... most ez az elhatározásom mindennél jobban bizonyítja majd neked, hogy nem vagyok olyan, amilyennek hiszel: ennyi az egész.

Diadalmasan felelt, mondhatnám, elégedetten, hogy végre csapdába esalt:

– Dehogyan, ez a döntésed semmit se bizonyít... ezért is ajánlom, vond vissza.

– Hogyhogy nem bizonyít semmit? – visszaültem, és szinte gépies mozdulattal – amelyben egész rémületem benne volt – kinyújtottam a kezem, és megfogtam az övét a szék karfáján. – Emilia, te mondd ezt?

Udvariatlanul visszahúzta a kezét:

– Kérlek, hagyd ezeket a dolgokat... sőt, arra kérlek, ne nyúlj hozzám, ne próbálj meg többé hozzám nyúlni... nem szeretlek, és lehetetlen, hogy valaha is szeresselek.

Én is visszahúztam a kezem, és ingerülten azt mondtam:

– Jó, ne beszéljünk a szerelmünkről... beszéljünk csak a te... te megvetésedről... ha elállók a forgatókönyvtől, akkor is meg fogsz vetni?

Váratlanul felállt, mint akit hirtelen türelmetlenség fog el:

– Igen, akkor is... most aztán hagyj békén.

– De miért vetsz meg?

– Mert – hirtelen kiabálni kezdett –, mert ilyen vagy, és akármennyire erőlködsz, nem tudsz megváltozni.

– De hát milyen vagyok?

– Hogy milyen vagy, nem tudom, neked kell tudnod... csak azt tudom, nem olyan, amilyen egy férfi, minden tetted férfiatlan.

Ismét meglepett, milyen különbség van a szavaiból áradó őszinteség, nyíltság és szavainak, egész magatartásának közhelyszerűsége közt.

– De mit jelent az, hogy férfiatlan? – kérdeztem haraggal vegyes iróniával. – Nem gondolod, hogy ez semmit se jelent?

– Ugyan már, tudod te azt jól.

Odament az ablakhoz, hátat fordított, úgy beszélt. Kezembe szorítottam a fejem, és egy pillanatig kétségbeesetten néztem Emiliát. Hátat fordított, nemcsak a testével, de mondhatnám, egész valójával. Nem akart magyarázatot adni, vagy talán, gondoltam hirtelen, nem tudott. Megvetésének, persze, volt oka; csak nem olyan világos, hogy pontosan meg tudta volna magyarázni; megvetendő vagyok, ilyenek születtem, ez az eredendő természetem, a baj tehát orvosolhatatlan, hiszen nem külső okokban, hanem bennem rejlik – gondolhatta. Eszembe jutott, hogy Rheingold hogyan értelmezte Odüsszeusz és Pénélopé viszonyát, és hirtelen megvilágosodott bennem a kérdés: „És ha Emiliának az az érzése, hogy az elmúlt hónapokban tudtam, hogy Battista udvarol neki, és igyekeztem kihasználni, egyszóval, ahelyett, hogy nekitámadtam volna, érdekből kihasználtam Battista szándékát?” Elakadt a lélegzetem, amikor megformálódott bennem ez a gondolat, eszembe jutott néhány félreérthető eset, amely igazolhatta Emilia gyanúját; többek közt például késésem – amikor először voltunk együtt Battistával –, amelyet valójában a taxi balesetének köszönhettem, de Emilia fölfoghatta ravaszkodásnak is, hogy egyedül akarom hagyni a producerrel. Mintha csak meg akarná erősíteni gyanúmat, hirtelen hátra se fordulva azt mondta:

– Egy férfi, egy igazi férfi, például nem viselkedett volna úgy, ahogyan te az elmúlt este, miután láttad, amit láttál... te viszont szépen odajöttél, és megkérdezted, mi a véleményem, úgy tettél, mintha semmit se láttál volna... abban a reményben, hogy azt tanácsolom, csináld csak meg a forgatókönyvet... és én azt a tanácsot adtam, amit szeretnél volna, és te megfogadtad... aztán ma, hogy ki tudja, mi történt azzal a némettel, idejössz hozzám, és azt állítod, hogy miattam mondasz le a munkáról, mert én megvetlek, és te nem akarod, hogy megvesselek... de ismerlek ám én,

talán nem te mondtál le arról a forgatókönyvről, ő kényszerített rá... egyébként késő... megvan rólad a véleményem, lemondhatsz a világ összes forgatókönyvéről, akkor is ez lesz a véleményem... ezért most ne csinálj cirkuszt... fogadd el azt a munkát, és hagyj békén végre.

Megint odajutottunk, ahonnan elindultunk: megvet, de nem mondja meg, miért. Mélységesen undorodtam attól, hogy én fogalmazzam meg az okot, részben, mert undorító ez az ok, részben, mert, ha megfogalmazom, úgy éreztem, valami módon már elismerem, hogy megalapozott. Mégis a végére akartam járni a kérdésnek, nem tehettem mást.

– Emilia – mondtam olyan nyugodtan, ahogyan csak tudtam –, megvetsz, de nem akarod megmondani, miért... talán magad se tudod... nekem viszont jogom van megtudni, hogy megmagyarázzam neked: nem igaz... hogy védekezhessenm... Figyelj ide: ha kitalálom, miért vetsz meg, akkor megígéred, hogy megmondod, igaz-e vagy se?...

Még mindig az ablaknál állt, háttal nekem, egy pillanatig hallgatott. Aztán fáradtan, elkeseredve mondta:

– Nem ígérek semmit... ő, hagyj már békén.

– Azok a következő – mondtam lassan, szinte tagolva –: hamis látszatra támaszkodva, bebeszélte magadnak, hogy én... hogy én tudtam Battistáról, és érdekből behunytam a szemem, sőt, egyenesen igyekeztem Battista kezére járni... így van?

Ránéztem – még mindig háttal állt –, és vártam a választ. De nem jött: Emilia csak nézett ki az ablakon, és nem beszélt. Hirtelen éreztem, fülem tövéig elvörösödöm a váratlan szégyentől, hogy mit mondtam; és rájöttem, hogy épp ettől féltem: maga a tény, hogy elmondtam neki, még alaposabb bizonyítéknak számít a szemében. Gyorsan hozzátettem, már reménytelenül:

– De ha ez igaz, Emilia, megesküdhetem, tévedsz... tegnap estig nem tudtam Battistáról... természetesen jogodban áll, hogy higgy nekem, vagy ne higgy... de ha nem hiszel, ez azt jelenti, mindenáron meg akarsz vetni, azt akarod, hogy ne győzzek meg, azt akarod, hogy ne védekezhessen.

Ezúttal se szólt egy szót se; rájöttem, hogy fején találtam a szöveget: talán valóban nem tudta, miért vet meg, de nem is akarta tudni, szívesebben tartott megvetendő embernek csak úgy, ok nélkül, viselkedésemről függetlenül, ahogy valaki barna vagy kék szemű.

Arra is rájöttem, hogy nem beszéltem valami hatásosan; de, gondoltam, az ártatlanság nem mindig meggyőző. Elkeseredve, minden önuralmamnál

erősebb indítást éreztem, hogy fizikai nyomatékot adjak szavaimnak. Fölkeltem, odamentem hozzá, még mindig az ablaknál állt mereven, és kifelé nézett, megragadtam a karját, és hozzátettem:

– Mért gyűlölsz annyira, Emilia... mért nem engeded el magad legalább egy pillanatra?

Észrevettem, elfordítja arcát, talán hogy ne lássam. De hagyta, hogy karját szorongassam, és miközben ott álltam mellette, oldalammal az övét érintve, nem húzódott el. Erre merészebb lettem, és átöleltem a derekát. Végre-valahára megfordult, s láttam, arca csupa könny:

– Soha nem bocsátok meg neked – kiabálta –, soha nem bocsátom meg neked, hogy tönkretetted a szerelmünket... annyira szerettelek, senkit se szerettem, csak téged... és senki mást nem fogok szeretni, soha... mindent tönkretettél a természetteddel... olyan boldogok lehettünk volna együtt... és most már lehetetlen, hogy valaha is boldogok lehessünk... hát hogy akarhatod, hogy elengedjem magam? Hát hogyan haragudnék rád.

Valami reménységféle fogott el: végül azt mondta, hogy szeretett, hogy senki mást nem szeretett, csak engem:

– Figyelj ide – javasoltam, és megpróbáltam átölelni –, most mész és összecsomagolsz, holnap reggel elutazunk... és Rómában mindent megmagyarázok... más belátásra jutsz, bizonyos vagyok benne.

Ézúttal szinte őrzöngve szabadította ki magát:

– Én nem utazom – ordította –, mit akarsz, mit csináljak Rómában? Rómában el kellene otthonról mennem... és mivel anyám látni se akar, bútorozott szobában kellene élnem, mehetnék vissza gépírósnak... Nem, nem utazom... itt maradok, nyugalomra, pihenésre van szükségem, itt maradok... te utazz el, ha akarsz... én itt maradok... Battista azt mondta, itt maradhatok, ameddig csak akarok... és én maradok.

Én is tomboltam már:

– Velem utazol. ... holnap reggel.

– Tévedsz, kérlek szépen, itt maradok.

– Akkor én is maradok... és elérem, hogy Battista kitegye mindkettőnk szűrét.

– Nem, nem fogod elérni.

– De igen.

Rám pillantott; aztán szó nélkül kiment a nappaliból. Szobájába érve, bevágta az ajtót; aztán hallottam, amint a zárban megfordul a kulcs.

Tehát köt a dühömben tett kijelentés: Itt maradok. Pedig – ahogy számot vettem a helyzetemmel, amikor Emilia kiment – beláttam: nem maradhatok itt: az egyetlen, akinek el kell utaznia, az éppen én vagyok. Megszakítottam a kapcsolatot Rheingolddal, megszakítottam Battistával, és most, minden valószínűség szerint, megszakítottam Emiliával is. Egyszerűen, felesleges vagyok, el kell mennem. Ám Emiliának azt ordítottam, hogy maradok, és tulajdonképpen – akár utolsó reménységként, akár dacból – úgy éreztem, hogy maradni akarok. Más körülmények közt ez a helyzet még nevetséges is lett volna; az én kétségbeesett lelkiállapotomban viszont aggasztó volt: mint az alpinista helyzete, aki hegymászása közben különösen veszélyes ponthoz ér, és érzi, hogy ott nem maradhat, de se előre, se hátra nem tud lépni. Egyszerre heves izgalom fogott el, föl-alá járkáltam a nappaliban, és azon tanakodtam, mit tegyek. Tudtam, hogy ma este nem ülhetek asztalhoz Emiliával és Battistával, mintha mi se történt volna; egy pillanatig arra gondoltam, hogy Capriban vacsorázom, és csak későn jövök haza; de aznap már négyszer tettem meg az utat a villából a faluba, s mindig szinte futva, mindig a tűző napon, holtra fáradtam, semmi kedvem nem volt hozzá újra. Az órára néztem: hatot mutatott. Vacsoráig még legalább két óra van hátra. Mit tegyek? Végre határoztam: a szobámba mentem, és kulcsra zártam.

Behúztam a zsalukat, és a sötétben az ágyra vettem magam. Csakugyan fáradt voltam, mert mihelyt elnyúltam, éreztem, hogy tagjaim ösztönösen az álomhoz legkényelmesebb helyzetet keresik. E pillanatban hálás voltam a testemnek, bölcsebb volt, mint az eszem, könnyedén és némán válaszolt az aggasztó kérdésre: mit tegyek. Néhány pillanat múlva mély álomba zuhantam.

Elég sokáig aludtam álomtalanul; amikor fölébredtem, a teljes sötétségből arra következtettem, hogy nagyon késő lehet. Fölkeltem, az ablakhoz mentem, kinyitottam, és láttam, csakugyan éjszaka van. Fölgyújtottam a lámpát, órára néztem: kilenc volt. Három órát aludtam. Tudomásom szerint a vacsora nyolckor, legfeljebb fél kilenckor kezdődik. Megint felbukkant elmémben a kérdés: mit tegyek? De most kipihentem magam, és a kérdés rögtön vakmerő és könnyed válaszra talált: „Itt vagyok a villában, semmi okom, hogy bujkáljak, meg fogok jelenni az asztalnál, jöjjön, aminek jönnie kell.” Harciasnak éreztem magam, készen rá, hogy

Battistával összeszólalkozzam, és elérjem – amivel fenyegetőztem –, hogy kitegye a szűrünket. Gyorsan rendbe hoztam magam, és kimentem a szobából.

Ám a nappali üres volt, bár az asztal megtérítve a szokott sarokban. Egy személynek terítettek. Születő gyanúmat a szolgáló rögtön meg is erősítette: közölte, hogy Battista és Emilia bement vacsorázni Capriba. Ha akarok, utánuk mehetek a Bellavista vendéglőbe. Ha nem, ehetem otthon is, a vacsora fél órája kész.

Tehát Emilia és Battista is föltették a kérdést: mit tegyenek. És a legnagyobb könnyedséggel oldották meg, elmentek, és otthagytak egyedül a porondon. Ezúttal azonban nem éreztem se féltékenységet, se haragot, se csalódást. Inkább némi szomorúsággal arra gondoltam, hogy az egyetlen dolgot tették, amit tehettek, és hálásnak kell lennem, amiért elkerülök egy kellemetlen találkozást. Arra is rájöttem, hogy a légüres tér, a magamra hagyás taktikája távozásra szólít föl; és ha a következő napokban is ezt alkalmazzák, csakugyan elérik céljukat. Ám ez még a bizonytalan jövő zenéje. A szolgálónak azt mondtam, hogy hozza a vacsorát, itthon eszem; és asztalhoz ültem.

Keveset ettem és kelletlenül, csak egy szelet sonkát kóstoltam meg a tálat borító halmazból, meg egy kis darabot a nagy halból, amelyet Emilia hármunknak főzetett. A vacsorát pár perc alatt befejeztem. A szolgálónak mondtam, hogy menjen csak, feküdjön le, nincs már szükségem rá. És kimentem a teraszra.

Az egyik sarokban néhány nyugágy volt, leültem a mellvédhez, szemben a sötétben rejtőzködő tengerrel.

Amikor Rheingoldtól visszatértem a villába, megfogadtam, hogy ha beszéltem Emiliával, nyugodtan végiggondolok mindent. Akkor úgy láttam, még semmit se tudtam Emilia kiábrándulásának okairól; de az meg se fordult a fejemben, hogy kimagyarázkodásunk után se tudok majd semmit. Ellenkezőleg: ok nélkül ugyan, de bizonyos voltam benne, hogy kimagyarázkodásunk csökkenti majd a dolgok jelentőségét, és megvilágítja mindazt, ami eddig félelmetes sötétségben rejtőzött; és én majd így kiáltok föl a végén: „Ez az egész... és e miatt a jelentéktelen dolog miatt nem akarsz többé szeretni?”

Ehelyett azonban olyasmi következett be, amire egyáltalán nem számítottam: a kimagyarázkodás, vagy legalábbis a kimagyarázkodás féleség, ami köztünk lehetséges volt, megtörtént, és mégse tudtam többet,

mint azelőtt. Sőt, rosszabb lett a helyzet: rájöttem, hogy Emilia megvetésének okát talán ki lehetne hámozni, ha megvizsgálánk régebbi kapcsolatunkat, ő azonban nem hajlandó rá, és tulajdonképpen továbbra is minden ok nélkül akar megvetni, úgy, hogy semmiképpen se védhessem, igazolhassam magam, és kizárja annak a lehetőségét, hogy újra becsülhessen és szerethessen.

Egyszóval rájöttem, hogy Emilia előbb jutott el a megvetéshez, sokkal előbb, mintsem viselkedésemmel vélt vagy valóságos okot adhattam volna rá. A megvetés kétféle jellemünk tartós érintkezéséből támadt, és nem volt egyetlen felismerhető oka, ahogy a nemesfém tisztasága kiderül a próbakővel való érintkezésben. És csakugyan, mikor megkockáztattam azt a feltevést, hogy kiábrándulása abból származik, hogy tévesen értékelte viselkedésemet Battistával kapcsolatban, akkor nem fogadta el ezt a feltevést, de vissza se utasította, csak hallgatásba burkolódzott. Valójában azt hiszi, gondoltam hirtelen fájdalmasan, hogy eredendően erre is, másra is képes vagyok; és éppen ezt akarja, hogy a találgatásaimmal ebben a hiedelmében megerősítsem. Más szavakkal: magatartásával elárulta, hogy mire tart, vagyis tetteimtől függetlenül értékel és ítélkezik rólam. Tetteim aztán véletlenül és látszólag megerősítik ezt a kész értékítéletét; de minden valószínűség szerint e megerősítés nélkül is ugyanúgy vélekedne rólam.

És csakugyan, a bizonyíték, ha egyáltalán szükség van rá, viselkedésének titokzatos furcsaságában rejlik. Már a kezdet kezdetén eloszlathatta volna a kegyetlen félreértést, amelyen szerelmünk hajótörést szenvedett, ha beszél velem, ha figyelmeztet, ha kitérülkozik. Nem tette, mert ahogyan az előbb a fejéhez vágtam, valójában nem akarta tévedését belátni, és továbbra is meg akart vetni.

Eddig a nyugalomban hevertem. Csillapíthatatlan izgalomban most gépiesen fölálltam, és kihajoltam a mellvéden, kezem a korlátra tettem. Talán a nyugalmas éjszakába merülve akartam nyugalmat lelni. Égő arcomat odatartom a tenger felől lengedező hús szellőnek, de hirtelen az jutott eszembe, hogy nem érdemlem meg ezt a megkönnyebbülést. Rádöbrentem, hogy a megvetett ember nem lelhet békét, nem szabad békét lelnie, amíg megvetésben él. Csak azt mondhatja, amit az utolsó ítélet bűnösei: „Hegyek, takarjatok be, tengerek, árasszatok el”; a megvetés a legtitkosabb búvóhelyre is követi, mert lelkében rejtőzik, és akárhová megy, mindenhová magával viszi.

Visszafeküdtem hát a nyugágyba, és remegő kézzel cigarettára gyújtottam. Aztán arra gondoltam, hogy akár megérdemlem a megvetést, akár nem – egyébként meg voltam győződve, hogy nem –, tudásom, eszem mégis megmaradt, ezt még Emilia is elismeri, és hogy ez az én érdemem és mentségem. Gondolkodnom kell, akármi is gondolkodásom tárgya; kötelességem, hogy elővegyem az eszemet, ha bármilyen titokzatos dologgal kerülök is kapcsolatba. Ha ezt föladam, akkor csakugyan nem marad más, mint a feltételezett, ha nem is bebizonyított megvetendő voltom csüggesztő érzése.

Tehát kezdtem előlről a gondolkodást, csökönyösen, tiszta fejjel. Miben is áll az én megvetendő voltom? Váratlanul eszembe jutottak Rheingold szavai, aki tudtán kívül az én helyzetemet fogalmazta meg, amikor azt hitte, hogy az Odüsszeuszét írja le: „Odüsszeusz a civilizált ember, Pénélopé a primitív.” Egyszóval, Rheingold, aki kiagyalt *Odüsszeia*-értelmezésével akaratlanul előidézte viszonyunk végső krízisét, ha a magyarázattal most – Akhilleusz lándzsájához hasonlóan, amely először sebzett, aztán gyógyított – meg is vigasztalt azzal, hogy „megvetendő” helyett „civilizáltat” mondott. Tudtam, hogy ez a vigasz csakugyan eléggé helytálló, amennyiben elfogadom. Lényegében civilizált ember módjára viselkedtem, aki egy primitív helyzetben, egy becsületbeli ügyben visszautasítja a kést; civilizált ember módjára, aki a szent vagy szentnek tartott dolgok láttán az eszét veszi elő. De tüstént rájöttem, mihelyt megfogalmaztam, hogy ez a – mondjuk így – történelmi magyarázat nem elégíthet ki. Eltekintve attól, hogy egyáltalán nem vagyok bizonyos benne, kapcsolatunk csakugyan olyan-e, mint ahogy a rendező az Odüsszeuszét és Pénélopéét elképzei – egyszóval, ez a történelmi keretek közt kétségtelenül érvényes magyarázat nem érvényes a téren és időn kívül, a tudat benső, egyedi világában. Itt csak saját démonunk szabhat törvényt. A történelem nem igazolhat, és nem menthet föl, csak a saját területén; bármilyen történelmi motívumai legyenek is helyzetemnek, én nem a történelem keretei közt akarok élni és cselekedni.

De akkor Emilia miért nem szeret már, miért vet meg? És főleg miért érzi szükségét, hogy megvessen? Hirtelen felötlött bennem Emilia néhány szava: „Mert nem vagy férfi” – ez a mondat meghökkentett közhelyszerűségével, annyira ellentmondott annak a nyílt és őszinte hangnak, amellyel kimondta; és arra gondoltam, hogy talán e szavakban rejlik Emilia viselkedésének kulcsa. Csakugyan, ezekben a szavakban

negatív értelemben kirajzolódik Emilia férfiideáljának képe, aki – az ő szavaival – igazi férfi: vagyis szerinte épp az ellenkezője annak, aki vagyok, vagy lehetek. Egyébként ezek a szavak általánosságukkal és sivárságukkal azt sejtették, hogy ez az eszménykép nem az emberi értékek tudatos ismeretéből alakult ki Emiliában, hanem annak a világnak az előítéleteiből, amelyben élt. Ebben a világban a férfi, az igazi férfi például éppen Battista, állati erejével és otromba sikereivel. És hogy ez így van, azt csodáló tekintete bizonyítja, amellyel tegnap az asztalnál a producert nézte; meg az a tény, hogy végül is engedett a férfi vágyának, ha kétségbeesésből is. Egyszóval, Emilia azért vet meg, azért akar megvetni, mert – egyszerűsége és nyíltsága ellenére, vagy éppen miattuk – tökéletesen a Battisták világának, közhelyeinek hálójába került; és ezek közt a közhelyek közt ott van az is, hogy a gazdag embertől függő szegény ember tehetetlen, vagy más szóval képtelen, hogy férfiként viselkedjen. Nem tudtam bizonyosan, hogy Emilia csakugyan azzal gyanúsít-e, hogy érdekből kedveztem Battista céljainak; de ha ez igaz, akkor valószínűleg így gondolkodott: „Riccardo Battistától függ, Battista fizeti, Battistától remél újabb munkát, Battista udvarol nekem, tehát Riccardo azt sugallja, hogy legyek Battista szeretője.”

Elcsodálkoztam, hogy miért nem gondoltam rá előbb. Valóban, furcsa, hogy éppen én, aki olyan világosan megláttam Rheingold és Battista kétféle *Odüsszeia*-magyarázatában a kétféle életfelfogást, éppen én nem számoltam vele, hogy Emilia, aki olyan hamis képet alakított ki rólam, lényegében ugyanazt tette, mint a producer és a rendező. Az egyetlen különbség az, hogy Rheingold és Battista két képzeletbeli figurát vizsgált, Odüsszeuszt és Pénélopét; Emilia viszont a megvetésre méltó konvencióit két élő alakra alkalmazta, magára és rám. Tehát az erkölcsi tisztaság és az öntudatlan közönségesség keverékéből született az az elképzelés, amelyet Emilia nem fogadott el, ez igaz, de nem is hazudtolt meg: hogy Battista karjába akartam lőkní.

Próbaképpen, gondoltam magamban, képzeljük el azt a pillanatot, hogy Emiliának választania kell a három különböző *Odüsszeia*-értelmezés közt, vagyis a Rheingoldé, a Battistáé és az enyém közt. Battista anyagi megfontolásait, amelyek a látványos *Odüsszeia*-t igénylik, bizonyára megérti; Rheingold leszűkítő, pszichológiai felfogását is elfogadhatja; de valószínűleg egész természetességével és nyíltságával sincs azon a fokon, hogy fölemelkedhessen az én magyarázatomig, helyesebben Homérosz és

Dante magyarázataig. Nemcsak azért képtelen rá, mert tudatlan, hanem azért is, mert Battista és Rheingold józan világában él, nem pedig az ideák világában. A kör tehát bezárult. Emilia az álmaim asszonya, de közben nyomorult közhelyek alapján elítél és megvet; Pénélopé, aki tíz hosszú évig hű maradt távol levő férjéhez, és a gépíró, aki érdeket gyanít ott, ahol nyoma sincs. És hogy az az Emilia, akit szeretek, enyém lehessen, és elérjem, hogy olyannak lásson, amilyen vagyok, ahhoz azt az Emiliát el kellene vinnem ebből a világból, és olyan egyszerű világba kellene vezetnem, amilyen ő, olyan tisztába, amilyen ő, ahol nem számít a pénz, és a szavaknak nincs rejtett jelentésük, olyan világba, amelyre Rheingold szerint hiába áhítozom, mert nem létezik.

Itt kell hát maradnom, Battista és Rheingold világában kell élnem és cselekednem. Mit tegyek? Először is meg kell szabadulnom a kínzó kisebbségi érzéstől, amely azt a képtelen gyanút kelti bennem, hogy alkati, azaz született tulajdonságom, hogy megérdemlem a megvetést. Mert lényegében ezt sugallta, mint már mondtam, az Emilia magatartásában az a hátsó gondolat, hogy hitványságom nem a viselkedésemnek tulajdonítható, hanem a természetemnek, mondhatnám, az alkatomnak. Pedig szent meggyőződése, hogy senkit se lehet önmagában megvetni, függetlenül viselkedésétől és kapcsolataitól. De kisebbségi érzéseimtől csak úgy szabadulhatok meg, ha Emiliát is meggyőzőm.

Eszembe jutott Odüsszeusz hármas alakja, amelyet az *Odüsszeia* forgatókönyve kínált, és amelyben három lehetséges életfelfogást láttam. Battistáét, Rheingoldét és végül az enyémet: szerintem az egyetlen helyeset, amely lényegében a homéroszi felfogás is. Miért van Battistának, Rheingoldnak meg nekem három ennyire különböző Odüsszeuszunk? Pontosan azért, mert életünk, embereszményünk különböző. Battistáé fölületes, közönséges, üres és ostoba, így illik életéhez, eszményeihez, helyesebben: érdekeihez; Rheingoldé valóságosabb, de kisszerűbb és nyomorúságosabb, összhangban áll a rendező erkölcsi és művészi lehetőségeivel; és végül az enyém, kétségkívül a legmagasabb rendű és egyben a legtermészetesebb, a legköltőibb és egyszersmind a legigazabb; talán megvalósíthatatlan, ám őszinte törekvésemből származik, amellyel megalkuvások nélküli életre vágyom, ahol senkit se uzsoráz ki a pénz, senkit se kap el az anyagiasság, és senki se sülyedt a pusztító életműködések szintjére. Valamiképpen megvigasztalt a tudat, hogy az a világkép, amelyet én szeretek, a legjobb. Ehhez a képhez kell hasonulnom, ha a

forгатókönyvben nem tudtam is diadalra juttatni, s ha nagyon valószínűtlen is, hogy az életben győzelemre vihetem. Csak így tudom meggyőzni majd Emiliát az érveim igazáról, csak így szerezhetem vissza becsülését és szerelmét. De hogyan? Egyetlen eszközt láttam csupán, azt, hogy még jobban szeressem, újra meg újra bizonyítékát adjam, valahányszor csak szükséges, hogy szerelmem tiszta és önzetlen.

Mégis arra gondoltam: jobb, ha pillanatnyilag békén hagyom Emiliát. Holnapig itt maradok, aztán a délutáni hajóval elutazom, meg se próbálok beszélni vagy találkozni vele. Rómából majd írok egy hosszú levelet, mindent megmagyarázok, amit előszóban nem tudtam tisztázni.

Ekkor nyugodt hangokat hallottam lentről, az ösvényről, tüstént fölismertem hangjukat. Gyorsan visszamentem a villába, és szobámba zárkóztam. De nem voltam álmos, meg attól is féltem, hogy nagyon fogok szenvedni bezárkózva a levegőtlen szobába, miközben ők beszélgetnek, és ide-oda járnak-kelnek körülöttem a villában. Rómából hoztam egy nagyon erős és gyors hatású altatót, mert - különösen az utóbbi időben – álmatlanságban szenvedtem. Kétszeres adagot vettem be, és újra, ezúttal dühösen, ledobtam magam az ágyra, úgy, ahogy voltam, ruhástul. Szinte azonnal elaludtam, talán pillanatokig, ha hallottam még a Battista és Emilia hangját.

22

Későn ébredtem, legalábbis a redőny résein beszűrődő napsugarakból ítélve, és egy pillanatig a mély csöndet figyeltem, egészen más volt, mint a városi csönd, amely, ha tökéletes is, de azért őriz valamit az elhangzott zajok foszlányaiból és töredékeiből. Ahogyan mozdulatlanul, hanyatt fekve füleltem ezt a szűz csöndet, hirtelen úgy éreztem, valami hiányzik, valami nyugalmas hang, nem olyan, mint az elektromos szivattyú zúgásáé, amely reggelenként a ciszternába szivattyúzza a vizet, vagy a szolgáló söprűjének surrogásáé a padlón, ami mintha csak hangsúlyozná, elmélyítené a csöndet – hanem valami jelenlét. Vagyis nem életteli, bár teljes csönd volt, hanem olyan csönd, amelyből hiányzik valami élet. Az elhagyatottság csöndje, találtam meg végre a szót. Amint átcikázott agyamon a szó, rögtön kiugrottam az ágyból, és Emilia ajtajához mentem. Kinyitottam, és az első

dolog, amin tekintetem megakadt, egy levél volt a párnán, a rendetlen, üres ág fejénél.

Rövid volt: „Kedves Riccardo, mivel te nem akarsz elmenni, én megyek el. Egyedül talán nem lett volna bátorságom: kihasználom Battista elutazását. Már csak azért is, mert félek, hogy egyedül maradok, még Battista társasága is jobb a magánynál. De Rómában otthagynom, és magamban fogok élni. Ha mégis azt hallod, hogy Battista szeretője lettem, ne csodálkozz: nem vagyok vasból, s értsd úgy, hogy nem bírtam tovább, nem volt hozzá erőm. Isten veled. Emilia.”

Amikor elolvastam, leültem a párna mellé, kezemben a levéllel, és magam elé meredtem. Láttam a nyitott ablakot, és a párkányon túl néhány fenyőt, és a fenyőtörzsek mögött a sziklás falat. Aztán pillantásom elszakadt az ablaktól, körülnéztem a szobában: mindenütt rendetlenség, üres és csupasz rendetlenség: se ruhák, se cipők, se szépítőszer, csak üres, kihúzott, vagy félig kihúzott fiókok, kitért szekrények, csupaszon lógó fogasok, pusztaszekek. Az utóbbi időben gyakran gondoltam rá, hogy Emilia elhagyhat, mindig félelmetes szerencsétlenségnek képzeltem, és most itt vagyok ennek a szerencsétlenségnek a kellős közepén. Tompa fájdalmat éreztem, lényem legmélyéről indult ki; ha egy kidöntött fa érezne fájdalmat, akkor a gyökereinél érezné, amelyek a földhöz kötöttek. Hirtelen, gyökerestől téptek ki engem is, gyökereim a levegőben; Emilia, az édes anyaföld, amely gyökereimet szerelmével táplálta, messze volt; gyökereim nem merülhettek bele szerelmébe, nem táplálkozhattak belőle, lassan-lassan kiszáradnak majd, már éreztem is, hogy száradnak, és kimondhatatlanul szenvedtem.

Végül fölkeltem, visszamentem szobámba. Olyan bódult és kába voltam, mint aki a magasból nagyon szerencsétlenül esett le a földre, és tompa fájdalmat érez: tudja, hogy ez a fájdalom hamarosan éles görcsben fog kiobbanni, és fél ettől a pillanattól, de nem tudja, mikor következik be. Ezt a bujkáló fájdalmat figyeltem, miközben próbáltam másra figyelni, mert attól tartottam, hogy ha rágondolok, fölébresztem látszólagos zsibbadtságából, ezért gépiesen fogtam a fürdőnadrágomat, kimentem a villából, és a szigeten körbefutó ösvényen kiértem Capri főterére. Újságot vettem, és beültem egy presszóba: és legnagyobb csodálkozásomra, mert azt hittem, ilyenkor semmi másra se tud gondolni az ember, az első betűtől az utolsóig végigolvastam az újságot. Pontosan úgy, gondoltam hirtelen, mint a légy, amelynek egy kegyetlen gyerek kitépte a fejét, de pár pillanatig

nem érzi csonkulását, jár-kel, tisztogatja a lábait, és csak később esik össze és pusztul el. Aztán a toronyóra elütötte a delet, kongása betöltötte a teret. Éppen egy autóbusz indult a Piccola Marina felé, fölszálltam.

Nemsokára a napsütötte térségen voltam, ahol csípős hűgyszagban konflisok várakoztak, a kocsisok békésen, csoportokba verődve beszélgettek. Könnyű léptekkel mentem a strandépülethez vezető lépcsőhöz, a magasból ide látszott a keskeny, fehér kavicsos part, és a derűs ég alatt ott kéklott a tenger. Tökéletes szélcsend volt, a csillogó, tükörsima vízen, ameddig a szem ellátott, lusta áramlatok nagy, áttetsző foltjai a ragyogó napfényben. Jó lenne csónakázni egyet, gondoltam, az evezés elszórakoztatna, meg aztán egyedül is lennék, ami a parton, ahol már nyüzsgöttek a fürdőzők, lehetetlen lenne. Amikor a strandépülethez értem, a fürdőmestert megkértem, hogy készítsen elő nekem egy csónakot. Aztán bementem egy kabinba, és levetkőztem.

Mezítláb mentem végig a teraszon, a lábam alá nézve és vigyázva, nehogy megsebezzen magam a száraz deszka sómarta éleiben. A júniusi nap a fejem fölött delelt, az erős sugárzás körülfogott, égette a hátamat. Jóleső érzés volt, kegyetlen ellentéte kábult, bizonytalan lelkiállapotomnak. Magam elé nézve mentem le a meredek lépcsőn, és indultam a tengerhez, talpamat égették a kövek. Csak a víz közelében néztem föl, és akkor megláttam Emiliát.

A fürdőmeszter sovány, erős öregember, barna, cserzett bőré, szemére húzott szalmakalapban a félig már tengerre bocsátott csónak mellett állt; Emilia a csónak farában, kétrészes, zöld, kissé fakó fürdőruhában, amelyet jól ismertem. Szorosan összezárt lábakkal ült, karjával hátratámaszkodott, hogy csupasz, karcsú derekát csípőjéhez képest kissé hátradöntve megtartsa; bizonytalan tartása csupa nőies báj. Mosolygott csodálkozásomon, és feszülten nézett, mintha azt mondaná: „Itt vagyok... de ne szólj semmit... tégy úgy, mintha tudtad volna, hogy itt vagyok.”

Engedelmeskedtem a néma sugallatnak, és csöndben – se eleven, se holt nem voltam –, zavartan dobogó szívvel, gépiesen elfogadtam a fürdőmester kezét, és beszálltam a csónakba. A fürdőmester fél lábszárig vízben az evezőket az evezővillába helyezte, aztán a nyílt tenger felé lökte a csónakot. Leültem, megragadtam az evezőt, és lehajtott fejjel evezni kezdtem a tűző napon; a kis öblöt lezáró hegyfok felé irányítottam a csónakot. Buzgón eveztem, és vagy tíz perc múlva el is értem a hegyfokot, még mindig szótlanul, és nem is néztem Emiliára. Valami visszatartott a

beszédőtől, amíg látszik a part a kabinokkal meg a fürdőzőkkel. Azt akartam, hogy senki se legyen körülöttünk, mint a villában, mint mindig, amikor bizonyos dolgokat akartam elmondani neki.

Evezés közben azonban észrevettem, hogy hirtelen új, furcsa, örömmel vegyes keserűségrohamomban könnyek patakzanak arcomon. Eveztem és éreztem, szememet égetik a könnyek, és arcom is ég minden egyes könnyecseptől, amely szememből kibuggyan, és végigpereg arcomon. Amikor a hegyfok magasságába értem, még erősebben eveztem, hogy legyőzzem az áramlat ellenállását, amelytől ezen a helyen tajtékozva bugyborgott a víz. Tőlem jobbra lyukacsos hegyű, fekete kis szikla emelkedett ki a vízből, balra a hegyfal meredezett. A csónak orrát ebbe az átjáróba irányítottam, és keményen eveztem a tajtékozó vízben, míg túl nem jutottam a hegyfokon. A szikla, ott, ahol a tengerbe merült, fehérlett a sótól, és valahányszor a víz visszalódult, megcsillant a napon a moszatok zöld szakállai, és egy-egy fényes, vörös tengeri paradicsom is előbukkant. A hegyfok után vándorsziklák övezte tágas amfiteátrum tűnt elénk a hegy függőleges fala mögött; a kövek közt itt-ott magányos kis fehér kavicszigetek. A tenger is kihalt, magányos, se csónakok, se fürdőzők; ebben a kis öbölben sötétkék, olajos és sűrű volt a víz, ami nagy mélységre vallott. Távol újabb szirtfokok sorakoztak egymás mögött a napsütötte, sima, furcsa tengeren, mint a természetes kulisszák.

Végre-valahára lassítottam, és arcomat Emiliára emeltem. És mintha Emilia is arra várt volna, hogy megkerüljük a hegyfokot, elmosolyodott, és lágyan megkérdezte:

– Miért sírsz?

– Az örömtől, hogy láthatlak - válaszoltam.

– Örülsz, hogy látsz?

– Nagyon... bizonyos voltam benne, hogy elutaztál... és lám, mégse utaztál el.

Lesütötte szemét, aztán mondta:

– Úgy határoztam, hogy elutazom... ma reggel le is mentem a kikötőbe Battistával... aztán az utolsó pillanatban meggondoltam magam, és maradtam.

– És mit csináltál mostanáig ?

– Sétáltam egyet a kikötőben... beültem egy presszóba... aztán a siklóval fölmentem Capriba, és telefonáltam a villába... mondták, hogy eljöttél... gondoltam, a Piccola Marinára mentél, és idejöttem... levetkőztem, és

vártalak... láttam, hogy a fürdőmestertől csónakot kérsz, a napon feküdtem, el is mentél mellettem, de nem láttál... erre, amíg te vetköztél, beszálltam a csónakba.

Pár pillanatig egy szót sem szóltam. Most félúton voltunk az elhagyott szirt és az öblöt lezáró újabb kiszögellés közt. Úgy tudtam, ezen a kiszögellésen túl van a Zöld Barlang, először itt akartam fürdeni.

– És miért nem utaztál el Battistával, ahogyan elhatároztad? Miért maradtál? – kérdeztem végül halkan.

– Mert ma reggel újra végiggondoltam mindent, és rájöttem, hogy tévedtem veled kapcsolatban... és hogy az egész csak félreértés volt.

– Miből jöttél rá?

– Nem tudom... leginkább talán a hangodból, tegnap este.

– És most csakugyan meg vagy győződve róla, hogy nem követtem el azokat az aljas dolgokat, amelyekkel vádoltál?

– Igen, meg vagyok győződve róla.

Mégis volt még egy utolsó kérdésem, talán a legfontosabb:

– De – mondtam – ugye nem hiszed, hogy megvetésre méltó ember vagyok... és hogy ha nem követtem is el azokat a... megvetésre méltó dolgokat, akkor is megvetésre méltó vagyok, mert eleve megvetésre méltó anyagból vagyok gyúrva... mondd, ugye, nem hiszed, Emilia?

– Sose hittem... azt hittem, hogy a viselkedésed volt olyan, ezért nem becsültelek... de most tudom, hogy az egész félreértés volt... ne beszéljünk róla többet, jó?

Ezúttal hallgattam, és ő is hallgatott, én meg újult erővel ismét nekiláttam az evezésnek, megkettőzte erőmet az öröm, amely úgy támadt és emelkedett bennem, mint a kelő nap, és egyre jobban átmelegítette előbb még dermedt és bénult lelkemet. Közben a Zöld Barlang magasságába értünk, és az üreg felé tartottam, amely már ide látszott: ferdén és sötéten hajlott a jegeszöld víztükör fölé.

– Szeretsz? – kérdeztem még.

Habozott, aztán felelt:

– Mindig is szerettelek... és mindig is szeretni foglak – volt valami szomorúság a hangjában, ami meglepett.

– Miért mondod ilyen szomorúan? – kérdeztem nyugtalanul.

– Nem tudom... talán mert szebb lett volna, ha semmi ilyen félreértés nem választ el bennünket, és mindig olyan szerelmesek maradunk, mint régen.

– Igen – mondtam –, de most vége az egésznek... ne gondoljunk többet rá... örökké szeretni fogjuk egymást – mintha bólintott volna, kissé még mindig szomorúan, tekintetét se emelte föl. Egy pillanatra abbahagytam az evezést, és előrehajolva hozzátettem: – Most menjünk be a Vörös Barlangba... az kisebb és sokkal mélyebb, a Zöld Barlang után következik... a végében van egy kis partrész, ott a sötétben... szeretkezünk majd, Emilia, akard?

Láttam, hogy arcát fölemeli, és szótlanul rám nézve, finoman, kissé talán szégyenlős cinkossággal bólint. Újra keményen nekifeküdtem az evezésnek. Már itt is vagyunk a barlangban, a nagy, érdes sziklaboltív alatt, amelyre a víz és a nap élénk, mozgékony, sűrű smaragdhálót vetett. Beljebb, ott, ahol a tenger időnként tompa robajjal csapódik a boltívnek, a víz sötét volt, néhány sima fekete szikla emelkedett ki belőle, mint egy-egy kételtű állat háta. És itt van két szikla közt a Vörös Barlanghoz vezető fényes átjáró. Emilia most mereven ült, minden mozdulatomat érzéki, lágy tekintettel követte tétován, mintha csak a jelre várna, hogy odaadja magát. Felváltva feszítettem az evezőket az átjáró falainak a cseppkőboltozat alatt, és kilendítve a csónakot a szabad ég alá, aztán a Vörös Barlang sötét nyílása felé irányítottam.

– Vigyázz a fejedre – mondtam Emiliának, aztán egyetlen evezőcsapással a barlang sima vizére löktem a csónakot.

A Vörös Barlang két részből áll: az egyik kapubejáróhoz hasonlít, és egy alacsonyabb boltív választja el a másiktól; ez után az alacsonyabb boltív után a barlang élesen elkanyarodik, majd a végében elterülő parthoz vezet. Ez a második rész majdnem teljes sötétségbe merül, a szemnek előbb hozzá kell szoknia a homályhoz, hogy láthassa a vöröses fényben játszó föld alatti tengerpartot, amelytől a barlang a nevét kapta.

– Nagyon sötét a barlang... de mindjárt megszokja a szemünk, és akkor megint látjuk majd egymást – mondtam még.

Közben az első evezőcsapástól a sötétségbe siklott a csónak, az alacsony boltív alá; aztán többé semmit se láttam. Végre-valahára hallottam, hogy a csónak orra megfeneklik a parton, és csikorogva, ércesen a kavicsok közé hatol. Elengedtem az evezőt, félig fölemelkedtem, kinyújtottam a kezem a sötétségbe, a csónak fara felé, és azt mondtam:

– Add a kezed, segítek kiszállni.

Nem jött válasz.

– Add a kezed, Emilia – ismétellem csodálkozva, és kezemet nyújtva másodszor is odahajoltam. Aztán látva, hogy nem válaszol, még előbbre hajoltam, és óvatosan, nehogy a hajófarban ülő Emilia arcába kapjak, tapogatózva keresgéltem. Kezem azonban a semmibe nyúlt, aztán le is engedtem, és ujjaim ott, ahol Emilia testébe kellett volna ütközniük, a puszta ülés sima fáját érintették. Csodálkozásomba hirtelen félelem vegyült.

– Emilia – kiáltottam föl –, Emilia.

Csak a jeges, halk visszhang felelt; legalábbis én úgy hallottam. Közben szemem megszokta a sötétséget, és végre ki tudtam venni a sűrű homályban a parton megfeneklett csónakot, a fekete kavicsos kis partot, a fejem fölé hajló fényes, csöpögő boltívet, és ekkor láttam, hogy a csónak üres, senki nincs a hajófarban, és a part is üres, nincs körülöttem senki, egyedül vagyok.

– Emilia – mondtam döbbenten, ezúttal halkán, a csónakfarra meredve. És még egyszer megismétlem: – Emilia, hol vagy? – és ebben a pillanatban mindent megértettem. Kiszálltam a csónakból, a partra vettem magam, arcomat a nedves törmelékbe temettem, azt hiszem, el is ájultam, mert nagyon sokáig feküdtem ott mozdulatlanul, szinte érzéketlenül.

Később fölkeltem, gépiesen beszálltam újra a csónakba, és kieveztem a barlangból. A bejáratnál megcsapott a tengeren szikrázó erős napfény. Órára néztem, amely a csuklómon maradt, és láttam, hogy délután két óra. Több mint egy órát voltam a barlangban. És eszembe jutott, hogy a dél a kísértetek órája; és rájöttem, hogy egy kísértetnek beszéltem, egy kísértetnek sírtam.

23

Soká értem vissza a strandépülethez, időnként abbahagytam az evezést, és a lapátokat kiemelve a vízből leálltam, tűnődve fürkésztem a tenger fényeskék felszínét. Világos: hallucináltam, mint két napja, amikor a meztelenül napozó Emilia láttán azt hittem, hogy föléje hajlok és megcsókolom, pedig a valóságban meg se mozdultam, oda se mentem hozzá. Most sokkal pontosabb és tisztább volt ez a látomás, de hogy csak képzelődés volt, és semmi több, azt – ha nem más – az a párbeszéd is bizonyítja, amelyet Emilia kísértetével folytattam; és amelynek során

elmondattam vele mindazt, amit szerettem volna, ha elmond, és eljátszottam vele azt, amilyennek látni szerettem volna. Minden belőlem indult ki, és hozzám tért vissza; a hasonló esetektől egyetlen dolog különbözteti meg: nem elégedtem meg vele, hogy reménykedve elképzeljem, amit szerettem volna, hanem magának a lelkemet betöltő érzésnek az erejével elhitettem magammal, hogy valóban bekövetkezett. Furcsa így elmondani, de egyáltalán nem csodálkoztam ezen a több, mint ritka, talán egyedülálló hallucináción. Mintha a hallucináció folytatódott volna, és nem arra figyeltem, hogy csakugyan lehetséges-e, hanem a részletekre, egyenként felidéztem őket, szinte gyönyörűséggel időztem azoknál, amelyek örömet szereztek és megvigasztaltak. Milyen szép volt Emilia, ahogy ott ült csónakom farában, szerelmesen, immár nem ellenségesen; milyen édesek voltak a szavai; milyen hevesen kavarogtak az érzéseim, amikor azt mondtam, hogy szeretkezni akarok vele, és ő egy pici fejbólintással válaszolt. Mint aki világos, pontos, gyönyörűséges álmot lát, és felébredve, hosszan ízlelgeti még a részleteket és az érzést, még mindig bele voltam bonyolódva a képzelődésbe, hittem benne, és élveztem, hogy emlékezetemmel újra föltámasztom, s nemigen érdekelt, hogy hallucináció, ugyanolyan érzéseim voltak, mintha valóságos dologra emlékeznék.

Kifogyhatatlan örömmel időztem a látomás részleteinél, de hirtelen eszembe jutott, hogy megint összevetem azt az időpontot, amikor a csónakkal elindultam a Marina Piccolától azzal, amikor kijöttem a Vörös Barlangból, és újra elcsodálkoztam, hogy milyen hosszú időt töltöttem a barlangban, a föld alatti tengerparton: ha háromnegyed órát számítok a Marina Piccolától a barlangig, akkor több mint egy órát. Mint mondtam, valami ájulás, vagy legalábbis valami ájulásszerű emlékezetkiesés vagy eszméletlenség számlájára írtam ezt az időt. De most, amikor újra átgondoltam ezt a tökéletes, legmélyebb vágyaimhoz alkalmazkodó hallucinációt, azon tanakodtam, hogy egész egyszerűen nem álmodtam-e véletlenül. Vagyis egyedül és kísértetek nélkül szálltam-e vízre a strandépületnél, és egyedül mentem-e be a barlangba, és végül lefeküdtem-e a parton és elaludtam. És azt álmodtam, hogy a csónak farában Emiliával indultam el a strandépulettől, beszéltem hozzá, választ kaptam tőle, azt ajánlottam, hogy szeretkezzünk, és bementem vele a barlangba. Majd azt is álmodtam, hogy segítve nyújtom neki a kezem, de nem találom, megijedek, arra gondolok, hogy egy kísértetet vittem tengeri sétára, és végül, hogy ledőlök a partra és elájulok.

Ezt a föltevést most valószínűnek éreztem; de csak valószínűnek. Ábrándképeimtől elborult aggyal, megtévesztve és összezavarva szinte lehetetlennek éreztem, hogy megtaláljam a határvonalat az álom és a valóság közt, azt a határvonalat, amelyet az a pillanat jelentett, amikor a föld alatti kis parton elterültem. Mi történt tulajdonképpen pontosan abban a pillanatban, amikor elterültem a parton, a barlang mélyén? Elaludtam, és azt álmodtam, hogy Emiliával vagyok, az igazi hús-vér Emiliával? Vagy elaludtam, és azt álmodtam, hogy Emilia kísértete látogat meg? Vagy még előbb aludtam el, és azt álmodtam, hogy elalszom, és mind a két előbbi álmot álmodom? Mint a kínai dobozok, amelyek mindegyikében egy kisebb van, úgy tűnt, a valóság egy álmot tartalmaz, az meg egy valóságot rejteget, és az is egy újabb álmot, és így tovább a végtelenségig. Kiemelve a vízből az evezőket, többször eltöprengtem, hogy álmodtam-e, vagy hallucináltam, vagy – ami szokatlanabb – csakugyan kísérletet láttam; és a végén arra a következtetésre jutottam, hogy nem tudom megállapítani, és valószínűleg nem is fogom soha.

Közben végre elértem a strandépületet. Gyorsan felöltöztem, fölmentem a térre, és éppen idejében értem oda, hogy elkapjak egy autóbust, amely Capri főterére indult. Siethetnékem volt: valahogy, magam se tudom, miért, azt hittem, hogy hazatérve, a villában talán megtalálom e titkok nyitját. De az is siettetett vissza a villába, hogy még meg kell ebédelnem, és össze kell csomagolnom a hatórási hajóig, és sok időt vesztettem már. A főterről azonnal futva nekivágtam a szigetet körülfogó ösvénynek. Húsz perc múlva otthon voltam.

Amikor beléptem az immár üres nappaliba, nem volt rá idő, hogy a magány és az elhagyatottság hatalmába kerítsen. A megterített asztalon, a tányér mellett, egy távirat volt. Nem gondoltam semmire, mégis szorongva és zaklatottan nyitottam ki a sárga borítékot. Battista neve meglepett, és magam se tudom, hogy miért, azt a reményt keltette bennem, hogy jó hírt kapok. Aztán elolvastam a szöveget: pár szóban arról értesített, hogy egy végzetes baleset következtében Emilia „nagyon súlyos állapotban” van.

Most veszem észre, hogy több mondanivalóm szinte már nincs is. Főlöszleg elbeszélnem, hogyan utaztam el még aznap délután, és érkeztem Nápolyba, ahol megtudtam az igazat: Emilia valóságban Terracina közelében meghalt, autóbaleset áldozata lett. Nagyon furcsa halál volt: valószínűleg a nagy melegtől meg a fáradtságtól elaludt, feje lehanyatlott, és mellére csuklott. Battista szokás szerint nagyon gyorsan vezetett. A

keresztútról váratlanul egy ökrös szekér fordult az országútra. Battista hirtelen fékezett; aztán veszekedett egyet a kocsissal, majd újra elindult. Emilia azonban továbbra is hallgatott, feje ide-oda himbálódzott. Battista szólt hozzá, de nem válaszolt; egy kanyarban pedig Battistára dőlt. Erre a producer megállította a kocsit, és akkor vette észre, hogy Emilia meghalt. A hirtelen fékezés – amellyel a szekeret akarták kikerülni – teljesen elengedett állapotban találta Emilia testét, elernyedtt izmokkal, ahogyan alvás közben lenni szokott; és a hirtelen fékező autó lökése olyan erővel rántotta meg a nyakát, hogy eltört a gerince. Szinte észre se vette, és már meg is halt.

Nagy meleg volt, nagyon is alkalmatlan a fájdalomra, amely, akár az öröm, nem tűr vetélytársat, valami más érzést. A temetés fojtó melegben zajlott le, az ég borús volt, a levegő párás, egy szellő sem rezdült. A temetés után este, amikor becsuktam magam mögött az ajtót, és beléptem immár véglegesen üres és fölösleges lakásunkba, döbbsentem rá végre, hogy Emilia csakugyan meghalt, és soha többé nem látom. Minden ablak nyitva volt, abban a reményben, hogy talán megmozdul egy kicsit a levegő, de ahogy a fényes padlón szobáról szobára ögyelegtem az egyre mélyülő homályban, nagyon fojtónak éreztem a levegőt. A szomszédos házak kivilágított ablakaikkal, a szobáikban a lakóikkal szinte megőrzítettek, a békés fény olyan világra emlékeztetett, amelyben félreértések nélkül szeretik egymást az emberek, és mindig is szerették egymást, és békében élnek, és én ebből a világból, úgy éreztem, örökre ki vagyok zárva. Én csak úgy térhetnék vissza, ha kimagyarázkodhatnék Emiliával, meggyőzhetném, és visszavarázsolhatnám a szerelem csodáját, amelyhez nemcsak a mi szívünkben kell kigyúlnia az érzésnek, hanem a másokéban is. Ez pedig már lehetetlen; úgy éreztem, hogy megtévelyedok, ha arra gondolok, hogy Emilia talán a halálával adta ellenséges magatartásának végső, döntő bizonyítékát.

Mégis élni kellett. Másnap fogtam a csomagomat, amelyet még ki se nyitottam, lezártam a lakást – mintha egy sírt zárnék le –, és átadtam a kulcsot a házmesternek azzal, hogy amint visszajöttem a nyaralásból, megválók a lakástól. Aztán megint elutaztam Capriba. Furcsa így kimondani, de az a remény hajtott vissza, hogy ott, azon a helyen, ahol megjelent nekem – vagy másutt –, valahogyan ismét megjelenik. És akkor újra elmagyarázhatom neki, miért történt mindaz, ami történt, és újra megvallhatom szerelmemet, és ő újra megnyugtat, hogy megért és szeret.

Volt ebben a reménységben valami örület, tisztában voltam vele. Soha nem voltam közelebb, mint akkoriban, valamiféle világos örülethez, a valóságtól való iszonyodás és a hallucináció utáni vágyakozás közt ingadoztam.

Emilia szerencsére nem jelent meg, se álmomban, se ébren. És összevetve megjelenése és halála óráját, fölfedeztem, hogy az időpont nem egyezik: még élt, amikor a csónakom farában látni véltem. Viszont minden valószínűség szerint már halott volt, amikor a Vörös Barlang mélyén érzéketlenül feküdtem. Tehát a halálban se egyezett semmi, nemcsak az életben. És azt se fogom soha megtudni, hogy kísértet volt-e, vagy hallucináció, vagy álom, vagy valami más, érzéksalódás. A félreértés, amely az életben megmérgezte viszonyunkat, halála után is folytatódott.

Annyira vágyakoztam utána, meg azok után a helyek után, ahol utoljára láttam, hogy egy nap lementem a villa alatt elterülő tengerpartra, ahol meztelenül hevert, mikor megleptem, és azt képzeltem, hogy megcsókolom. A part üres volt; és ahogy a vándorkövek közé értem, s szemem a tenger derűs-kék síkjára tévedt, eszembe jutott Pénélopé meg Odüsszeusz, és arra gondoltam, hogy Emilia most azokon a végtelen tengeri tájakon jár, ahol ők, s hogy az öröklét most már mindvégig megőrzi azt az alakját, amelyet életében viselt. Tőlem függ és nem valamiféle álmotól vagy képzelődéstől, hogy megtalálom-e újra, és folytathatom-e – most már derűsebben – földi párbeszédünket. Csak így szakadhat el tőlem, csak így szabadulhat meg érzéseimtől, és csak így hajolhat fölém szépséges, vigasztaló arccal. Elhatároztam hát, hogy megírom ezt az emlékezőt, hátha sikerre viszi szándékomat.

KIADTA AZ EURÓPA KÖNYVKIADÓ – A KIADÁSÉRT AZ EURÓPA
KÖNYVKIADÓ IGAZGATÓJA FELEL- SZEDTE A NYOMDAIPARI
FÉNYSZEDŐ ÜZEM (819640/80) – NYOMTA AZ ALFÖLDI NYOMDA
– A NYOMDAI RENDELÉS TÖRZSSZÁMA: 1163.66-14-2 –
KÉSZÜLT: DEBRECENBEN, 1982-BEN

FELELŐS SZERKESZTŐ: BARNÁ IMRE – A FEDÉLRAJZ BENKŐ
ANNA MUNKÁJA – MŰSZAKI SZERKESZTŐ: MACZÓ
ZSUZSANNA - MŰSZAKI VEZETŐ: SZEGLETH KÁROLY –
KÉSZÜLT 100 000 PÉLDÁNYBAN, 9,6 (A5) ÍV TERJEDELEMBEN
EU-d-8283

ISBN 963 07 2739 0